

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgments)

มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มักจะบอกเล่า สื่อสารสิ่งที่ตนพบเห็น หรือกิจกรรมในชีวิตประจำวันของตนโดยการใช้ภาพเป็นสื่อ เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีการประดิษฐ์ตัวอักษร จึงใช้ภาพเป็นสัญลักษณ์แทนตัวอักษรในการบอกเล่า ภาพเขียนสีในสมัยก่อนเป็นการสื่อสารด้านกิจกรรมในชีวิตประจำวัน สภาพแวดล้อม และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง จากการสำรวจทางโบราณคดีในปี พ.ศ. 2517 ที่บ้านสบจาง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ได้พบเครื่องมือหินกระเทาะ จำนวน 107 ชิ้นและในปี พ.ศ. 2527 กองโบราณคดี กรมศิลปากรได้สำรวจคือถ้ำกลบ ถ้ำเสา ถ้ำผาบ่อง ถ้ำบ้านจำปุย ถ้ำบ้านเขาล่าง และถ้ำไม่มีชื่อในเขตคอกยาศีอำเภอแม่เมาะ พบแหล่งเศษศพของคนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีการใช้ภาชนะดินเผาหลายเชือก ทาบ และเขียนด้วยสีแดงได้กำหนดอายุโดยวิธี thermoluminescence พบว่ามีอายุประมาณ 1,200 ปี-1,800 ปีมาแล้ว จากการสำรวจภาพเขียนสี ที่ประคุดผา มีการใช้หินปูนสีแดงมาบด และเขียนภาพจากคำบอกเล่าสืบต่อกันมา การสร้างวัดเมาะหลวงโดย”จอกันคำ” ปี พ.ศ.1257 มีศิลปะแบบพม่าผสมล้านนา คณะผู้วิจัยจึงขอบขอบคุณผู้ที่ได้สร้างหลักฐานให้คนรุ่นหลังได้ทราบความเป็นมาในอดีต

ขอขอบคุณเจ้าอาวาสวัดเมาะหลวง และวัดทุ่งกล้วย ที่อนุเคราะห์รูปภาพ ท่านปลัดอำเภอสมาน ฝ่ายคำมี หัวหน้าฝ่ายความมั่นคงอำเภอแม่เมาะ หน่วยงานอำเภอแม่เมาะ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เมาะ ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลงานปกครองชุมชนอำเภอแม่เมาะ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรและข้อมูลส่วนหนึ่งเกี่ยวกับการอพยพราษฎร นักเรียนโรงเรียนแม่เมาะวิทยาที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับหมู่บ้านเขามากมาย ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรด้วยคำบอกเล่าของ ปู่ ย่า ตา ยายของเขา และคณะทีมงานของเราที่ขยันเก็บข้อมูลเดินทางไปทุกแห่งที่มีร่องรอยหลักฐาน ไปฟังเรื่องเล่าแต่ในอดีต จวบจนปัจจุบัน

ขอขอบคุณคุณปู่ คุณย่า คุณตา คุณยาย ผู้สูงอายุที่ให้คำบอกเล่าที่เป็นประโยชน์แก่คนรุ่นหลัง ขอขอบคุณลูกหลานของผู้นำการปกครองในสมัยก่อน ที่ยังได้เก็บหลักฐานของปู่ย่า ตาทวดที่หลงเหลือจากการบันทึกความทรงจำ และหลักฐานเอกสารการปกครองไว้ให้เป็นข้อมูลในการสืบค้น

งบประมาณทั้งหมดที่ได้ที่สนับสนุนและให้กำลังใจในการทำงานของผู้วิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมชาติ โดยการประสานงานของเจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมแห่งชาติ ในความดูแลผู้อำนวยการสำนักงานวิจัยคุณฤทธิ เจริญศรี ส่วนหนึ่งแบ่งปันเป็นค่าผลไม้ และนม แก่ผู้สูงอายุที่ให้คำบอกเล่า

คณะอาจารย์ที่ปรึกษาชุดสุดท้าย ที่ได้ดูแลคณะผู้วิจัยมาโดยตลอด คือ ท่านคณะ
อนุกรรมการการวิจัย นำโดยท่าน ศาสตราจารย์ ดร.อนันท์ กาญจนพันธ์ ,อาจารย์วัฒนะ วัฒนา
พันธ์ ,อาจารย์พรพิไล เลิศวิชา ,อาจารย์ชูพินิจ เกษมณี ,รศ.ดร.กาญจนา เมารัมย์, อาจารย์
รัชวาลย์ ทองดีเลิศ,ผศ.ดร.ยิ่งยง เทาประเสริฐ และรศ.สมโชค อ่องสกุล อาจารย์ที่ปรึกษา จาก
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้ให้ความรู้ ข้อเสนอแนะ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ และผู้นำชุมชนทั้ง
หลายในชุมชนแม่เมาะ รวมทั้งผู้อำนวยการโรงเรียนแม่เมาะวิทยา นายจำเริญ เหลืองอร่าม
นายสมศักดิ์ พรหมวิชัย ประธานสภาวัฒนธรรมแม่เมาะ คุณเครือวัลย์ ยอดดี สำนักงานสภาวัฒน
ธรรมแม่เมาะ อาจารย์ นฤมล มณีโชติ ,อาจารย์วิมุตติพร พิมสาร พงนสิทธิ์านต์ อาจารย์ พรรณ
ทิพา พายัพสาย คุณนันทา วงศ์วัง ,คุณแดง ทนันไชย ,คุณพัฒนา ศรีสืบ และอีกหลายท่านที่เอา
ใจใส่ดูแล ช่วยตรวจสอบงานด้านวิชาการ ซึ่งผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัย

5/04/49

ชื่อเรื่อง ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่เกาะ
ชื่อผู้วิจัย นางอรุรา โสภะบุญ, นางพิมพ์ทอง มหาแก้ว และนางจันทร์ฉาย สุขยิ่ง
ปีที่วิจัย พ.ศ. 2548

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยประวัติศาสตร์วัฒนธรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่เกาะมีจุดมุ่งหมาย เพื่อรวบรวมเรียบเรียงข้อมูลทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้วิธีการประวัติศาสตร์ การเก็บข้อมูลโดยคำบอกเล่า การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนา กลุ่ม จากผู้ให้ข้อมูลหลัก การสืบค้นจากเอกสารการปกครองและรูปภาพ ขอบเขตการวิจัยอำเภอแม่เกาะจังหวัดลำปาง

แม่เกาะตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสองระบบ คือการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ และการจัดการโดยชุมชน ในปัจจุบันการขยายโครงการต่างๆของรัฐ ในการนำแร่เชื้อเพลิงถ่านหินลิกไนต์มาใช้ประโยชน์ในการผลิตกระแสไฟฟ้า สร้างผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม เกิดปัญหาด้านมลภาวะ เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายชุมชน เกิดปัญหาเรียกร้องสิทธิค่าทดแทนทรัพย์สินอย่างยุติธรรม การเรียกร้องการออกเอกสารสิทธิ์ ด้านสังคมวัฒนธรรมการพัฒนาโครงการต่างๆของรัฐก่อให้เกิด ระบบทุนนิยม บริโภคนิยม เกิดกระแสกดดันทำให้มีความขัดแย้งภายในชุมชน และทำให้ชุมชนบางส่วนเป็นชายขอบของสังคม

ชุมชนแม่เกาะแท้จริงเป็นชายขอบของสังคม หรือเป็นเพียงชายขอบทางภูมิศาสตร์ ภายใต้วฒฒนธรรมระบบคุณค่า และพลวัตความเคลื่อนไหว สิทธิเรียกร้อง ผลสุดท้ายเกิดการสร้างข้อตกลงร่วมกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างรัฐกับชุมชนท่าลายกับดักความคิดคู่ตรงข้าม ที่มีมาแต่เดิมให้ลดลงและผู้คนในสังคม มีความพยายามปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้ดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติอีกครั้งหนึ่ง

Title : The Cultural History of Natural Resource Management in The Mae Moh River Basin

Author : Mrs.Ura Sopaboon, Mrs.Pimtong Mahakaew and Mrs Janchai sookying

Academic Year : 2005

Abstract

The report of culture historical research of Natural Resource Management in The Mae Moh River Basin had the purpose to collect and rearrange historical data of natural Resources Management by using historical research method. Data collection was by word of mouth, observation, interviewing, group focus from main information givers, searches from administrative documents and pictures. The limit of the research was within Mae Moh District, Lampang Province.

Mae Moh river from the past to the present has two systems of natural resources management ;administered by the state and managed by the community. At present, in the extension of many projects by the government :the using of lignite coal as fuel in the production of electricity, effects the area both directly and indirectly and creates pollution problems, movements of communities, problems of claiming the rights of receiving repayments of assets fairly, the asking for issuing land deeds. For social problems. the culture of many project development of the state creates capitalism, consumptionism, creating pressures that making conflicts in the communities and making some communities becoming marginal communities of the society

Actually, Mae Moh is a marginal community of the society or marginal in the sense of geography. Under the value system culture and the dynamic of movements and claiming rights finally there was a joint agreement connecting state and communities, destroying the trap of the opponent s ideas that were there before to decrease and people in the society tried to change their way of life to live together normally in the society once again.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ	ค
Abstract	ง
สารบัญ	จ
สารบัญรูป	ฉ
1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย ขอบเขตการวิจัย	4
2. ประวัติและที่ตั้งของชุมชนแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ	
2.1 ประวัติความเป็นมาและที่ตั้งชุมชนอำเภอแม่เมาะ	10
2.2 แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอำเภอแม่เมาะ	14
3. ประวัติศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับวัฒนธรรม	
3.1 ยุคอดีต(ปี พ.ศ.2484 -พ.ศ. 2521)	27
3.1.1 การจัดการทรัพยากร โดยชุมชน	27
3.1.2 บทบาททรัพยากรเพื่อการยังชีพ	29
3.2 ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง(พ.ศ.2521-พ.ศ.2536)	
3.2.1 การอพยพโยกย้ายชุมชน	38
3.2.2 การทดแทนทรัพย์สินและจัดสรรที่ดินทำกิน	43
3.2.3 พลวัตของชุมชน	50
3.3 ยุคปัจจุบัน(พ.ศ.2536-ปัจจุบัน)	
3.3.1 การแก้ปัญหาปัญหาผลกระทบจากการอพยพโยกย้าย	63
3.3.2 การจัดตั้งกองทุนพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรอำเภอแม่เมาะ	66
4. ระบบคุณค่า ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแม่เมาะ	68
5. บทสรุป	74
บรรณานุกรม	78
ภาคผนวก	79
ประวัติคณะผู้วิจัย	81

สารบัญรูป

รูป	หน้า	
รูปที่ 1.1	ภาพหลักฐานสมุดบันทึกการประชุมของกำนันเป๊ง คำเครื่อง ปีพ.ศ. 2484	7
รูปที่ 1.2	รูปภาพเจ้าของหลักฐานเอกสาร	7
รูปที่ 2.1	ตัวแบบชุมชนตามลุ่มน้ำแม่เมาะในอดีต	10
รูปที่ 2.2	แสดงอาณาเขตติดต่อกับอำเภอแม่เมาะ	13
รูปที่ 2.3	ลุ่มน้ำแม่เมาะ	17
รูปที่ 2.4-2.5	ลุ่มแม่น้ำจาง	18
รูปที่ 2.6-2.7	อุทยานหอยแม่เมาะ	22
รูปที่ 3.1-3.2	วิถีชีวิตชุมชนในชนบท	28
รูปที่ 3.3	ตัวแบบ คัง อุปกรณ์ใช้คักจับนกก้อแก๋	30
รูปที่ 3.4	ตัวแบบเครื่องมือและวัสดุจุดไฟในอดีต	31
รูปที่ 3.5	แสดงพื้นที่เลี้ยงสัตว์หลังฤดูเก็บเกี่ยว	35
รูปที่ 3.6	การทำฝายขนาดเล็กกันลำห้วย	36
รูปที่ 3.7-3.8	ชุมชนรือถอนวัดเมาะหลวง	39
รูปที่ 3.9	แสดงการปรับไถพื้นที่รองรับการอพยพ	40
รูปที่ 3.10	การก่อสร้างในพื้นที่ใหม่	40
รูปที่ 3.11-3.12	การรือถอนบ้าน อพยพตั้งบ้านเรือนใหม่	41
รูปที่ 3.13	รถบริการขนย้ายสิ่งของ	42
รูปที่ 4.1	ความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้	70

บทที่ 1

บทนำ

รายงานการวิจัยนี้ นำเสนอเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กับวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำแม่เมาะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทรัพยากรในบทบาทการยังชีพ ระบบการผลิต บทบาทการอนุรักษ์ การแก้ไขความขัดแย้ง ทรัพยากรซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม อำนาจและสิทธิอำนาจ การจัดการทรัพยากรโดยรัฐ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน การจัดการทรัพยากรโดยรัฐ และโดยชุมชนมีมุมมองที่แตกต่างกัน รัฐมีการจัดทรัพยากรโดยคำนึงความสำคัญที่ตั้งอยู่ของทรัพยากร จึงได้แบ่งการจัดการทรัพยากรเป็นเขตพื้นที่สัมปทานเหมือง พื้นที่ป่าไม้ ป่าสงวนแห่งชาติส่วนผลกระทบที่จะเกิดก็จะมี การแก้ไขปัญหเป็นส่วนๆ ไป ส่วนการจัดการทรัพยากรของชุมชน จะคำนึงถึงผลประโยชน์หรือผลกระทบที่ชุมชนจะได้รับที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตประจำวัน เมื่อมีข้อขัดแย้งก็มีการแก้ไขในกลุ่มกันเองแบบประนีประนอม

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ทรัพยากรเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของชุมชน ทรัพยากรเป็นสมบัติของชุมชน ทรัพยากรเกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรม เพราะทรัพยากรมีความหมายต่อวิถีการดำรงชีวิตของผู้คน ทรัพยากรเหล่านั้นหมายถึง ที่ดินทำกิน ป่าไม้ และแหล่งน้ำ ความหมายและความสำคัญของทรัพยากร ขึ้นอยู่วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม ระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจะมีความสอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม

ระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอำเภอแม่เมาะ ส่วนใหญ่จะมีการจัดการ 2 ระบบ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ และ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน โดยทั้งสองระบบจะมีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา ในอดีตส่วนใหญ่มีการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน เพื่อชุมชน ยุคปัจจุบันมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยนโยบายและสิทธิอำนาจรัฐเป็นส่วนใหญ่ ความแตกต่างของการจัดการทรัพยากรสองระบบ คือถ้าเป็นการจัดทรัพยากรโดยรัฐจะ ใช้การกำหนดคนนโยบาย กฎหมาย ส่วนการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนสิทธิอำนาจในการจัดการจะใช้ระบบคุณค่า ความเชื่อในการจัดการ สิทธิอำนาจของชุมชนจะเป็นลักษณะข้อห้าม อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ของผี ระบบคุณค่า ความเชื่อของชุมชน เป็นรูปแบบในการจัดการทรัพยากร นับว่าเป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมถ่ายทอดกันมาหลายรุ่น จนปรับเป็นระบบกลมกลืนกับวิถีชีวิตตนเอง การปรับตัวของคนในชุมชน ต่อสภาพแวดล้อม สังคมวัฒนธรรม

และสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยา เช่นระบบเหมืองฝาย บอกถึงศักยภาพในการดำรงชีวิต ในด้านอุดมการณ์และความร่วมมือ เป็นการจัดการทรัพยากรน้ำและลุ่มน้ำขนาดเล็กอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการแก้ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในต้นไม้ใหญ่เป็นการปกป้องอนุรักษ์ทรัพยากร การปฏิรูปการปกครองโดยรัฐ นโยบายต่างๆได้ถูกกำหนดควบคุมในการจัดการต่างๆ เมื่อมีโครงสร้างการบริหารงานโดยผู้นำมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดผลต่อการจัดทรัพยากร

อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เป็นที่รู้จักกันดีในแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ถ่านหินลิกไนต์ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ สุสานหอยล้านปี ภาพเขียนสีประติมากรรม และแหล่งพลังงานการผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังไอน้ำของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบล 5 ตำบล 40 หมู่บ้าน (สำนักทะเบียนอำเภอแม่เมาะ : เมษายน 2547) ประชากรในอำเภอแม่เมาะประกอบด้วยหลายเชื้อสายเผ่าพันธุ์ ซึ่งมีพื้นที่อยู่อาศัยในส่วนที่เป็นที่ราบลุ่ม และพื้นที่บนภูเขาสืบเนื่องจากการเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญคือถ่านหินลิกไนต์และทรัพยากรป่าไม้ การนำทรัพยากรลิกไนต์มาใช้ มีผลกระทบหลายด้านคือมีการอพยพโยกย้ายราษฎรเพื่อใช้พื้นที่ทำการขุดเหมืองลิกไนต์ การเคลื่อนย้ายชุมชนและการอพยพเข้าอพยพออกของประชากร ซึ่งมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา เพราะแม่เมาะเป็นแหล่งจ้างงานสูง การใช้พื้นที่เป็นที่ตั้งของบริษัทเอกชน จำนวนมากที่รับจ้างงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ การใช้พื้นที่ทำเขื่อนกักเก็บน้ำ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม

นอกจากนี้อำเภอแม่เมาะยังมี ทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพในด้านความแตกต่างหลากหลายเกิดความสามารถในการปรับตัวมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรธรรมชาติ มีระบบการจัดการทรัพยากร ระบบคุณค่า ความเชื่อ การจัดสรรทรัพยากรอย่างยุติธรรม แม่เมาะมีความเจริญของสังคม มีความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสังคม และปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงอพยพโยกย้ายราษฎร ทำให้แม่เมาะเป็นอำเภอที่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรมากที่สุด ในจังหวัดลำปาง บางพื้นที่ของอำเภอแม่เมาะ เป็นสังคมใหม่ที่ประกอบด้วยคนจากหลายจังหวัด ที่มาตั้งรกรากถิ่นฐาน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางประเพณี วัฒนธรรม ของชาวอำเภอ แม่เมาะอย่างมากมาย วัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม ที่อำเภอแม่เมาะจึงนับว่าเป็นวิกฤตทางวัฒนธรรม ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศชาติในการขยายพื้นที่การขุดแร่ เชื้อเพลิง กับพื้นที่ทางวัฒนธรรมจะเกิดการขัดแย้งกัน จึงมีความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม และมีกลุ่มพลังเกิดขึ้นมากมาย มีความพยายามปรับปรุงและพัฒนาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีให้เข้ากับเงื่อนไข บริบทของสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของคนจากอิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมต่างๆ

การสืบค้น และรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมแม่เมาะ มีปรากฏในเอกสารน้อยมาก ดังนั้นความจำเป็นในการศึกษาแบบแผนแนวคิดที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลมกลืนกับวิถีการดำรงชีวิต จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สร้างแรงยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และความภาคภูมิใจที่หลงเหลืออยู่ของชุมชน ทำให้ ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง มีความรัก ความสามัคคีและคำบอกเล่านี้มีการบันทึกเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมสู่รุ่นลูกรุ่นหลานต่อไป ภูมิปัญญากับการพัฒนา ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสั่งสอน กระจายความรู้ การเข้าถึงตัวความรู้และการถ่ายทอดมีระบบซับซ้อน ซึ่งคู่ได้จากการถ่ายทอดความรู้ของคนชั่วอายุหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539) การเรียนรู้กับชุมชนในการกระทำ จะมีศักยภาพสูงเพราะมีวัตถุประสงค์การทำงานร่วมกัน มีการกระทำ มีการเรียนรู้ มีการแก้ปัญหาาร่วมกันทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี (2541)

การศึกษาวิจัยในเรื่องปัญหาผลกระทบในการจัดทรัพยากรโดยรัฐ และโดยชุมชนในแม่เมาะ เมื่อพิจารณาให้คิดแล้ว เพื่อประสานประโยชน์ร่วมกันทั้งประเทศ ทรัพยากรเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เมื่อมองในมุมมองของรัฐ หรือในมุมมองของชุมชนต่างก็มีเหตุผลทั้งสิ้น เราไม่สามารถชี้ชัดลงไปว่าสิ่งที่รัฐทำเป็นด้านลบ หรือด้านบวกทั้งหมด หรือสิ่งที่ชุมชนต่อต้าน เป็นการกระทำที่เกิดการมุมมองด้านลบหรือด้านบวก เพราะการมองแบบนี้ทำให้ขาดรากเหง้าของความคิด วิถีวิทยา กับटकความคิดของคู่ตรงกันข้ามที่พยายามมองทุกอย่างที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง อย่างมองในลักษณะตรงกันข้ามกัน(ทฤษฎีวิถีวิทยา ของ ศ.ดร.อนันท์ กาญจนพันธ์: 2548)ทรัพยากรลิกไนต์แม่เมาะ ตามความเป็นจริงนั้น ทรัพยากรเกิดที่แม่เมาะเพราะสภาพภูมิศาสตร์เป็นแหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่มาก่อน แม่เมาะเป็นกั้นแอ่งน้ำ จึงมีตะกอนมาสะสมทับถมกันเป็นหลายล้านปี ถ่านหินมีอายุหลายล้านปี ชุมชนถึงแม้จะมีอายุไม่นานเท่าระยะเวลานี้ แต่ชุมชนที่มาตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกก็ไม่อาจทราบได้ว่าได้แผ่นดินที่เขาอาศัยอยู่ จะมีถ่านหินอยู่เป็นจำนวนมากมาย เมื่อชุมชนก่อตัวและอาศัยอยู่อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานย่อมจะเกิดความผูกพันกับสถานที่ กับชุมชนของตนเอง เมื่อมีปัญหาการจัดการทรัพยากรของรัฐเพื่อจะนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์แก่ประเทศชาติ มีการดำเนินงานจัดการให้มีการอพยพราษฎร นั้น จึงเกิดปัญหาที่ชุมชนส่วนหนึ่งไม่สามารถหาข้อตกลงได้ในการจัดการกับวิถีชีวิตครอบครัวของคน ความสัมพันธ์กับเครือญาติ ความผูกพันกับเรือสวนไร่นา จึงไม่ยอมอพยพ รัฐจึงพยายามช่วยเหลือดูแลและประสานประโยชน์แก่ชุมชนเพื่อแก้ปัญหาผลกระทบที่จะตามมา

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษารวบรวมเรียบเรียงประวัติศาสตร์ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำ แม่เมาะ
- 2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยแวดล้อมทางสังคม และ สิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อการปรับเปลี่ยนหรือดำรงอยู่ของวัฒนธรรมด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- 2.3 เพื่อฝึกประสบการณ์แก่นักศึกษารงานวิจัย

3. ขอบเขตการวิจัย

- 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรตำบลแม่เมาะ ตำบลบ้านดง ตำบลสบป่าด อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
- 3.2 ขอบเขตเนื้อหา การสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ลุ่มน้ำแม่เมาะ
- 3.3 ขอบเขตวิธีการ การเก็บรวบรวมข้อมูล การสังเกต สัมภาษณ์ คำบอกเล่า การ สันทนาการกลุ่ม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กับวัฒนธรรม ปัจจัยแวดล้อมทางสังคม และ สิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆ ที่มีความเชื่อมโยง ต่อการปรับเปลี่ยนหรือดำรงอยู่ของวัฒนธรรม

4. ประเด็นคำถามหลักในการวิจัย

- 4.1 ทรัพยากรธรรมชาติแม่เมาะ ระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กับวัฒนธรรมของแม่เมาะ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร การจัดการทรัพยากร โดยรัฐ และ โดยชุมชน
- 4.2 สิทธิอำนาจรัฐ และพลวัตชุมชน ที่มีสัมพันธ์ความเชื่อมโยงต่อ สิทธิการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ องค์กรที่เกี่ยวข้อง ชุมชน กฎเกณฑ์ อำนาจ

5. วิธีดำเนินการวิจัย

- 5.1 ขั้นตอนการค้นคว้าและรวบรวมและบันทึกข้อมูล
สืบค้นข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น จากเอกสาร หนังสือ งานวิจัย และข้อมูลที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรเช่น หัตถกรรม ศิลปกรรมและอื่นๆ

- สืบค้นข้อมูลการผ่านลำดับเหตุการณ์จากคำบอกเล่าของชุมชน เช่น ผู้อาวุโส และบุคคลอื่นๆในชุมชนรวบรวม อคติเรื่องราวของชุมชน

ขั้นตอนการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบประเด็นการศึกษาค้นคว้า และเลือกสรรผู้ที่ทำหน้าที่เก็บข้อมูลสำรวจชุมชน โดยเลือกผู้ที่มีประสบการณ์ในการเก็บข้อมูลชุมชนและเป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ ตัวอย่างผู้เก็บข้อมูล เช่น นางสาวปรมาพร วงศ์วังเป็นเจ้าหน้าที่ประเมินโครงการของสำนักงานกองทุนพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรอำเภอแม่เมาะ บ้านอยู่ที่ตำบลสบป่าด อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง ,นายอุเทน คำเครื่อง เป็นครูภาษาไทยโรงเรียนแม่เมาะวิทยา ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง, นางนฤมล มณีโชติ เป็นครุคณิตศาสตร์ โรงเรียนแม่เมาะวิทยา พักอยู่บ้านพักครูโรงเรียนแม่เมาะวิทยา ตำบลแม่เมาะ ,นายศักดิ์ดา ชุมภูสืบ และ นายแดง ทนันทไชย มีบ้านอยู่ในตำบลแม่เมาะและตำบลบ้านดงเค็ม และได้รับยกย่องเป็นผู้รู้ในชุมชน และนางสาวพัฒนา ศรีสืบ บ้านพักครูโรงเรียนแม่เมาะวิทยา ได้รวบรวมภาพหลักฐานต่างๆ การศึกษาบริบททั่วไปของชุมชนและได้จัดทำแผนที่ทางกายภาพ แสดงสถานที่สำคัญของชุมชน เส้นทางเข้าออกชุมชน

การเก็บข้อมูลประชากรและข้อมูลอื่นๆ ได้ติดต่อขอข้อมูลสถิติจากหน่วยงานราชการ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจเค็ม (ปัจจุบันเป็นบริษัทการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย แม่เมาะ)องค์กรเอกชนสมาคมพัฒนาประชากรและสังคม ศูนย์พัฒนาชนบทผสมผสานแม่เมาะ และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เมาะ

การเลือกผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ คณะกรรมการหมู่บ้าน เครือข่ายชุมชน ซึ่งมีเครือข่ายวิถีกลุ่มน้ำจาง เครือข่ายฮักแม่เมาะ เครือข่ายเผ่าระวังสิ่งแวดล้อมแม่เมาะ ผู้ให้ข้อมูลรอง คือบุคคลที่อยู่ในชุมชน และบุคคลในกลุ่มเครือข่ายต่างๆ

ความสัมพันธ์ของผู้วิจัยกับชุมชนที่เอื้อประโยชน์ในการเก็บข้อมูล เนื่องจากผู้วิจัยได้ทำงาน และเคยมีบ้านอยู่ในอำเภอแม่เมาะ รวม 27 ปี จึงมีความคุ้นเคยกับชุมชนเป็นอย่างดีจึงไม่มีปัญหาเรื่องภาคสนามในการสร้างความคุ้นเคยกับชุมชนจึงไม่ต้องใช้เวลามากผู้นำชุมชน เช่นนายบุญทัน นุช นิชม กำนันตำบลแม่เมาะ นายองอาจ มุทอง นายกองค้ำการ บริหารส่วนตำบลแม่เมาะ เจ้าอาวาสวัด ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ให้ข้อมูลหลัก ล้วนเคยเล่าเรียนในโรงเรียนแม่เมาะวิทยามาก่อน ผู้วิจัยจึงได้รับความร่วมมือด้านการให้ข้อมูลเป็นอย่างดี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้ที่ดูแลด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน จึงได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายหลายกิจกรรมเช่นการประชุมประชาพิจารณ์วิถีลุ่มน้ำจางซึ่งได้จัดที่ โรงแรมเวียงละคร และ จัดที่โรงเรียนแม่เมาะวิทยา การประชุมเครือข่ายอัครแม่เมาะ ที่ศูนย์ฝึกอบรมเหมืองแม่เมาะ การประชุมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยองค์กรพัฒนาประชากรและสังคมแม่เมาะกิจกรรมวางแผนสร้างเครือข่ายรุ่นเยาว์ การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่จัด โดยองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เมาะที่แพลตฟอรม์ห้อง ในแต่ละครั้งจะมีบุคคลสำคัญในการให้ข้อมูลเช่นกำนันผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการ อบต.ตำบลต่างๆในอำเภอแม่เมาะที่มาร่วมกิจกรรมด้วยได้มีการสนทนาและทำกิจกรรมร่วมกัน

การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง คณะผู้วิจัยได้จัดทำแบบสัมภาษณ์ในส่วนบริบททั่วไปเกี่ยวกับ จำนวนครัวเรือน การศึกษา แหล่งทรัพยากร ส่วนการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างจะเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบใช้ในการเจาะลึกข้อมูลการจัดการทรัพยากรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันส่วนใหญ่เก็บข้อมูลจากการบอกเล่าแบบเดี่ยว หรือสนทนากลุ่ม เช่น นายฮีน มั่นสืบ อายุ 74 ปี, นายบุญศรี หันกันทา อายุ 68 ปี นางจิน สิทธิมา อายุ 62 ปี, นางถนอม ปีกคำอู่ อายุ 67 ปี, นายพุทธทรง พลอยเข้ม อายุ 70 ปี, นายปิ่น เกี้ยงแก้ว อายุ 73 ปี, นายบุญยัง เครือจันทร์แก้ว อายุ 67 ปี, นางกิ่ง แก้วคำงาม อายุ 66 ปี, นายเดอะ เครือจันทร์แก้ว อายุ 73 ปี, นางมี วรรณสุวงศ์ อายุ 64 ปี, นายอินแก้ว เครือจันทร์แก้ว อายุ 77 ปี นางจันทร์ ธรรมขร อายุ 63 ปี, นางคำมูล ชัดมูล อายุ 61 ปี, นายตัน ชัดมุล อายุ 72 ปี, นางแก้ว ปินตาเรือ อายุ 75 ปี, นายปิ่น แก้วคำง อายุ 62 ปี, นายคำมูล นะใจบุตร อายุ ๖๔ ปี, นายลพ จิมะวงศ์ อายุ 63 ปี, นายภู หนันไชย อายุ 74 ปี, นายน้อย วงศ์ผืน อายุ 73 ปี, นางบัวแก้ว วงศ์แก้วมูล, นายน้อยอินตา คำเครื่อง อายุ 61 ปี พ่ออู๊ยะเปีย อายุ 92 ปี พ่ออู๊ยะปี ชุมภูสืบ อายุ 86 ปี, นายบานเย็น วงศ์วัง อายุ ๖๕ ปี พ่ออู๊ยะคำอ้าย วงศ์คำหล้า อายุ 86 ปี พ่อหนานฮีน ม่านสืบ อายุ 72 ปี พ่อน้อยแจ่ม กันทาสืบ, กำนันฮีน มุลทา, นางจันทร์ศรี อาเมง, นางนำ เครือจันทร์แก้ว อายุ 63 ปี นายยัง มุลจา อายุ 65 ปี, นางศรีนิน ใจลังกา, นางเหมย บุญทอง อายุ 77 ปี, อู๊ยะพลอย เต็มสืบ อายุ 78 ปี, แม่ นำ อินแก้ว, แม่แก้ว ปินตาเรือ อายุ 75 ปี, พ่อผัด หลวงคู้ย, แม่สุข หลวงคู้ย

หลักฐานชั้นต้นที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษา เป็นเอกสารการปกครองของตำบลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2484 – ปีปัจจุบัน ที่ได้จากทายาทของกำนันประจำตำบลในสมัยนั้น จะมีเกี่ยวกับการไต่เถียงข้อพิพาททรัพยากร การแลกเปลี่ยน เช่าซื้อ บทบาทของคนจีนจากในเมือง ลำปางที่ให้เช่ากระบือในการทำนาในสมัยนั้น และเกี่ยวกับสถานที่ตั้ง การกำหนดเขต ปกครอง ตำบล หมู่บ้าน สมัยนั้น

รูปที่ 1.1 ภาพหลักฐานสมุดบันทึกการประชุมของกำนันเป็ง คำเครื่อง ปี พ.ศ. 2484

รูปที่ 1.2 รูปภาพเจ้าของหลักฐานเอกสาร

การแบ่งเวลาช่วงการศึกษา จากหลักฐานการค้นพบทางโบราณคดีภาพเขียนสีประศูผา และหลักฐานการค้นพบเครื่องมือหินกระเทาะ บ้านสบจางพบว่าชุมชนแม่เมาะมีมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ จึงแบ่งช่วงเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 ปี พ.ศ. 2484–2521 ช่วงที่ 2 ปี พ.ศ. 2521–2536 ช่วงที่ 3 ปี 2536–ปีปัจจุบัน

5.2 การวิพากษ์หลักฐาน และวิพากษ์ข้อมูล ประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานและข้อมูลตรวจสอบจากเอกสาร คำบอกเล่า การสำรวจ การสัมภาษณ์

5.3 การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล โดยการนำข้อมูลจากแหล่งต่างๆมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เปรียบเทียบความน่าเชื่อถือของข้อมูล เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของหลักฐาน และข้อมูล

5.4 การตีความ

5.5 การเรียบเรียงประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

5.6 การจัดทำเอกสารฉบับร่าง

5.7 การจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

5.8 การเผยแพร่งานวิจัย

6. สถานที่ดำเนินการวิจัย ตำบลแม่เมาะ ตำบลบ้านดง ตำบลสบป่าด อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

7. อุปกรณ์การวิจัย

7.1 อุปกรณ์เครื่องบันทึกเสียง

7.2 อุปกรณ์กล้องบันทึกภาพ

7.3 วัสดุการ์ด 5 นิ้ว x 7 นิ้ว

7.4 สมุดบันทึก

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

8.1 ได้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับวัฒนธรรมแม่เมาะ

8.2 บุคลากรวิจัยได้ฝึกประสบการณ์การวิจัย

9. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

9.1 ได้เอกสารอ้างอิงหลักฐานทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติแม่เมาะ

หรือชนเผ่าไทยใหญ่ หลบภัยจากสงครามได้เข้ามาในบริเวณอำเภอแม่เมาะและเห็นบริเวณนี้มีภูมิประเทศที่เป็นแอ่งและเป็นป่าละเมาะ จึงคนพื้นเมืองเดิม “เมาะ” จะเป็นชื่อเรียกพื้นที่ที่มีป่าไม้พุ่มและมีลักษณะเป็นแอ่ง จึงเรียกว่าเมืองเมาะ ต่อมาจึงเป็นแม่เมาะ ซึ่งคำว่าแม่เป็นที่นิยมในการเรียกหมู่บ้าน ชื่อผลไม้ ชื่อแม่น้ำ ในสมัยนั้น อีกคำบอกเล่าหนึ่งบอกว่าเมื่อก่อนมีพระรูดงค์ผ่านบริเวณอำเภอแม่เมาะในอดีตซึ่งยังไม่มีผู้ใดอาศัยอยู่แต่มีชาวบ้านที่มาทำสวนบริเวณนั้น พระรูดงค์ได้รับบิณฑบาต และฉันอาหารและน้ำดื่มริมแม่น้ำ และได้กล่าวว่าแม่น้ำนี้เหมาะ คือรสชาติของน้ำดื่มดี ต่อมาจึงแผลงเป็นเมืองเมาะ และแม่เมาะ ซึ่งหมู่บ้านริมห้วยทั้งหลายก็มีชื่อแม่เมาะนำหน้า เช่น แม่เมาะท่าสี่ แม่เมาะท่าปะคุ่น-นาแจม แม่เมาะหางสูง แม่เมาะสถานี แม่เมาะบ้านคง แม่เมาะทุ่งกล้วย แม่เมาะหลวง เป็นต้น

การคมนาคมเดิม มี เส้นทางเดียวคือ ทางสายลำปาง-จาว จากแยกหนองบอม เข้ามาอำเภอแม่เมาะเดิม ประมาณ 20 กิโลเมตร ซึ่งคำว่าหนองบอม ก็คือหลุมหรือแอ่งที่เกิดจากการถูกระเบิดเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองจนกลายเป็นแอ่งขนาดใหญ่ แม่เมาะในอดีตเป็นเมืองหน้าด่านสกัดกองทัพพม่าที่ผ่านมาจากแพร่ อุตรดิตถ์ มารบยังค่ายประจักษ์ บางทีเรียกว่าเมืองสกัดศึก การคมนาคมปัจจุบันมีสองเส้นทางอีกเส้นทางหนึ่งคือสายลำปาง-แพร่ระยะทางประมาณ 21 กิโลเมตรถึงตัวอำเภอแม่เมาะ

ก่อนปี พ.ศ. 1257 มีหมู่บ้านดั้งเดิมของอำเภอแม่เมาะ คือบ้านเมาะหลวง(หลวงมีความหมายว่าใหญ่) บ้านคง บ้านท่าสี่ บ้านหัวฝาย สำหรับบ้านเมาะหลวง มีหลักฐานปรากฏจากร่องรอยการสร้างวัดเมาะหลวงที่เป็นวัดเก่าแก่ของอำเภอแม่เมาะ ที่ได้สร้างเมื่อปี 1257 โดยหัวหน้าชาย “จงกัณฑ์” ซึ่งมีเรื่องเล่าว่า เมื่อมีเหตุการณ์สู้รบกันที่ชายแดน ทำให้ตระกูลใหญ่แถบชายแดนสมัยนั้นได้หลบภัยถึง 3 ตระกูลมาจากเชียงรายและมาถึงลำปาง 3 ตระกูล คือตระกูลพม่า(เงี้ยวหม่าน ไทยใหญ่) ตระกูลเจ้าเชียงราย และตระกูลเจ้าเชียงแสน เมื่อมาตั้งบ้านเมืองแล้ว ตั้งแยกเป็น 4 ตระกูล เพิ่มอีก 1 ตระกูลคือ จงกัณฑ์ และได้สร้างหัวใจบ้านหรือที่เรียกว่าเสื่อบ้านซึ่งปัจจุบันเป็นศาลหลักเมืองแม่เมาะ ที่ตั้งอยู่หมู่ 8 ค.แม่เมาะ จากนั้นเมื่อประชากรเพิ่มขึ้นได้ขยายหมู่บ้านเพิ่มขึ้นคือบ้านท่าสี่ หมู่บ้านคง หมู่บ้านหัวฝาย ในปี พ.ศ.1257 จงกัณฑ์ได้สร้างวัดเมาะหลวงขึ้น ต่อจากนั้นได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ โดยมีพ่่าขोनน้อย พ่่าขอลหลวง พ่่าจองโม๊ะ พ่่าเลียงคำ วงศ์คำเย็น และมีผู้นำหมู่บ้านในสมัยนั้นตามลำดับคือ 1. จงกัณฑ์ 2. แคว้นแสนจ้อม 3. แคว้นโจอมฟู 4. กำนันแสนแก้ว 5. กำนันแดง สืบคุณะ 6. กำนันบุญมา คำเครื่อง 7. กำนันเป็ง คำเครื่อง 8. กำนันมาตรี วงศ์จักร(พ่อเมา) 9. กำนันสมหมาย สวัสดิ์บุญยงค์ 10. กำนันศักดิ์สวาท อุดมาศักดิ์ รวม 10 คนที่อยู่ในหมู่บ้านเมาะหลวงเดิม

ส่วนหมู่บ้านทางสูง ก็จัดว่าเป็นหมู่บ้านใหญ่ในสมัย ปี พ.ศ. 2486 จากการบันทึกของกำนันเป้ง คำเครื่อง หมู่บ้านนี้ มีราษฎรอาศัยประมาณ 300 กว่าคนขึ้นไป หมู่บ้านทางสูงเดิม เรียก ฮ้างสูง ซึ่งแปลว่ารังเหยี่ยว ซึ่งมีพญาฮ้างหรือพญาเหยี่ยวมาทำรังอยู่ ต่อมาคำเรียกจึงเพี้ยนไปเป็นทางสูง

การรวมตัวของชุมชนบ้านทางสูง ในสมัยก่อนเกิดขึ้นตามลำน้ำแม่เมาะ นามสกุลต้นตระกูลหมู่บ้านเดิม เช่น ปัญญาสืบ,เปี้ยสืบ,จุมภูสืบ,ม่านสืบ,คาสืบ,จุมภูสืบ,ปกแก้ว,วงศ์แก้วมูล, ปือกคำอู่,คำเครื่อง,เครือบุญมา พ่อเฒ่าต้นตระกูลของที่นี่คือพ่อเฒ่าสว่างฮา,พ่อเฒ่าสว่างลอ,พ่อเฒ่าสว่างเจียว,พ่อเฒ่าสว่างจุม,พ่อเฒ่าสีสืบ,พ่อเฒ่าบั้นยา,พ่อเฒ่าอินดา ซึ่งเรียกว่าเป็นคนรุ่นแรกๆที่ได้ล่องลัดไปแล้วจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในชุมชน ชุมชนเดิมประกอบด้วยคนพื้นเมืองที่เรียกว่าคนเมืองพูดภาษาท้องถิ่นเป็นคำเมือง คนเจียว คนมอญ ประเพณีวัฒนธรรมเช่น การประเพณีวันสำคัญทางศาสนา การแห่พระเจ้า และรดน้ำพระในวันสงกรานต์ ประเพณีกินกล้วยสลาก, การทำบุญเดือนยี่เป็ง, การบวงสรวงศาลเจ้าพ่อหลักเมือง,การแห่ช้างผ้า,การส่งเคราะห์ส่งนาม,ประเพณีตานต็อค , ประเพณีไหว้ ศาลเจ้าพ่อ ผีเสื้อไร่ ผีเสื้อนา ผีฝาย ผีขุนน้ำ ผีดินน้ำ ประเพณีไหว้ผีมด ผีเม็ง

วันที่ 15 เมษายน 2519 ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปางได้ยกระดับตำบลบ้านดง ตำบลนาสัก และตำบลจางเหนือเป็นกิ่งอำเภอแม่เมาะ และปี พ.ศ.2523 ได้แบ่งตำบลบ้านดง เป็นสองตำบลคือ ตำบลบ้านดงและตำบลแม่เมาะ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยลงวันที่ 19 มีนาคม 2524

วันที่ 27 กรกฎาคม 2527 กิ่งอำเภอแม่เมาะได้ยกระดับเป็นอำเภอแม่เมาะ โดยกระทรวงมหาดไทยได้เสนอคณะรัฐมนตรีเห็นชอบพิจารณาอนุมัติและนำเสนอตราพระราชกฤษฎีกาตามพระราชกฤษฎีกาแบกษาฉบับพิเศษ เล่มที่ 96 ตอนที่ 101 ลงวันที่ 26 กรกฎาคม 2527 ให้เป็นอำเภอแม่เมาะ

ปี พ.ศ.2535 ย้ายอำเภอแม่เมาะมาตั้ง ณ ที่ทำการอำเภอใหม่ จากศูนย์ราชการจังหวัดลำปาง 12 กิโลเมตร

2. สภาพภูมิศาสตร์

อำเภอแม่เมาะ ตั้งอยู่ในพิกัด NA 68021 มีพื้นที่ทั้งหมด 860.44 ตารางกิโลเมตร (ประมาณ 537,775 ไร่) โดยแบ่งพื้นที่เป็นรายตำบล ดังนี้

1. ตำบลแม่เมาะ	จำนวน	117.5	ตารางกิโลเมตร หรือ	73,437	ไร่
2. ตำบลบ้านดง	จำนวน	354.92	ตารางกิโลเมตร หรือ	221,825	ไร่
3. ตำบลนาสัก	จำนวน	131.63	ตารางกิโลเมตร หรือ	82,269	ไร่
4. ตำบลสบป่าด	จำนวน	148.5	ตารางกิโลเมตร หรือ	92,812	ไร่
5. ตำบลจางเหนือ	จำนวน	107.69	ตารางกิโลเมตร หรือ	67,431	ไร่

ดินในชั้นความลึก 1 – 10 และ 10 – 30 เซนติเมตรนั้น มีอินทรีย์วัตถุอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำและสูง ปริมาณไนโตรเจนรวม อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำและสูง ฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำมากและต่ำ โปแทสเซียมที่แลกเปลี่ยนได้อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำและสูงแคลเซียมที่แลกเปลี่ยนได้อยู่ในเกณฑ์ที่สูงมาก แมกนีเซียมที่แลกเปลี่ยนได้อยู่ในเกณฑ์ที่สูงมากโซเดียมที่แลกเปลี่ยนได้อยู่ในเกณฑ์สูงและสูงมาก และความจุในการแลกเปลี่ยนประจุบวกอยู่ในเกณฑ์ที่สูงและสูงมาก ตามลำดับ

สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศ เป็นแบบมรสุม มี 3 ฤดู ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือน มีนาคม-เดือน มิถุนายน สภาพอากาศค่อนข้างร้อนอบอ้าว ,ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-เดือนตุลาคม ฤดูฝน มีฝนตกน้อย ปริมาณฝนตกเฉลี่ย 60-80 วัน/ปี ลักษณะเป็นฝนหลังเขา ฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน-เดือนกุมภาพันธ์ ในฤดูหนาว อากาศหนาวเล็กน้อย อาชีพหลักของชุมชน อาชีพของชุมชน เดิม 80 % ขึ้นไป มีอาชีพทำการเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา ทำสวน ปัจจุบันเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอพยพราษฎรแล้ว สัดส่วนการประกอบอาชีพได้เปลี่ยนไป คือ ทำไร่ 0.3 % ทำนา ทำไร่ 24.1 % ค้าขาย 1.3 % ทำสวนพืชยืนต้น 2.8 % รับจ้าง 36.6 % (ข้อมูลสำนักงานสถิติลำปางตาม โครงการสำรวจสถิติแห่งชาติ พ.ศ.2546)

2. แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอแม่เมาะ

2.1 ทรัพยากรป่าไม้

อำเภอแม่เมาะ จัดว่าเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ตำบลบ้านดง และตำบลสบป่าด ป่าไม้อำเภอแม่เมาะเป็นป่าเบญจพรรณเป็นส่วนมาก ซึ่งประกอบด้วยไม้เต็ง ไม้รัง ไม้สัก ไม้มะค่า ฯลฯ ป่าไม้ที่ตำบลบ้านดงเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร

จากการศึกษาของกรมป่าไม้ สำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 14 (ลำปาง) กรมอุทยานแห่งชาติและสัตว์ป่า พบว่าพื้นที่ป่าไม้ในอำเภอแม่เมาะแหล่งใหญ่มี แหล่งป่าไม้ ได้แก่ ป่าตำบลบ้านดง ป่าแม่เมาะ ป่าแม่จาง ป่าแม่จางตอนขุน ป่าแม่จางฝั่งซ้าย และป่าแม่จางใต้ฝั่งซ้าย แหล่งป่าไม้บ้านดงบริเวณค่ายประจักษ์และบนพื้นที่สูงเช่นบ้านกลาง บ้านแม่ส้านพันธ์ไม้เช่น สัก แดง ประดู่ มะค่าโมง มะเก็ม สีเสียด ขอบป่า พลวง เหียง ชงโคป่า พฤษฯ ฯลฯ มีความหลากหลายของชนิดพรรณไม้ พืชสมุนไพร เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอแม่เมาะเป็นพื้นที่ภูเขา การดูแลการจัดการเรื่องป่าไม้จึงเป็นความลำบากเพราะมีเจ้าหน้าที่จำนวนน้อยไม่สามารถดูแลและ

ป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าได้ทั่วถึง จึงมีชุมชนบางแห่งได้ดูแลกันเอง และมีการไปศึกษาดูงาน การจัดป่าชุมชนที่อำเภอห้างฉัตร เพื่อมาพัฒนาบริหารจัดการป่าไม้ของตนเองบ้าง และใช้ระบบ ความเชื่อ พิธีกรรมในการจัดการป่าไม้ การออกกฎระเบียบของชุมชนเองเพื่อดูแลป่าไม้ให้ทั่วถึง ส่วนหนึ่งรัฐจึงเข้ามาบริหารจัดการป่าไม้ในรูปแบบหมู่บ้านป่าไม้ ซึ่งสร้างผลกระทบต่อการจัดการ ด้านพื้นที่ทำกินของหมู่บ้าน ป่าไม้ในเขตตำบลบ้านดงจะมีหน่วยงานของรัฐที่เข้ามาบริหารจัดการ ถึงสามหน่วยงานคือจากกรมป่าไม้เดิม จากรัฐวิสาหกิจการไฟฟ้าฝ่ายผลิต แม่เมาะ(ปัจจุบันเป็น บริษัทจำกัด)พื้นที่อนุรักษ์ป่าสงวนแห่งชาติ

เขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ มี 7 ป่า ดังนี้

1. ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่เมาะ อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบ้านดง ตำบลแม่เมาะ มีเนื้อที่ ประมาณ 245 ตารางกิโลเมตร หรือ 153,215 ไร่
2. ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ยาง และป่าแม่อาจ อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบ้านดง มีเนื้อที่ ประมาณ 85 ตารางกิโลเมตร หรือ 53,125 ไร่
3. ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่คำและป่าแม่มาย อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบ้านดง มีเนื้อที่ประมาณ 15 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 9,375 ไร่
4. ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่จาง อยู่ในพื้นที่ตำบลสบป่าด มีเนื้อที่ป่าประมาณ 95 ตารางกิโลเมตร หรือ 59,375 ไร่
5. ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่จางฝั่งซ้าย อยู่ในพื้นที่ตำบลสบป่าด มีเนื้อที่ 115 ตารางกิโลเมตร หรือ 71,875 ไร่
6. ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่จาง(ตอนขุน) อยู่ในพื้นที่ ตำบลนาสัก ตำบลจางเหนือ มีเนื้อที่ประมาณ 295 ตารางกิโลเมตร หรือ 184,375 ไร่
๗. ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่จาวฝั่งขวา อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลจางเหนือ มีเนื้อที่ประมาณ 52 ตารางกิโลเมตร หรือ 32,500 ไร่

2.2 ทรัพยากรสัตว์ป่า

เขตพื้นที่อำเภอแม่เมาะส่วนใหญ่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ชนิดของสัตว์ป่า เช่น ไก่ป่า กุ้ง หมูป่า กระรอก อีเห็น กระต่าย นก ค้างคาว และงูเป็นต้น ในเขตอำเภอแม่เมาะไม่มีพื้นที่ที่กำหนดเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือห้ามล่าสัตว์แต่อย่างใด ในชุมชนเดิมแม่เมาะจะมีปริมาณ สัตว์ป่ามากกว่าปัจจุบัน อาจจะโดยเหตุผลในด้านความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ และการมีพื้นที่ บริเวณป่าจำนวนมาก แต่ในปัจจุบัน ชุมชนแม่เมาะเป็นลักษณะกึ่งชุมชนเมือง การจัดสรรที่ดินทำ กินในที่แห่งใหม่

ป่าที่เหลืออยู่มีน้อย ที่มีอยู่จะเป็นป่าเชิงเขา การที่หมู่บ้านที่ตั้งใกล้เชิงเขาทำให้เกิดการรบกวนในระบบนิเวศป่า สัตว์ป่ามีความกลัวอันตรายจากมนุษย์ จึงค่อยหายจากป่าโดยการอพยพไปในป่าพื้นที่บริเวณข้างเคียง

2.3 ทรัพยากรน้ำ

สภาพทั่วไปของแม่น้ำใน แม่เมาะ

น้ำแม่เมาะ คั้นกำเนิดจากภูเขาบ้านแม่แว้แม่ตาล บ้านผาผึ้ง และมีส่วนหนึ่งมาจากต้นกำเนิดคอกยประตูกา และคอกยผาแดง ไหลจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือลงมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ โดยผ่านคอกยห้วยหลวง ห้วยน้ำริน บ้านดง บ้านห้วยผ่าย บ้านห้วยทุ่ง บ้านหม่อน บ้านเมาะหลวง บ้านแม่เมาะ บ้านนาแแจม ท่าปะตุน เวียงสวรรค์(เดิม) บ้านหางสูง อ่างสบเมาะ บ้านปงชัย บ้านห้วยคิง และไหลลงทิศใต้ ผ่าน อ.แม่เมาะ บรรจบกับแม่น้ำจางที่บ้านสบป่าด ตำบลสบป่าด อ.แม่เมาะ รวมความยาวลำน้ำประมาณ 40 กิโลเมตร มีลำน้ำสาขาที่สำคัญคือ ห้วยเป็ด ห้วยดง ห้วยมะค้ำ ห้วยหลวง ห้วยกลาง

ศูนย์รวมแหล่งน้ำของ อ.แม่เมาะ มาจากแหล่งน้ำ ห้วยแม่ตาล หมู่ 4 บ้านจำปุย ห้วยแม่ฆาน บ้านท่าสี่ ผ่านลงมาสู่ห้วยแม่เมาะ และถูกตัดคอนไหลรวมยัง เขื่อนแม่ฆาม ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ เหนือ จุด ห้วยแม่ฆาน บ้านท่าสี่ป่าถูกทำลายจำนวนมาก ซึ่งไม่ได้มีสาเหตุจากคนในชุมชนท่าสี่ แต่มีชุมชนแม่เมาะ ซึ่งเป็นเขตติดต่อ การตัดไม้มาจากเขตพื้นที่แม่เมาะซึ่งมีห้วยแม่ทูลไหลผ่านมายังห้วยแม่ฆานและลงสู่เขื่อนแม่ฆาม

ปัจจุบันน้ำใช้ของชาว ต.แม่เมาะ ในหมู่ 8,9,10 ได้ใช้น้ำจากอ่างห้วยคิง ซึ่งทาง อบต.แม่เมาะ ได้ผันงบประมาณสองแสนในการทดแนวกันไฟป้องกันป่าที่เป็นต้นน้ำลำธารจำนวน 5,000 ไร่ และสิ่งที่ได้ทำไปแล้วคือ ได้จัดอบรมเยาวชนกระตุ้นให้มีจิตสำนึกถึงความสำคัญของป่าที่เป็นต้นน้ำลำธาร และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

พื้นฐานการใช้น้ำของหมู่ 7,8,9 ของ ต.แม่เมาะ ซึ่งเป็นที่สูง ก็ไม่ได้ใช้น้ำจากน้ำแม่เมาะ น้ำของหมู่ 7,8,9 ส่วนหนึ่งมาจากภูเขาที่อยู่ใกล้ประมาณ 7-8 กิโลเมตรเป็นน้ำมาจากห้วยจันทเขาเขาในที่นี้คือภูเขาไฟจำป่าแดง ทาง ต.แม่เมาะ ได้ยื่นคำร้องขอให้ กฟผ. จัดสร้างอ่างเก็บน้ำบริเวณนี้ให้ แต่ไม่ได้รับคำตอบ

ปัญหาของ ต.แม่เมาะในเรื่องดิน คือดินเป็นภูเขาไฟ เป็นดินไม่อุ้มน้ำ เมื่อฝนตกดินจะทรุดตัวง่าย ซึ่งเขตติดต่อภูเขาไฟ คือบ้าน หมู่ 7,8,9 และ 10 ฤดูแล้งดินจะขาดน้ำอย่างมาก

แหล่งน้ำตามธรรมชาติ

ในแม่เมาะมีแหล่งน้ำธรรมชาติในตำบลแม่เมาะ ห้วยแม่เมาะ ห้วยปงชัย ห้วยขมิ้น ห้วยเป็ด ห้วยไคร้ ห้วยแม่ปง ห้วยคำ ห้วยจ๋าม่วง ห้วยทราย ห้วยคิง และตำบลบ้านดงคือ ห้วยแม่เมาะ ห้วยแม่กา ห้วยบ้านแม่สามเหนือ ห้วยแม่คำ ห้วยแม่นาย ห้วยหลวง ห้วยจ๊ะ

แหล่งน้ำธรรมชาติสายลำน้ำแม่จาง ในตำบลนาสัก คือ ห้วยแม่หลวง ห้วยไทรงอน ห้วยแม่เขียน ห้วยสบเหิน ห้วยแม่จาง ห้วยเกี้ยว ห้วยปางป๋วย ตำบลจางเหนือ คือ ห้วยแหน ห้วยแม่แป้น ห้วยทราย ห้วยแม่ตีบ ห้วยแม่เขียน ห้วยแม่แด้ว ห้วยไคร้ และสะพานหนองหลวง ตำบลสบป่าด คือลำน้ำแม่จาง ห้วยแม่เมาะ ห้วยแม่เกี้ยว ห้วยแม่ป๋อน ห้วยผาหยาด ห้วยคาด ห้วยบ้านเก่า ห้วยซ้อง ห้วยเป็ก และห้วยเกีย

แหล่งน้ำธรรมชาติห้วยจ๋านกเขาที่มีต้นน้ำไหลจากภูเขาไฟจำป่าแคะ ปัจจุบันน้ำจุดนี้ได้ผันลงไปตามลำห้วยผาลาดและออกไปทางหนองมะแปปชุมชนใหม่ที่ใกล้เคียงกับชุมชนห้วยรากไม้

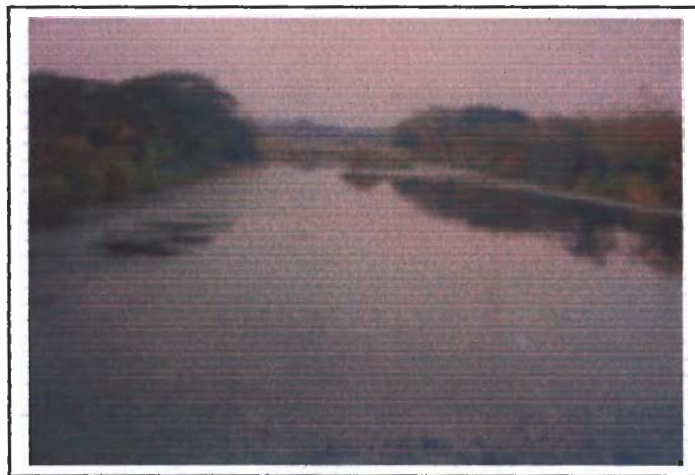

รูป 2.3 ลุ่มน้ำแม่เมาะ

ลุ่มน้ำจาง

ลุ่มน้ำจางเป็นลุ่มน้ำสาขาย่อยของลุ่มน้ำวัง รหัสลุ่มน้ำ 06 มีพื้นที่ลุ่มน้ำ 1,599.68 ตารางกิโลเมตร ความยาวลำน้ำ 105 กิโลเมตร อาณาเขตทิศเหนือและตะวันออกติดกับลุ่มน้ำงาว ทิศตะวันตกติดต่อกับลุ่มน้ำวังตอนกลาง ทิศใต้ติดต่อกับลุ่มน้ำแม่วังตอนล่าง ลำน้ำสาขาที่สำคัญได้แก่ น้ำแม่เมาะ น้ำแม่ทะ และน้ำแม่วะ อยู่ในเขตท้องที่ อ.แม่เมาะ อ.แม่ทะ อำเภอเมือง และอำเภอเกาะคา

ต้นกำเนิดของแม่น้ำจางมีอยู่บริเวณคอกหลวงกับคอกยผาขวาง ในเขต ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมะ จ.ลำปาง เขตติดต่อระหว่างอำเภอแม่เมะกับอำเภอองาว ไหลจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ลงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ผ่าน อ.แม่เมะ อ.แม่ทะผ่านบ้านผาเมว หัวเสือ บ้านหูก บ้านน้ำไทรง บ้านนากร้าว บ้านปง บ้านป่าตันและสู่อ.เกาะคา โดยไหลลงมารวมกับแม่น้ำวังที่บ้านสบจาง ตำบลวังพร้าว อำเภอเกาะคา

รูปที่ 2.4-2.5 แสดงภาพลุ่มน้ำจาง

ลักษณะทางกายภาพ

ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขา ไล่ขึ้นไปตามเนินเขา สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 300-425 เมตร ความลาดชันประมาณร้อยละ 15-30 สภาพป่าเดิมเป็นป่าเบญจพรรณที่มีไม้สัก ผสมป่าเต็งรัง ลักษณะทางธรณีวิทยา ส่วนใหญ่เป็นภูเขาหินปูนกระจายอยู่ไป

2.4 แหล่งที่ดินทำกินที่ใช้ในการเกษตรกรรม

แม่เมาะมีพื้นที่ใช้ในการเกษตร จำนวน 44,145 ไร่ เป็นพื้นที่ทำนา จำนวน 14,721 ไร่ ได้ผลผลิตจากข้าวนาปี 11,721 ไร่ เป็นมูลค่ารวม 29,142 บาท พื้นที่ปลูกพืชไร่ จำนวน 19,728 ไร่ ปลูกพวกข้าวโพด อ้อย ถั่วลิสง และละหุ่ง ได้ผลผลิตมูลค่ารวมประมาณ 168,588,130 บาท, พื้นที่ปลูกไม้ผล จำนวน 8,300 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ยืนต้น จำนวน 1,956 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ จำนวน 74 ไร่ พื้นที่ปลูกผัก จำนวน 1,253 ไร่ และอื่นๆ 1,089 ไร่

2.3 ทรัพยากรถ่านหินลิกไนต์

ปี พ.ศ.2460 ในสมัยรัชกาลที่ 6 พลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินซึ่งขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมรถไฟหลวง ทรงมีพระประสงค์จะสงวนป่าไม้ไว้ จึงได้โปรดให้มีการสำรวจหา เชื้อเพลิงอย่างอื่นนำมาใช้แทนฟืน สำหรับห้วงจักรไอน้ำของกรมรถไฟการสำรวจในสมัยนั้น ต้องประสบความยากลำบากมาก เนื่องจากเครื่องมือ เครื่องใช้ไม้พ้อ และการคมนาคมไม่สะดวกทั้งยังขาดแคลนเงินทุนอีกด้วย อย่างไรก็ตามจากผลการสำรวจครั้งนั้น ได้พบว่ามีถ่านหินลิกไนต์ ที่บริเวณแม่เมาะ จังหวัดลำปาง และที่คลองขนอม จังหวัดกระบี่

ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ 2470 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้ทรงมีพระราชโองการให้สงวนแหล่งถ่านหินที่มีอยู่ในประเทศไว้ เพื่อให้ทางราชการเท่านั้นเป็นผู้ดำเนินการ และห้ามมิให้ประทานบัตรการทำเหมืองแก่ เอกชนอื่นใดอีกต่อไป

พ.ศ. 2464-2466 การสำรวจถ่านหินลิกไนต์ บริเวณพื้นที่แม่เมาะ จังหวัดลำปาง เริ่มขึ้นโดย พลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ได้ว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญ จาก

ฝรั่งเศส มาทำการสำรวจแต่มีได้มีการดำเนินงานใดๆ ต่อมาได้มีการสำรวจอีกหลายครั้ง จนกระทั่ง พ.ศ. 2497 องค์การการไฟฟ้าลิกไนต์ซึ่งจัดตั้งโดยรัฐบาลได้เปิดทำการเหมืองแม่เมาะขึ้น

การสำรวจทรัพยากรในประเทศไทยสมัยนั้นจะมีความยากลำบากเพราะ ประเทศไทยยังเป็นประเทศด้อยพัฒนา ขาดเงินทุน และเครื่องมือต่างๆที่นำมาใช้ก็ไม่มี ความทันสมัย นักวิชาการด้านวิศวกรรมธรณี หรือนักวิทยาศาสตร์ก็มีจำนวนน้อยมาก การคมนาคมก็เต็มไปด้วยความลำบาก อย่างไรก็ตามจากผลการสำรวจครั้งนั้นได้พบว่ามิด่านหินลิกไนต์ที่บริเวณอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง และที่คลองขนอม จังหวัดกระบี่

ในปี พ.ศ. 2498 ได้เริ่มผลิตถ่านลิกไนต์ จากเหมืองแม่เมาะ ออกจำหน่ายให้ โรงบ่มใบยาสูบในภาคเหนือ โรงงานของ การรถไฟ ที่จังหวัดนครราชสีมา โรงปูนซีเมนต์ของ บริษัทชลประทานซีเมนต์ที่จังหวัดนครสวรรค์ โรงไฟฟ้าวัดเลียบ และโรงไฟฟ้าสามเสนของการไฟฟ้านครหลวง ต่อมาได้มีการก่อสร้างโรงไฟฟ้าขึ้นที่แม่เมาะ โดยมี ขนาดกำลังผลิตรวม ๑๒,๕๐๐ กิโลวัตต์แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2503

ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2512 รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติ จัดตั้ง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ขึ้น โดยรวม 3 หน่วยงาน คือ การลิกไนต์ การไฟฟ้าอันฮี และการไฟฟ้าตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นหน่วยงานเดียว กฟผ. ได้ทำการศึกษาและสำรวจ พบถ่านลิกไนต์เพิ่มมากขึ้น จึงวางโครงการขยายกำลังการผลิตไฟฟ้า โดยใช้ ถ่านลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิง

ใน พ.ศ. 2515 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าลิกไนต์ที่แม่เมาะ จำนวน 2 เครื่อง กำลังผลิตเครื่องละ 75,000 กิโลวัตต์ พร้อมกับงานขยายเหมืองแม่เมาะเพื่อเพิ่มปริมาณจากที่เคยผลิตได้ปีละ แสนกว่าตัน เป็นล้านๆ ตัน หลังจากนั้นมีการก่อสร้างโรงไฟฟ้าที่แม่เมาะ เพิ่มขึ้น จนถึง พ.ศ. 2538 กฟผ. ได้ ก่อสร้างและติดตั้งหน่วยผลิตไฟฟ้าแล้วเสร็จใช้งานแล้ว 13 เครื่อง รวมกำลังผลิต 2,625 เมกะวัตต์

ถ่านลิกไนต์ กำเนิดมาจากซากพืชทับถมกันเมื่อหลายสิบล้านปี มีการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก ทำให้ตะกอนดินทรายทับถม รวมทั้งได้รับความร้อนจากภายในโลก เป็นเวลานาน ทำให้ซากพืชที่ทับถมกันนี้แปรสภาพไปเป็นถ่านพีท (Peat) ซึ่งเป็นถ่านหินชั้นคุณภาพต่ำมีลักษณะกึ่งไม้กึ่งถ่านหินที่มีความร้อนต่ำ ให้ควันมากเมื่อนำมาเผาไหม้ พีทเป็นลำดับเริ่มต้นของกระบวนการเกิดถ่านหินเมื่อกาลเวลาผ่านไปอีกหลายสิบล้านปี พีทก็แปรสภาพเป็นถ่านหินลิกไนต์

ถ่านหินลิกไนต์ กำเนิดขึ้นโดยการสะสมตัวของอินทรีย์สารจำนวนมากในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม พืชและสัตว์เมื่อล้มตายแล้ว ซากทับถมกันในบริเวณนั้น หรือบริเวณใกล้เคียงซึ่งการทับถมของตะกอนมักจะอยู่บริเวณแอ่งน้ำขนาดใหญ่

“พีท” ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของถ่านหิน การทับถมกันของซากอินทรีย์สารในสภาพ ที่มีออกซิเจนอยู่น้อย การทับถมเป็นเวลานานจะทำให้พีทค่อยๆกลายเป็นถ่านหินที่มีคุณภาพดีขึ้น มาตามลำดับเช่นลิกไนต์ ซึ่งถ้ายังไม่มี การค้นพบ ลิกไนต์นี้จะพัฒนาเป็นถ่านหินที่มีคุณภาพสูงยิ่งขึ้นเป็นไบตูมินัส และแอนทราไซต์ตามลำดับ

ความร้อนและความกดดันสูงจะเพิ่มขึ้นเมื่ออยู่ในพื้นที่ที่มีความลึก ยิ่งลึกมากความกดดันจากน้ำหนักของเปลือกโลกเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของถ่านหินมากกว่าในพื้นที่ระดับตื้นกว่า ดังนั้นคุณภาพของถ่านหินมักมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความลึกและอายุ แต่ยังมีปัจจัยอื่นที่มีอิทธิพลเช่น การเคลื่อนตัวของเปลือกโลกจากแรงดันของหินหนืดในชั้นหินร้อนที่หลอมเหลว ทำให้เปลือกโลกมีการโค้งงอ การเคลื่อนตัวของเปลือกโลกก็สามารถทำให้คุณภาพของถ่านหินดีขึ้นด้วย

ถ่านลิกไนต์อยู่ในตระกูลของถ่านหิน (Coal) แบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ตามลำดับชั้น ดังนี้ คือ แอนทราไซต์ (Antracite) บิทูมินัส (Bituminus) ซับบิทูมินัส (Subbituminus) และลิกไนต์ (Lignite) หรืออาจรวมพีท (Peat) เข้าเป็นลำดับที่ 5 อีกประเภทหนึ่ง

ถ่านลิกไนต์แม่เมาะ หรือหินสีน้ำตาล (Brown Coal) เกิดในยุคเทอร์เชียรี ซึ่งผ่านมาเป็นเวลา 25-75 ล้านปี ถ่านลิกไนต์แม่เมาะเป็น เชื้อเพลิงธรรมชาติที่มีราคาถูก เมื่อนำมาผลิตกระแสไฟฟ้า ทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำด้วย แต่เชื้อเพลิงธรรมชาติย่อมมีปริมาณจำกัด เมื่อนำมาใช้ก็มีวันจะหมดสิ้นไป ประเทศที่กำลังพัฒนาความต้องการพลังงานมีเพิ่มมากขึ้นทุกปี เมื่อเชื้อเพลิงถูกนำมาใช้มากก็จะหมดไปในที่สุด การหาพลังงานอื่นๆมาทดแทนจึงจำเป็นเพื่อยืดเวลาการใช้เชื้อเพลิงจากธรรมชาติให้มีระยะยาวเพื่อคนรุ่นหลัง

ปัจจุบันจึงมีการสนับสนุนให้คิดค้นพลังงานแหล่งใหม่ หรือพลังงานจากธรรมชาติอื่นๆ เช่นอินทรีย์สาร พลังงานจากชีวมวล หรือพลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานน้ำตก พลังงานจากคลื่น แต่แหล่งพลังงานบางอย่างให้พลังงานที่ไม่สม่ำเสมอ และมีต้นทุนในการผลิตสูงมาก จึงไม่คุ้มทุน ก็มีการสนับสนุนแรงจูงใจให้ประชาชนประหยัดพลังงานเพื่อจะได้มีพลังงานใช้ได้ในระยะยาวขึ้นซึ่งรัฐบาลได้มีมาตรการต่างๆเพื่อควบคุม และลดการใช้พลังงาน เช่นมาตรการประหยัดพลังงานภาครัฐเป็นต้นที่ต้องมีการรณรงค์อย่างจริงจัง

ซากดึกดำบรรพ์

การค้นพบซากหอยที่มีอายุถึง 13 ล้านปี โดยได้ตัดชั้นดินในแนวลึกเพื่อให้เห็นชัดเจนว่า ชั้นหอยมีความหนา และความสูงประมาณ 10-12 เมตร และชั้นล่างลงไปก็จะเป็นชั้นของถ่านหิน ลิกไนต์ นอกจากนี้บริเวณใกล้เคียงก็เป็นแอ่งน้ำ ทั้งนี้ซากฟอสซิล สู่สานหอยดังกล่าว เป็นซากหอยน้ำจืดขนาดเล็กสีขาว โดยตัวใหญ่สุดที่พบความยาวประมาณ 2 เซนติเมตร กอรวมกันเป็นภูเขาขนาดเล็กลงในลักษณะร่วนซุย สามารถขุดออกได้ง่าย อยู่ใต้ผิวดิน

รูปที่ 2.4-2.5 สู่สานหอย 13 ล้านปี

บริเวณที่ค้นพบพื้นที่ สู่สานหอย 13 ล้านปี การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ให้ บริษัท อิตาเลียนไทย ดีเวลลอปเม้นต์ จำกัด ขุดเจาะพื้นที่ขยายการทำเหมืองถ่านหิน และเมื่อพบชั้นฟอสซิลหอย พบว่ามีซากหอยน้ำจืดทับถมกันอยู่บริเวณดังกล่าว จึงหยุดดำเนินการพื้นที่ชั่วคราว เป็นเวลา 15 วัน เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของกรมทรัพยากรธรณีเข้าไปศึกษาหาความรู้ในพื้นที่เกี่ยวกับอายุของฟอสซิลหอย ลักษณะทางธรณีวิทยาที่เกิด และบริเวณพื้นที่ที่มีการค้นพบทั้งหมด รวมทั้งได้นำฟอสซิลหอยไว้ที่พิพิธภัณฑ์ บริเวณสวนพฤกษชาติแม่เมาะ ซึ่งเปิดบริการไว้ให้ประชาชนได้ชมความเป็นมาของเหมืองถ่านหิน และซากฟอสซิลที่ค้นพบ เช่นพวก ตะพาบน้ำ หอย ปลาและอื่นๆอีกมากมาย

อย่างไรก็ตาม การขุดพื้นที่ขยายเหมืองจะอ้อมไปด้านหลัง บริเวณที่มีการทับถมของซากหอยขมน้ำ และให้สุสานหอยเป็น“มรดกโลกทางธรณีวิทยา” และพัฒนาสุสานหอยให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว และอุทยานแห่งการเรียนรู้

นายวิษณุ ทรวงธรรม นักวิชาการจากสำนักธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณี ที่เข้าไปศึกษาในพื้นที่สุสานหอยขม ที่เหมืองแม่เมาะ ได้เริ่มค้นทำงานตั้งแต่วันที่ 3 มีนาคม 2548 ไปถึงประมาณวันที่ 23 มีนาคม 2548 โดยจะสังเกตระหว่างที่ กฟผ.ขุด หรือระเบิดชั้นหิน 5 วัน ส่วนในระยะเวลา 15 วัน ที่เข้าไปศึกษาในพื้นที่นั้น จะมีทีมงานของกรมทรัพยากรธรณีอีก 3 คน ช่วยเก็บข้อมูลทั้งแง่ ศึกษาเรื่องระดับชั้นหินที่สัมพันธ์กับหอย และศึกษาแหล่งฟอสซิลอื่นๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงในแง่เดียวกัน เพราะถ้ามันถูกทำลายไปแล้ว จะไม่มีโอกาสจะรู้ได้เลยว่าส่วนที่เราทำลายไปนั้นมีคุณค่ามีประโยชน์อย่างไรบ้าง

การรักษาสุสานหอยโบราณแหล่งนี้เอาไว้ด้วยเหตุผลเพราะเป็นหลักฐานความเป็นมาของสถานที่ในอดีตนับหลายล้านปี ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก ลักษณะทางธรณีวิทยาของแม่เมาะในอดีตก่อนที่จะมีมนุษย์อาศัยอยู่ การศึกษาหาข้อมูลจากสิ่งนี้จะทำให้ได้เรียนรู้ถึงความเป็นมาเป็นไปของพื้นที่บริเวณนั้นสัมพันธ์กับสิ่งนั้น เป็นองค์ความรู้ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้ต่อไปในอนาคต

นายถาวร บุปผาเจริญ ประธานสภาองค์กรการบริหารส่วนจังหวัด(อบจ.)ลำปาง ได้พูดถึงการเปิดหน้าดินอาจทำให้สมบัติชั้นสำคัญของโลกเปลี่ยนแปลงไป ต้องระวังความรู้ดีของประชาชน และการนำอนุรักษ์หวงแหวนสมบัติของชาติไว้ให้ได้ศึกษาที่มาและอนาคต

เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ที่ผ่านมาสภา องค์กรการบริหารส่วนจังหวัดลำปาง มีมติให้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ร่วมอนุรักษ์สุสานหอย 13 ล้านปี นี้ไว้ทั้งพื้นที่ 43 ไร่

เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2548 นพ.พรหมินทร์ เลิศสุริย์เดช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงาน ได้พูดถึงการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย หรือ กฟผ. ดูแลพื้นที่สุสานหอยน้ำจืด 13 ล้านปี ในพื้นที่โรงไฟฟ้าแม่เมาะ อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง ได้จัดการอย่างดีที่สุด

ในวันที่ 12 มีนาคม 2548 นี้ตัวแทนประชาชนในจังหวัดลำปางจาก 13 อำเภอ นายศรีสะเกษ สมาน เครือข่ายประชาสังคมสิทธิมนุษยชน จังหวัดลำปาง ได้จัดเวทีวิชาการเสวนา เพื่อสะท้อนความคิดเห็นของประชาชนที่ห้องประชุมองค์กรการบริหารส่วนจังหวัดลำปางเพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนลำปางที่มีต่อกรณีสุสานหอย 13 ล้านปีเสนอต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง

ในการประชุมเพื่อแต่งตั้งชุดติดตามงานที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเพื่อทำการติดตามงาน ที่เกี่ยวข้องและพิจารณาข้อกฎหมายอย่างละเอียดรอบคอบว่า บทบาทหน้าที่ของ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เมาะ ในทางกฎหมายเกี่ยวกับที่มีผู้บุกรุกอุทยานหอย

จากเงื่อนไขของประธานบัตรกำหนดว่า เมื่อจุดพบวัตถุโบราณจะต้องทำการอนุรักษ์ เพราะพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นซากฟอสซิล ที่อยู่ในบริเวณโค้งแจ้ง บนภูเขา ที่เกิดจากการขุดเปิดหน้าดินวิศวกรรมที่ทำเหมือง

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านแม่सान

แม่सान ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยป่าไม้ มีสัตว์เล็กใหญ่อาศัยอยู่ และมีต้นไม้บางชนิดที่สามารถใช้เป็นยาสมุนไพรได้ และป่าไม้บางส่วนเป็นเขตอุทยานแห่งชาติซึ่งเป็นเขตหวงห้ามที่ทางการห้ามไม่ให้เข้าไปตัดไม้ เผาป่า หรือทำลายป่าด้วยวิธีต่างๆ ในเขตอุทยาน เพราะจะทำให้คนรุ่นหลังไม่รู้จักรูปลักษณ์ของป่าและอาจเกิดปัญหาไฟไหม้ป่า หรือน้ำท่วม และที่ๆ ชาวบ้านทำมาหากินนั้นเป็นพื้นที่ที่ทางการได้อนุญาตให้ทำกินได้แต่ห้ามทำลายป่าไม้

ในหมู่บ้านมีต้นไม้ใหญ่ชนิดหนึ่งอยู่ในเขตอุทยาน เรียกกันว่า ต้นไทรยักษ์ มีขนาดใหญ่มาก ต้องใช้คนกว่า 12 คน โอบ จึงจะรอบต้น

ด้านประเพณี มีการจัดประเพณีเลี้ยงผี ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จัดงานปีละครั้งในช่วงเดือนกรกฎาคม แต่บางครั้งก็เปลี่ยนเป็นเดือนอื่นแล้วแต่จะจัดกัน และมีการขจัดงานแต่งงานที่จัดตามประเพณี คือ เมื่อแต่งงานเสร็จแล้วยังไม่ถึง 3 วัน จะไม่ให้ เจ้าบ่าว เจ้าสาวออกจากหมู่บ้าน เพราะเป็นประเพณีที่มีมานานแล้ว

พืชพรรณธรรมชาติที่เป็นไม้ยืนต้น คือ ต้นมะแขว่น ออกดอกออกผลในช่วงฤดูหนาว คือ เดือนพฤศจิกายนถึงต้นมกราคม ซึ่งต้นมะแขว่นนี้สามารถ ทนแดดทนฝนได้ และชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะได้รายได้จากการขายมะแขว่น

หมู่บ้านแม่सान เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่มีประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพ ทำสวน ทำนา ทำไร่ ในหมู่บ้านมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ประชากรนับถือศาสนาพุทธ และมีส่วนหนึ่งนับถือศาสนาคริสต์หมู่บ้านแห่งนี้ตั้งอยู่บนภูเขาสูง มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ และมีแม่น้ำลำธารที่สะอาด มีแหล่งน้ำบนดิน 6 แหล่ง คือ

1. ห้วยปู่โคง
2. ห้วยมะแง
3. ห้วยแยะหรือห้วยแท
4. ห้วยขวาง
5. ห้วยโอี
6. ห้วยแม่ส้าน

ซึ่งถ้าห้วยพวกนี้จะมีห้วยปู่โคงมารวมกับห้วยมะแง เรียกว่า ห้วยแยะ หรือห้วยแท ห้วยแยะ หรือห้วยแทจะมารวมกับห้วยขวาง เรียกว่า ห้วยโอี ห้วยโอีก็จะมารวมกับห้วยแม่กา เรียกว่า ห้วยแม่ส้าน ซึ่งห้วยแม่กานั้น ไม่ใช่ลำห้วยในหมู่บ้านแม่ส้าน แต่เป็นลำห้วยจากหมู่บ้านแม่กา ไหลมารวมกับห้วยโอี รวมเป็นห้วยแม่ส้าน ไหลต่อไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่งสามารถเดินทางไปยังหมู่บ้านนั้นโดยการเดินตามทางน้ำไปได้แต่ไม่ค่อยนิยมกันเนื่องจากเส้นทางค่อนข้างลำบากในสมัยนี้นิยมใช้ถนนมากกว่า

ในหมู่บ้าน ไม่มีอ่างเก็บน้ำ เขื่อนเก็บน้ำ มีแต่ฝายทดน้ำ ถ้าเป็นฝายทดน้ำชุมชน มีการแบ่งปันน้ำเข้านา เข้าสวน ซึ่งแบ่งเป็น 2 กรณี คือ

1. ฝายทดน้ำที่ทาง อบต. จัดสรรงบประมาณสร้างขึ้น มีการแบ่งปันน้ำเข้านาเข้าสวนทุกคนที่ทางนำไปถึง
2. ฝายทดน้ำที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเอง ขึ้นกับผู้สร้างแต่ละคนจะตกลงกันเอง

ส่วนเรื่องการเอามือกันนั้น บางครั้ง บางคนเอามือการขุดคลอง แต่สามารถใช้มือคั้นโดยการไปทำงานอย่างอื่นแทนก็ได้ เพราะบางคนไม่มีคลองเหมือนให้ขุด โดยปกติ การเอามือจะผลัดทำงานให้กันและกันแล้วแต่จะตกลงกัน ส่วนคนเฝ้าเหมืองเฝ้าฝายนั้นไม่มี และในหมู่บ้านแม่ส้านนั้นมีแหล่งน้ำใต้ดิน คือ มีการขุดเจาะบ่อบาดาล บ่อบาดาลในปัจจุบันเหลืออยู่อีก 1 แหล่ง ซึ่งลึกประมาณ 1 เมตร ชื่อบ่อบาดาลแม่กา

หมู่บ้านมีความนับถือป่า มีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตตามต้นไม้ใหญ่ พืชต่างๆ มักจะเกี่ยวข้องกับต้นไม้ เช่นการไหว้ผี ปู่ย่า ผีบ้านผีเรือน ประเพณีประจำปี ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในกลุ่มน้ำแม่เมาะ

มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มักจะบอกเล่า สื่อสารสิ่งที่ตนพบเห็น หรือการดำรงชีวิตของตน โดยการใช้ภาพเป็นสื่อ เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีการประดิษฐ์ตัวอักษร จึงใช้ภาพเป็นสัญลักษณ์แทนตัวอักษรในการบอกเล่า ภาพเขียนสีในสมัยก่อนเป็นการสื่อสารด้านการดำรงชีวิต สภาพแวดล้อม และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องของลักษณะของภาพ เป็นลายเส้น โครงร่าง และบางภาพเป็นลายเส้นที่มีการลงสีแบบเงาที่ขม การเขียนลายเส้นมีทั้งเส้นเดี่ยว และเส้นคู่ สีที่ใช้เป็นสีแดงซึ่งน่าจะเป็นสีแดงจากดินแดงที่อยู่คอยผาแดงที่คั่นระหว่างแอ่งแม่เมาะและค่ายประคุดผา

ปี 2517 จากการสำรวจทางโบราณคดีในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ ได้เริ่ม โดยสถาบันโบราณคดีสแกนดิเนเวีย ในพื้นที่บ้านสบจาง อำเภอแม่เมาะ ได้พบเครื่องมือหินกระเทาะ จำนวน 107 ชิ้น

ปี 2527 กองโบราณคดี กรมศิลปากร ได้สำรวจแหล่งโบราณคดีจังหวัดลำปาง 7 แหล่ง แหล่งหนึ่งที่สำรวจคือถ้ำเกลบ ถ้ำเสา และถ้ำไม่มีชื่อในเขตคอยผาชีอำเภอแม่เมาะ พบแหล่งเผาศพของคนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีการใช้ภาชนะดินเผาหลายเชือก ทาบ และเขียนด้วยสีแดงได้กำหนดอายุโดยวิธี thermoluminescence พบว่ามีอายุประมาณ 1,200 ปี-1,800 ปีมาแล้ว

ปี 2531 ได้มีการค้นพบแหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีประคุดผา โดยร้อยเอกชูเกียรติ มิโหม ซึ่งแหล่งนี้อยู่ในเขตฝึกรบพิเศษ 3 แต่ยังไม่ทราบความสำคัญของแหล่งโบราณคดีจึงไม่ได้มีเจ้าหน้าที่เข้าไปทำการศึกษา

ปี 2541 พันเอกอภิชาติ ชูเกียรติสกุล นายนำพล โพธิวงศ์ และนางสาวรวีวรรณ แสงจันทร์ได้ร่วมกันสำรวจและแจ้งไปยังสำนักงานโบราณคดี จึงได้มีการสำรวจเบื้องต้นเมื่อ วันที่ 16 มกราคม 2541 ได้พบภาพมากกว่า 1,872 ภาพ เป็นภาพมือเงาที่ขม มือกึ่งเงาที่ขม คนเพศหญิงเพศชาย ภาพสัตว์ ภาพพืช เครื่องใช้ และสัญลักษณ์ที่ไม่ชัดเจนอีกจำนวนมาก

นอกจากนี้ยังได้พบหลักฐานพิธีกรรมการฝังศพที่สมบูรณ และพบอุปกรณ์การเขียน ภาพบางภาพที่พบสามารถบอกความหมายได้ชัดเจน เช่นภาพที่เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับการจับสัตว์ การฝึกสัตว์เพื่อใช้งาน สัตว์ที่ปรากฏในภาพเช่น กระต่าย กระรอก วัว สุนัข ลิง นก เป็นร่องรอยให้เห็นถึงกิจกรรมในชีวิตประจำวันของมนุษย์จากหลักฐานดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่ามีการก่อตั้งของชุมชนอยู่มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์

จากการก่อสร้างวัดเมาะหลวงเมื่อปี พ.ศ 1257 มีลวดลายศิลปกรรม ที่บ่งบอกถึงยุคสมัย พระประธานในอุโบสถ เป็นแบบพม่าผสมล้านนา ปี 2476ได้แก้ไขเพิ่มเติมลวดลายแบบไทย ปี 2497 จึงมีการรื้อวิหาร และก่อสร้างแบบล้านนา

การศึกษาได้แบ่งช่วงการศึกษาไว้ 3 ยุค คือ ยุคที่ 1 ยุคอดีตระหว่างปี 2484-2521 ,ยุคที่ 2 ยุคแห่งการอพยพเปลี่ยนแปลง ระหว่างปี พ.ศ.2521-2536 และยุคที่ 3 ยุคปัจจุบัน ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2536-ปัจจุบัน

3.1 ยุคที่ 1 ยุคอดีต ปี พ.ศ.2484–พ.ศ.2521

3.1.1 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนโดยชุมชน

ชุมชนแม่เมาะมีมาก่อนยุคประวัติศาสตร์ หลักฐานที่พบจากภาพเขียนสีประศูผา ดิคอำเภอแม่เมาะ เศษชิ้นกระเบื้องดินเผาบริเวณถ้ำผาบ่อง ถ้ำจำปุย แม่เมาะ และที่บ้านสบจาง

หลักฐานจากภาพเขียนสีแสดงถึงกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวัน เช่นการจับสัตว์ การฝึกสัตว์ และยังมีภาพเกี่ยวกับพืช และสัตว์ต่างๆมากมายเช่นกระรอก ลิง วัว สุนัขฯ และภาพเกี่ยวกับพิธีกรรม อุปกรณ์ในการเขียนภาพ ได้นำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ เช่นหินปูนสีแดงที่ได้จากคอยผาแดง

จากคำบอกเล่าของนายพุทธทรง พลอยเข้ม อายุ 78 ปี นายฮิ้น ม่านสืบ อายุ 75 ปี นายยัง มูลจางนำ เกรือจันทร์แก้ว นายแดง ทนันไชย , แม่แก้ว มหาวิน อายุ 71 ปี พ่อเสาร์ มหาวิน อายุ 82 ปี

แนวคิดระบบการผลิตเพื่อการยังชีพ

ระบบการผลิต ในชุมชน เป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่มนุษย์ได้พัฒนาระบบมาเนิ่นนานจนมีความกลมกลืนกับวิถีชีวิต ตนเอง ชุมชน และสิ่งแวดล้อม ซึ่งในอดีตระบบการผลิตไม่ได้พึ่งพาปัจจัยภายนอกเนื่องจากทรัพยากรที่มีอยู่มีจำนวนมากมายเพียงพอกับจำนวนคนที่มีอยู่ เช่น เข้าป่าก็ได้สัตว์ป่า ได้อาหารจากป่าจากพรรณไม้ นานาชนิด ลงน้ำก็ได้อาหารจากสัตว์น้ำ พลิกผืนแผ่นดิน ก็พบสัตว์พวกแมลงต่างๆมากมายที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้ ผู้คนสมัยนั้นก็

ไม่มีความเดือนร้อนที่ต้องแย่งชิงทรัพยากรกัน เมื่อมีทรัพยากรเหลือเฟือ การนำทรัพยากรมาใช้ก็นำมาตามความจำเป็น เช่น สัตว์พวกกระต่าย หนึ่งตัวพอเลี้ยงคนในบ้าน 1-2 วัน ได้สบาย จึงไม่นิยมที่จะล่าสัตว์ไว้เป็นจำนวนมาก เมื่อสังคมเกิดการขยายตัว ความคิดของผู้คนก็เปลี่ยนไป ถ้าไม่ล่าสัตว์ให้หมดในวันนี้ มาล่าวันต่อไปก็จะไปพบสัตว์เหล่านี้อีก เพราะมีผู้ล่าไปหมดสิ้นแล้ว ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนก็เกิดขึ้น สัตว์ป่าจึงหมดไปจากป่าอย่างรวดเร็ว การล่าเพื่อเป็นอาหาร เพื่อยังชีพเพียงอย่างเดียวในสมัยก่อน ก็กลายเป็นการล่าเพื่อเงินทอง เพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และฐานะทางสังคม

รูปภาพ 3.1-3.2 วิถีชีวิตชุมชนในชนบท

3.1.2 ผลิตภาพจากทรัพยากรบทบาทเพื่อการยังชีพ

สมัยก่อนชุมชนจะตั้งบ้านเรือนตามสองข้างของฝั่งแม่น้ำแม่เมาะ ซึ่งห้วยแม่เมาะไหลผ่านชุมชนแม่เมาะตั้งแต่บ้านแม่ล้าน จำปุย ท่าสี่ เมาะหลวง นาแหม ท่าปะคุ่น บ้านเวียงสวรรค์ บ้างทางสูง บ้านฝั่งเกษตร บ้านห้วยเป็ด บ้านห้วยคิง บ้านปงชัย บ้านสบป่าด และไหลรวมแม่น้ำจาง

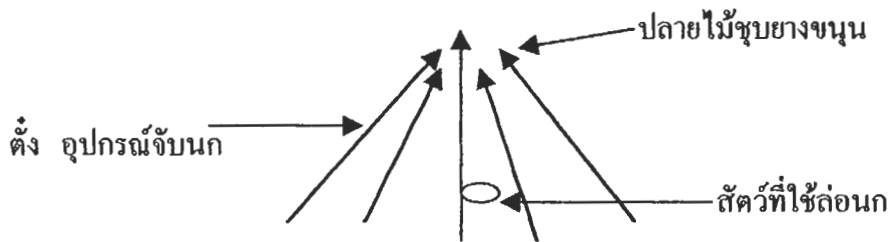
วิถีชีวิตตามลำน้ำแม่เมาะ จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่ เช่นน้ำใช้ก็มาหาบเอาจากแม่น้ำไปใช้ที่บ้าน ถ้าเป็นน้ำค็ม ก็จะขุดบ่อทราย ใกล้เคียงแม่น้ำ หรือริมฝั่งน้ำ มีลักษณะการขุดเป็นบ่อเล็กๆขนาดครึ่งเมตร ปากบ่อเป็นวงกลม ขุดลึกตั้งแต่ประมาณ 30 เซนติเมตรลงไป แบ่งเป็นสองบ่อ คือบ่อน้ำกิน และบ่ออาบ ซึ่งต้องขุดให้ห่างกันเพราะจะป้องกันไม่ให้หนูหรือผงชักฟอกไหลปนเปื้อนได้ ในฤดูแล้ง การขุดบ่อน้ำค็ม น้ำใช้เป็นสิ่งจำเป็นมากเพราะน้ำจะเหือดแห้งแต่ถ้าเป็นฤดูฝนน้ำใช้จะคักที่ทำน้ำได้เลย แต่น้ำค็มจะขุดบ่อริมฝั่ง ที่บ้านดง จะมีบ่อน้ำ 9 บ่อ น้ำบาดาล 1 บ่อ และบ่อจากห้วยแม่เมาะ

การจับสัตว์น้ำ นิยมจับคอนเช่า และคอนเย็นหลังจากเสร็จจากกิจกรรมประจำวัน อุปกรณ์จะใช้สวิง ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ที่เหลาแบนขนาดกว้าง 5 เซนติเมตร ความยาวแล้วแต่ความกว้างของสวิงที่ต้องการ นำมาขดเป็นวงกลม นำเชือก หรือด้ายมาสานเป็นตาห่างประมาณ 0.5 เซนติเมตรชาวบ้านจะตั้งสวิงเป็นมุมฉากจนถึงก้นแม่น้ำ และกดสวิงกับพื้นลากทวนกระแสน้ำขึ้นมา จะได้ปลาขนาดเล็กและกุ้ง ปูพร้อมตัวอ่อนแมลงปอที่ชอบเกาะใต้อ่อนหินเล็กๆในแม่น้ำ อุปกรณ์อีกชนิดที่นิยมใช้คือ จำ มีขนาดใหญ่กว่าสวิง ด้ายที่ถักทอเป็นร่างแหสี่เหลี่ยม มีไม้ไผ่ลำเล็กยึดแต่ละมุมของผ้าถักและมีไม้ไผ่ลำใหญ่ขนาด 2 เมตรคอยยก การตั้งจำ จะวางอุปกรณ์ลงในแม่น้ำดูจำจะใช้ปลา ร้า หรืออาหารอื่นๆไว้ล่อสัตว์น้ำ ตั้งวางทิ้งไว้สักพัก จึงยกขึ้น จะมีปลาเล็กๆและกุ้งคิดมากมาย ปลาที่มีในแม่น้ำได้แก่ ปลาดุก ปลาช่อน ปลากบ ปลากด ปลาไหล ปลาหลด วิธีนี้มีการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมคือได้ปริมาณพอกินพอใช้ เหลือจำหน่ายบ้างตามสมควร ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันที่นำอุปกรณ์ที่สามารถดักสัตว์น้ำทุกชนิดได้ในเวลาอันรวดเร็วทำให้เกิดการเสียสมดุลของระบบนิเวศ

การจับสัตว์ป่า เมื่อออกจากบ้านสมัยนั้นก็จะมองเห็นสัตว์ป่ามากมาย เก้ง กวาง ฟาน กระต่ายป่า ไก่ป่า ชาวบ้านก็จำล่าเป็นอาหารแต่พอดี การจับนกบางชนิดก็จะมีวิธีการต่างๆเช่นการใช้ กัง ยิงนก อุปกรณ์นี้ใช้ไม้มะขามที่มีความแกร่ง และเหนียวเหลาเป็นง่ามและมีที่ให้มีมือจับประมาณ 5 นิ้ว ใช้ยางรัด ใส่ลูกก้าง ที่เป็นดินเหนียวก้อนกลมขนาดเล็กปั้นตากจนแห้ง ยิงให้ตรงเป้า อีกวิธีการในการจับนกดูตาเย็น อายุ 79 ปี ได้เล่าถึงการใช้อุปกรณ์เรียกว่า คั้ง วิธีจับสัตว์สมัยนั้น ต้องไปจับเขียดโนนา โดยดูท้องนาที่แตกเมื่อพลิกดินขึ้นมาจะมีเขียดตัวเล็กๆมากมาย

หลบความชื้นในรูใต้พื้นท้องนา ถ้าอยากได้นก ต้องเอาเชือกตายมาล้อมนกอีกที นกที่นิยมจับสมัยนั้นเรียกว่า นกกระถาง หรือ นกก้อแก้ว จะเหมือนนกพิราบปัจจุบัน การเตรียมอุปกรณ์ดักจับนกจะใช้วิธีเหลาไม้ไผ่ขนาดศอกประมาณ 11-12 อัน ปลายไม้จะนำไปซุบกับยางคั้นขุ่นซึ่งมาจากลูกขุ่นอ่อนเอามีคปาดให้ยางไหลนำภาชนะมารอง ทั้งไว้นานยางจะเปลี่ยนเป็นสีดำมีความเหนียวมาก เมื่อจะจับนกต้องสังเกตให้เห็นนกก่อนถ้านกจับต้นไม้ห่างประมาณ 100 เมตร จึงเตรียมอุปกรณ์ ไม้ไผ่ที่ซุบยางขุ่น แล้วนำมาปักเป็นขั้วจึงนำเชือกวางตรงกลางขั้ว

นกกระถาง มันจะเห็นเหยื่อในระยะไกลมาก เมื่อเห็นเหยื่อมันจะ เขม้นมองตำแหน่งเหยื่อ และหุบปีกบินลงมาอย่างช้าๆและเมื่อใกล้ตำแหน่งเหยื่อมันจะ โฉบลงมาอย่างรวดเร็ว เมื่อปากคาบเหยื่อได้แล้วมันจะกางปีกพร้อมบิน ขณะมันกางปีกนี้เอง จะทำให้ปีกของมันติดกับดักของ ทำให้สามารถจับมันได้อย่างง่ายดาย วันๆหนึ่งคุณตาจะจับนกได้มากมายพอเป็นอาหารได้อย่างสบาย เพราะในสมัยนั้นสัตว์ต่างๆมีเป็นจำนวนมาก

รูปที่ 3.3 ตัวแบบ ตั้ง อุปกรณ์ใช้ดักจับนกก้อแก้ว

เมื่อเข้าไปในป่า อาหารป่ามีมากมาย พืชเกือบทุกชนิดเป็นอาหารได้ เช่นผักหวานป่า ผักคูด(พฤกษ์) ผักเผ็ด ผักสลิด สะเดา หน่อไม้ นอกจากนี้ยังมีเห็ด เช่นเห็ดลม เห็ดโคน เห็ดหอม เห็ดไข่เหลือง เห็ดระ ังง ฯลฯ การเกษตรสมัยก่อนมีการปลูกข้าว ข้าวโพด ข้าวสาลี ข้าวไร่

สมัยอดีต เมื่อยังไม่มีไฟฟ้าใช้ แม่แก้ว ปินตาเชื้อ ได้เล่าว่าเชื้อเพลิงสมัยนั้นต้องใช้ก้อนจี้จะย้า ซึ่งนำมาจากเศษฟืนต่างๆที่นำมาคูลูกกับน้ำยาง ซึ่งน้ำยางจะนำมาจากต้นไม้ที่มียาง โดยเฉพาะต้นยางจะได้ น้ำยางคิบ เมื่อคูลูกเศษฟืนปนกับน้ำยางก็จะนำไปคาล 2 ใบ มาห่อตามความยาวของใบเป็นรูปกลม ใช้เชือกรัดเป็นปล้องๆ เมื่อทิ้งไว้ให้แห้ง จะเป็นก้อน นำมาตัดเป็นท่อนๆ และนำมาใช้จุดไฟได้ บางบ้านเมื่อล้มวัวตาย ก็จะนำไข้วมาเคี้ยว และใส่ในกระบอกหรือ

กระป๋อง ทำได้ด้วยฝ้ายที่ฝั้นเป็นสาย ใส่งตรงกลางกระบอกที่มีไขว้ว เวลาต้องการแสงสว่างก็จะจุดให้ ลูกไหมี่ที่ตรงใส่งฝ้ายนั้น

โคมไฟห่อขี้ชะง่า

กระป๋องหรือกระบอกไม้ใส่งไขว้วที่มีใส่งฝ้าย

รูปที่ 3.4 ตัวแบบ เครื่องมือและวัสดุใช้จุดไฟสมัยอดีต

นอกจากนี้บางชุมชนที่ยังไม่มีไฟ และไม่มีน้ำมันก๊าดนั้น เวลาจุดไฟที จะใช้วิธีนำใส่งุ่น ชุบไขว้วมาใส่งกระบอกไว้ และนำก้อนหินมาเทียบข้างกระบอกใส่งุ่น จากนั้นจะนำเหล็กมาตีกับก้อน หิน หลายๆครั้งจะเกิดประกายไฟ ประกายไฟจะจุดใส่งุ่นลูกเป็นไฟขึ้น ข้าพเจ้าได้ซักถามตามที่เคย เล่าเรียนมาว่าสมัยก่อนได้เคยเรียนว่าใช้ก้อนหินตีกับก้อนหินแล้วเกิดเป็นประกายไฟ ได้นำไฟนั้นมา ใช้ ทำไมคุณแม่ว่าใช้เหล็กตีก้อนหินแทน ซึ่งท่านได้ตอบว่าถ้าใช้ก้อนหินกับก้อนหินประกายไฟที่ เกิดน้อยมากไม่มีแรงพอจุดใส่ง่เถียงสมัยนั้นได้ ต้องใช้เหล็กจะเกิดประกายดีและติดไฟได้รวดเร็ว

แม้กระทั่งการซักผ้าสมัยนั้น คุณตาเย็น ยังได้เล่าว่า ต้องอาศัยพืชที่ให้ฟอง เช่นการใช้ เปลือกต้นจี่หนอนมาทุบให้ละเอียด และนำมาใช้ซักผ้าให้เกิดฟองได้ ในป่ามีต้นจี่หนอนมากมาย ใบ รูปมนรี เปลือกต้นมีสีขาวปนน้ำตาล ผลจับเป็นพู่ ผลอ่อนสีเขียว ถ้าต้นสูงใหญ่ บางต้นสูงถึง 20 เมตร เปลือกต้นเมื่อแก่คุณตาจะไปช่วยคุณแม่ชูดเปลือกต้น มาขยำๆให้เกิดฟองนำไปซักผ้า เมื่อ คุณแม่ไปซักผ้าที่ทำน้ำ คุณตาจะวิ่งเล่นจับปลาในน้ำ น้ำใสสะอาดมาก ในน้ำเขี้ยวจะมีปลาหลด ได้ ก้อนหินมีตัวอ่อนแมลงปอจำนวนมากเรียกแมงหนิ้ว มี 2 ลักษณะ ตัวอ่อนผอมบาง ตัวยาวรี และตัวโต สีดำหลังเป็นเหลี่ยม บางทีในน้ำไหลจะมีคันไคร้ ซึ่งเมื่อนำมาตำให้แตกจะเกิดฟองได้เหมือนกัน คุณตาชอบเก็บลูกบวบน้ำเป็นผลกลมเท่าลูกปิงปอง สีเขียวอ่อนมาป็นเป็นลูกข้างเล่น

เมื่อโตเป็นหนุ่ม 15-16 ปี คุณตาไปรับจ้างขนของให้พ่อค้าในเมือง สมัยนั้น ยังไม่มีถนนหนทาง ใช้วิธีการเดินป่า จากลำปาง ไปถึงเมืองพิษณุโลก วิธีเดินทางชาวเหนือจะหาคนนำทาง คนเหล่านี้จะรู้ธรรมชาติของสัตว์ป่า ว่าหากินแบบไหน มีการแต่งตัวลอกสัตว์บางครั้ง เช่นการทำหน้ากากหน้าคน ให้หันหน้ากากไว้ด้านหลังจะได้ไม่ต้องระวังด้านหลังมาก การทำหน้ากากหาวัสดุต่างๆเช่น ไม้หมาก เอามาเขียน โดยใช้ดินสอพองหรือถ่านไฟมาเขียนหน้ารูปคนทำให้สัตว์ไม่กล้าเข้าใกล้เวลาเดินป่าจะสังเกตคนนำทางจะทำรอยบากไว้ที่ต้นไม้ด้านหนึ่งเสมอ ให้คอยสังเกตตามรอยบากของต้นไม้

ต้นไม้...อย่างไม้ทำซีเมนต์รั้ววัด

การก่อสร้างรั้ววัดเมื่อก่อน จะโบกรั้วด้วยปูนขาว กำแพงจะเป็นสีขาวทั้งหมด สมัยก่อนไม่มีปูนซีเมนต์ ต้องใช้หินปูนที่นำมาจากภูเขา มาเผาให้ร้อน เมื่อเย็นราคน้ำจะแตกเป็นผงปูนขาว การผสมเมื่อไม่มีซีเมนต์เป็นตัวเชื่อม จะใช้ยางของใบต้นไก่อ้นำมาแช่กับน้ำประมาณ 4-5 วัน จะเป็นน้ำยางเหนียว จากนั้นจึงมาผสมกับปูนขาวและทราย โดยมีส่วนผสม ทราย 5 ส่วน น้ำยางจากใบไก่อที่แช่ 1 ส่วน ปูนขาว 2 ส่วน คนรวมกัน และนำไป เทเชื่อมอิฐดินเหนียว หรือใช้เป็นปูนฉาบ เวลาแห้งจะเป็นสีขาว และมีความคงทน

สามเณรน้อย...ทำกระดาษ

เมื่ออายุคุณตาได้ 8 ขวบ ด้วยความลำบากในการหาเลี้ยงชีพ มารดาของคุณตาจึงนำไปคุณตาไปฝากวัด และบวชเป็นสามเณร สามเณรเด็กมีความซุกซนตามประสาเด็ก แต่ก็ได้หัดอ่านเขียนหนังสือ จนคล่องแคล่ว และได้ฝึกฝนการทำกระดาษสาที่วัดเพื่อนำกระดาษมาใช้ในการงานพิธีต่างๆ

สมัยนั้นการทำกระดาษตามวัด เพื่อนำกระดาษมาทำพิธีกรรมต่างๆ ส่วนชาวเมืองจะนำกระดาษมาเช็ดทำความสะอาดมีดเขียงหมู และนำมาเช็ดเครื่องเงินต่างๆ เพราะกระดาษมีความเหนียวมาก จึงเป็นที่นิยมสั่งซื้อ

การทำกระดาษสา ขั้นตอนแรกจะเลือกวัสดุหาต้นสาที่มีอายุประมาณ 1-2 ปี ขนาดเท่ากำน่อง ดูผิวเกลี้ยงชุ่มน้ำ ตัดกิ่งก้านเป็นท่อนๆ มาลนไฟ จากนั้นจะลอกเปลือกได้โดยง่าย นำเปลือกมาต้มกับน้ำค้าง โดยนำใบกล้วย หรือก้านกล้วยเอามาเผาจนไหม้ และนำมาแช่น้ำใช้ตั้งดวงน้ำมา

ผสมน้ำ และกรองด้วยผ้ามุ้งหลายชั้น จนได้น้ำค่าง นำมาใส่ ปีบ หรือกระทะเหล็ก นำเปลือกสา
มาต้ม ในน้ำค่างประมาณ 6-8 ชั่วโมง จับเยื่อกระดาษที่ต้มพอเปื่อยจึงนำมาล้างให้สะอาด และ
นำมาทุบด้วยค้อนจนได้เยื่อกระดาษที่แหลกละเอียด วิธีสังเกตจะนำเยื่อมาลอยในน้ำและใช้ไม้
รวกเจาะรูสอดด้วยไม้เล็กๆหลายๆอันมาคนดูถ้าแตกเป็นเส้นๆ และลอยน้ำกระจายขึ้นมา จึงจะใช้
ได้

จากนั้นนำเยื่อที่ได้ตีเยื่อในอ่าง ใช้ไม้พิมพ์ที่ทำด้วยไม้รวบด้วยผ้ามุ้งเก่าๆ หรือผ้าอบ
น้ำพระ ผ้าสมัยนั้นราคา เมตรละ 4-5 บาท ถ้าเป็นงานเขียนจะใช้ผ้าถี่บางทำปีบสา และนำ
กระดาษอีกแผ่นมาทับกัน คึงกระดาษที่ติดผ้าหยาบด้านบนในการใช้งาน จะได้กระดาษเนื้อ
ละเอียด ผ้าที่ทำพิมพ์นั้นนิยมเนื้อละเอียดที่เรียกว่าผ้าอรหันต์ซึ่งนำมาจากภาคใต้ ถ้าเป็นผ้าทอมือ
จะเรียกว่าผ้าเมืองเนื้อหยาบ

การทำกระดาษสมัยนั้นไม่มีเครื่องจักรแต่อย่างใด เป็นกระดาษทำมือ ตั้งแต่ขั้นตอนการ
ต้มเยื่อไม่มีการใช้สารเคมี การปั่นเยื่อใช้ค้อนทุบแทน การขึ้นรูปกระดาษก็ใช้ผ้ามุ้งหรือผ้าพระ
เก่าๆเท่าที่จะหาได้

นอกจากนี้ การทำกระดาษจะมีความสอดคล้องกับการดำเนินวิถีชีวิต เช่น การเลือกวัสดุ
ทำกระดาษ แม้จะเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยพันธุ์ไม้ปอสาซึ่งมีอยู่ทั่วไป และโดยเฉพาะสองข้างทาง
ของรางรถไฟ ซึ่งชุมชนสามารถหาได้ง่ายและราคาไม่แพง หรือสามารถไปตัดมาทำเองได้ การ
เลือกปอสา ปกตินักวิจัยที่ได้เข้ามาทำการศึกษาถึงคุณภาพความเหนียวของปอสาพบว่า ปอสาคุณ
ภาพดี และมีความเหนียวมาก เป็นปอสาอายุ 6 เดือน แต่ชุมชนจะใช้วิธีการคัดเลือกของตนเอง
เช่นการเลือกปอสา อายุ 1-2 ปี ลอกเยื่อนำมาทำกระดาษ เพราะปอสาอายุขนาดนี้ จะลอกเยื่อได้
ปริมาณมากกว่า ปอสาที่อายุยังน้อย เพราะการใช้ประโยชน์จากปอสา ที่นำมาทำกระดาษ ส่วน
ใหญ่จะใช้ตัดกระดาษในพิธีกรรมต่างๆ จึงไม่จำเป็นจะใช้ปอสาที่มีความเหนียวมาก นอกจากนี้

ในเรื่องการยอมรับสัทธิธรรมชาติของเยื่อกระดาษ ปกตินักวิจัยจะใช้เวลาในการหมักข้อม 7-8
ชั่วโมงการดูดซับสีข้อมจะอิมตัวเต็มที่ ถึงใช้เวลามากกว่านั้นผลจะไม่แตกต่างไปจากเดิม แต่ชุมชน
จะมีวิถีชีวิตของตนเองที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน คือจะใช้เวลาการข้อมประมาณ 10 ชั่วโมง
โดยดูจากจังหวะเวลานาฬิกาชีวิต เช่นเมื่อชาวบ้านกลับจากเรือสวนไร่นาของตนก็เป็นเวลา
พลบค่ำ เมื่อกินข้าวกินปลา อาบน้ำอาบท่าแล้ว ก็จะหมักสีข้อมเยื่อกระดาษทิ้งไว้ และเข้านอน ตื่น
เข้ามา ถิ่นนำเยื่อกระดาษมาตีเยื่อลงบนเฟรม และนำเฟรมกระดาษออกผึ่งแดด เวลาการหมักจึงอยู่ที่
9-10 ชั่วโมงพอดี จะไม่มีชาวบ้านบ้านไหนที่จะตื่นมา ตี 3 ตี 4 เพื่อนำเยื่อกระดาษออกจากสีข้อม
เพราะจะขัดต่อช่วงเวลาการพักผ่อน เพราะการทำงานแต่ละวันของชุมชน งานเกษตรกรรมเป็นงาน
ที่ค่อนข้างหนัก ต้องใช้แรงงาน และต้องทนแดด ทนฝน

จากการเล่าขานอดีตของของผู้คนในชุมชน สมัยก่อนผู้คนจะมีอาชีพทำไร่ทำนา และทำสวน วิถีชีวิตทั่วไปค่อนข้างเรียบง่ายไม่มีการแก่งแย่งชิงดีกัน ถ้าถึงฤดูทำไรก็จะมีภาระมือ หรือเอาแรงกัน เช่นเดียวกันกับฤดูทำนา เด็กอายุ 10 ปีขึ้นไปพ่อแม่ก็จะสอนทำไร่ทำนาจนทำเป็นกันหมด เพื่อที่ว่าโตมาจะได้ทำไร่ทำนาสืบต่อจากพ่อแม่ และสืบชั้นลูกชั้นหลานต่อไป การดูแลแหล่งดินน้ำก็ถูกปลูกฝังสืบเนื่องกันมาด้วยเหตุผลลูกหลานจะได้มีแหล่งน้ำสำหรับทำไร่ทำนาต่อไปเช่นกัน

วิถีชีวิตการทำไร่ทำนา สมัยก่อนซึ่งคุณแดง ทนไชย ชาวเมาะหลวง ตำบลบ้านคงเคิม ได้เล่าผู้คนสมัยนั้นได้เลือกที่ไร่นาของตนอยู่ใกล้ลำห้วย แม่เมาะ บริเวณรอบด้านจะมีต้นไม้ใหญ่ๆ มากมาย ซึ่งชาวบ้านจะไม่มีการตัดไม้ใหญ่ด้วยความเชื่อที่ว่า ถ้ามี ต้นไม้ใหญ่ๆ จะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งการทำนาสมัยนั้นอาศัยน้ำฝนกัน ในการทำนาอาศัยแรงสัตว์พวกควาย ใช้ไถนาและลากเกวียน ส่วนวัวจะเลี้ยงเพื่อไว้ขาย เพราะวัวที่เลี้ยงในชุมชนจะตัวเล็กจะลากเทียมเกวียนไม่สามารถทำได้เต็มที่ ข้าวในนาที่เติบโตด้วยปุ๋ยคอก วิธีการใช้ปุ๋ยชาวบ้านจะนำปุ๋ยคอกลากเกวียนใส่ในนาก่อนฤดูทำนา ในนาข้าวจะมีไส้เดือนฝอย ที่ทำให้ดินร่วนซุย

ใน ความหมายของคำ ที่พูดกันจนติดปาก คือไปทำไร่ทำนา นั้นมีความหมายตามความเป็นจริงของวิถีชีวิตคือ การทำไร่จะมีก่อนการทำนา ข้าวไร่จะออกก่อนข้าวนา

วิถี การทำไร่ ทำนา

การทำไร่ จะอยู่ในช่วงเดือนมกราคม ถึงกุมภาพันธ์ ของทุกปีจะเริ่มดิน รางป่าก่อนพอเสร็จจากการรางป่า จะเป็นช่วงพักให้หญ้าแห้ง เป็นเวลา 3 เดือน จึงเริ่มเผาหญ้า ก่อนการเผา เจ้าของไร่จะทำแนวกันไฟก่อนหรือเรียกว่า แนวค้ำ ซึ่งหมายความถึงไม่ให้ไฟป่าลุกลามไปยังที่พื้นที่ข้างเคียง เมื่อทำแนวกันไฟเสร็จ จะจุดไฟเผาหญ้าไร่ ฤดูเผาหญ้าไร่ อยู่ในช่วงเดือนมีนาคม พอเผาเสร็จจะพักทิ้งไว้ก่อน ต่อมาเดือนเมษายน จึงจะล้อมรั้วรอบไร่ตนเองโดยใช้ไม้ไผ่ แล้วจึงใส่ข้าวไร่ภายในไร่ นอกจากข้าว ก็ยังมีพืชผักหลายชนิด เช่น พริก มะเขือ ฟักทอง บวบ ถั่วปี ถั่วลิสง ข้าวโพด แดงโม แดงไทย ผักเผ็ด ช่วงการทำไร่จะเสร็จประมาณเดือนมิถุนายน จากนั้นจะเป็นฤดูทำนา.

การทำนา ก่อนทำ นาจะทำการล้อมรั้วคั้นนา ประมาณ 1 งานเพื่อหว่านคั้นกล้าซึ่งมักจะล้อมก่อนการไถนา การไถนาจะทำสองครั้ง เมื่อล้อมรั้วเสร็จหว่านคั้นกล้าเสร็จจึงมีการไถนาครั้งแรก พอคั้นกล้าครบ 25 วัน จึงไถนาอีกรอบเพื่อเตรียมการปลูกข้าว จากนั้นจึงปลูกข้าวซึ่งจะใช้

วิธีลงแรง เอามือเอาแรง จะมีการนัดหมายกันว่าจะเริ่มบ้านใดก่อน บ้านอื่นก็จะมาช่วย ในเนื้อที่นา 3 ไร่จะใช้คนอยู่ประมาณ 20 คนใช้เวลาประมาณ 8-9 ชั่วโมง พอปลูกข้าวในนาเสร็จ จะเริ่มมาเอาใจใส่ต่อข้าวไร่ ถอนหญ้าในข้าว ไร่ กลับมาถอนถั่วลันเตาที่อยู่ในพื้นที่ข้าวไร่ และกลับมาถอนหญ้าในนาข้าวอีกครั้งและเมื่อถึงช่วงเดือนตุลาคมและพฤศจิกายน เริ่มเก็บเกี่ยวข้าวไร่ พอเดือนธันวาคม-มกราคม จึงกลับมาเกี่ยวข้าวนาพอเสร็จการเกี่ยวข้าวจึงมีพิธีกรรมเลี้ยงผีเสื้อไร่ ผีเสี้ยนาเพื่อเอาขวัญข้าวกลับบ้าน

พื้นที่ทำไร่ทำนาคนในอดีต จะอยู่ใกล้เคียงกัน โดยชาวนาจะเลือกที่ราบลุ่มเป็นที่นา ที่ดอนข้างเคียงเป็นพื้นที่ทำไร่ ซึ่งพื้นที่ทำไร่ก็จะอยู่รอบๆที่นานั้นเอง ซึ่งทำให้มีความสะดวกในการดูแล เพราะบริเวณอยู่ใกล้เคียงกัน ไม่ต้องเดินทางไกล

รูป 3.5 หลังฤดูเก็บเกี่ยวพื้นที่นาเป็นที่เลี้ยงสัตว์

การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการทำไร่ทำนา

น้ำแม่เกาะเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่มาจากแหล่งต้นน้ำดอยประตูด้า และดอยผาแดง และมีลำห้วยเล็กๆอีกหลายลำห้วยเช่น ลำห้วยช่องป่าเฮี้ยะ ลำห้วยช่องนางจั้งะ ลำห้วยช่องกอก ลำห้วยหลวง ลำห้วยกำ้ว ลำห้วยจำตันห้า

รูป 3.6 การทำฝายขนาดเล็กกั้นลำห้วย

ในการจัดการทรัพยากรน้ำแบ่งกลุ่มตามกลุ่มผู้ใช้น้ำเป็น สองกลุ่ม กลุ่มที่ 1 คือกลุ่มผู้ใช้น้ำที่มีพื้นที่อยู่ติดลำห้วย กับกลุ่มผู้ใช้น้ำที่มีพื้นที่ไกลจากลำห้วย ในบางพื้นที่บุคคลสองกลุ่มดูเหมือนจะแยกกลุ่มกันอย่างชัดเจน แต่บางพื้นที่คนสองกลุ่มมีการประสานความร่วมมือกันเป็นอย่างดี โดยใช้ระบบเหมืองฝาย ระบบเหมืองฝายมีองค์ความรู้ มีการเรียนรู้อยู่บนพื้นฐานการพึ่งตนเองของชุมชน นอกจากนี้เป็นความสามัคคีของคนต้นน้ำกับคนปลายน้ำที่มีการแบ่งปันต่อกันในกลุ่มผู้ใช้น้ำกลุ่มแรกที่มีพื้นที่ติดลำห้วย จะหาวิธีขุดสระในพื้นที่ตนเองเพื่อกักเก็บน้ำหรือที่เรียกว่า ขุดขุ่น บางพื้นที่มีการทำคั้งน้ำ ซึ่งมีลักษณะเป็นไม้ไผ่เหลาปลายแหลม ปักเป็นแนวคั้งกับพื้นดิน ระยะห่างกันครึ่งฟุต นำดินโคลนพอกอุดกั้นกักน้ำ ซึ่งจะทำเป็นระยะเพื่อกั้นน้ำไม่ให้ไหลเร็ว และเป็นการเก็บกักการปล่อยน้ำตามธรรมชาติ

อ้วยพลอย อายุ 78 ปี บ้านคง ได้เล่าว่า ลำห้วยแม่เมาะน้ำก็ไม่ไหลตลอดทุกปี พอถึงฤดูน้ำหลากมีน้ำมากก็จริง แต่พอถึงฤดูแล้งน้ำก็แห้งขอด ชาวบ้านจะต้องขุดบ่อทรายเพื่อใช้น้ำมาดื่ม มาอาบกัน บ่อนี้จะขุดกันข้างแม่น้ำลำห้วย และถ้าแห้งมากๆ ก็จะขุดใกล้กับกลางห้วย ถ้าอาศัยแต่น้ำฟ้า(น้ำฝน) น้ำดี 3 ปี ไม้ดี 3 ปี ชาวบ้านก็ขุดบ่อ อดั่งอดั่ง กันหมด (หมายถึง บริเวณในลำห้วยเต็มไปด้วยบ่อทรายขุดของชาวบ้าน) เพราะชาวบ้านจะนิยมปลูกบ้านตามสองข้างของแม่น้ำห้วยแม่เมาะกัน โดยสังเกตว่าหมู่บ้านดั้งเดิมเช่น เมาะหลวง ทำปะตุน-นาแหม หางสูงเดิมล้วนแต่ตั้งหมู่บ้านสองฝั่งของลำน้ำ

การตั้งชื่อที่ไร่นากรรมสิทธิ์การแสดงความเป็นเจ้าของที่ดินทำกิน

การตั้งชื่อที่ไร่นาในแม่เมาะในอดีต จะเรียกชื่อตามเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน เช่นที่บ้านทุ่งกล้วย บ้านเมาะหลวง ท่าปะตุ่น-นาแหม ตำบลบ้านคง ก็จะมีที่นาที่เรียกชื่อต่างๆดังนี้

คำเรียกชื่อที่นาตามชื่อเจ้าของกรรมสิทธิ์	เรียกชื่อที่นาตามชื่อสถานที่/ลักษณะพื้นที่	การเรียกชื่อร่องน้ำคลองเหมือง
ไต่งขี้ตุ่น	นาหลวง	ฮ่องปู้ยา
ไต่งลุงอ้าย	นาแม่มาย	ฮ่องลี่
ไต่งคา	นาสะเปา	ฮ่องผีบ้า
ไต่งป่าป็น	นาถ้อง	
ไต่งเขื่อนสุด	นาโป่ง	
ไต่งลุงเฮือน	นาป็น	
ไต่งเจ้าหน้า	นาบ้านม่อน	
ไต่งลุงผา	นาแม่เมาะ	
ไต่งลุงป็น	ไต่งกำว	
ไต่งไต่ะลุง	ไต่งฮ่องกอก	
ไต่งยายหม่อน	ไต่งแล้ง	
ไต่งลุงจ้อย		
ไต่งปู้สุก		
ไต่งอ้ายฮ้าง		
นาปู่แคว่นบุญมา		

3.2 ยุคที่ 2 ยุคแห่งการอพยพเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2521-2536

ชุมชนแม่เมาะ จากได้ผืนแผ่นดินที่ชุมชนอาศัยอยู่ จากการสำรวจพบว่ามีแร่เชื้อเพลิงถ่านหินลิกไนต์เป็นจำนวนมาก ในบริเวณต่างๆริมรอบขอบเหมือง เมื่อพบปริมาณแร่ถ่านหินลิกไนต์ที่สามารถจะนำมาใช้ได้ถึงอีกหลายปี ทางกรมไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจขณะนั้นเริ่มวางแผนการขยายเหมือง และการก่อสร้างโรงไฟฟ้าหน่วยต่างๆเพิ่มขึ้น

ในดำเนินงานตามโครงการขยายเหมืองลิกไนต์ก่อสร้างโรงไฟฟ้าแม่เมาะและอ่างเก็บน้ำแม่จาง ได้ดำเนินงานโดย การขอใช้พื้นที่จากกรมป่าไม้ ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่เมาะ ป่าแม่จาง และป่าแม่จาง (ตอนขุน) เพื่อเป็นพื้นที่จัดสรรให้แก่ราษฎรที่อยู่ในเขตโครงการและได้รับผลกระทบจากโครงการ ซึ่งพื้นที่บริเวณนี้อยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ และจัดเป็นเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ขอเช่าพื้นที่ และนำมาจัดสรรไว้ให้ใน 2 พื้นที่ ได้แก่ บ้านนาแหม่มหมู่ที่ 7 และบ้านเมาะหลวง หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เมาะ และบ้านใหม่รัตนโกสินทร์ หมู่ที่ 5 ตำบลนาสัก อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

3.2.1 การอพยพโยกย้ายชุมชน

การอพยพ ครั้งที่ 1

เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2521 ได้มีมติคณะรัฐมนตรี ตามโครงการขยายเหมืองแม่เมาะสำหรับโรงไฟฟ้าแม่เมาะ เครื่องที่ 4-7

เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2521 ,วันที่ 1 เมษายน 2523 และวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2524 มีมติคณะรัฐมนตรี ให้มีการ ดำเนินการอพยพราษฎรออกจากพื้นที่หมู่บ้านท่าปะดุน-นาแหม่ม (เดิม) ประมาณ ปี พ.ศ. 2521-2526 มีจำนวนราษฎร 383 ครัวเรือน มีพื้นที่ทำกินและพื้นที่อยู่อาศัย ประมาณ 2,400 ไร่ โดยที่ดินดังกล่าวมีเอกสารสิทธิ์ส่วนใหญ่เป็น น.ส.3ก. , น.ส.3 และ ส.ค. 1 เป็นชุมชนดั้งเดิมของอำเภอแม่เมาะ ที่ได้ยินยอมอพยพออกมาเพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นไปตามนโยบายของรัฐในการขยายตัวด้านเศรษฐกิจ การใช้พลังงานจากถ่านหินลิกไนต์ที่มีต้นทุนต่ำ

การอพยพครั้งนี้ได้จัดสรรที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่เมาะ และป่าแม่จาง ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่ได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้แล้ว บริเวณท่าปะดุน-นาแหม่ม คือ บ้านใหม่นาแหม่ม หมู่ที่ 7 บ้านเมาะหลวง หมู่ที่ 8 ในปัจจุบัน ตามหลักเกณฑ์การพิจารณาความช่วยเหลือในที่จัดสรร จำนวน 383 ราย เนื้อที่ 1,102-1-00 ไร่ และได้ปรับปรุงพื้นที่อำนวยความสะดวกให้ราษฎร พร้อมติดตั้งระบบสาธารณูปโภค น้ำ ประปา ไฟฟ้า และมีการสร้างถนนให้ รวมทั้งแหล่งสวัสดิการเกษตร อ่างเก็บน้ำขนาดเล็กเพื่อให้ราษฎรไว้ใช้ประโยชน์ต่างๆ เพื่อให้ราษฎรมีคุณภาพชีวิตที่ดี และได้รับความสะดวกสบายในการคมนาคม เพราะที่บริเวณใหม่จะใกล้ตัวเมืองจังหวัดลำปางมากกว่าเดิม และแผนผังของหมู่บ้านค่อนข้างเป็นระเบียบเพราะมีการวางแผนผังที่ดี รวมทั้งการสร้างสนามฟุตบอล ตลาด และสนามเด็กเล่น ศูนย์อำนวยความสะดวกต่างๆ

รูปภาพที่ 3.7-3.8 ชุมชนเรือตอวัดเกาะหลวง ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เกาะ

การไถปรับพื้นที่รองรับการอพยพ

รูป 3.9 แสดงการไถปรับพื้นที่อพยพ(ภาพถ่ายได้จากวัดเมะหลวง)

รูปภาพที่ 3.10 การก่อสร้าง ณ ที่ตั้งแห่งใหม่

รูปที่ 3.11-3.12 การรื้อถอน อพยพตั้งบ้านเรือนใหม่

อพยพครั้งที่ 2

วันที่ 29 ธันวาคม 2530 มติคณะรัฐมนตรี ให้ดำเนินการตามโครงการขยายเมืองแม่เมาะ สำหรับโรงไฟฟ้าแม่เมาะ เครื่องที่ 8-9 จึงมีการเตรียมการอพยพรายากรออกจากพื้นที่หมู่บ้านเมาะหลวง บางส่วนของหมู่บ้านทางสูง และบางส่วนของหมู่บ้านห้วยเป็ด และสถานที่ราชการต่างๆ ประมาณปี พ.ศ. 2531-2533 ราษฎรจำนวน 1,796 ครัวเรือน มีพื้นที่ทำกิน และพื้นที่อยู่อาศัยประมาณ 18,000 ไร่ หมู่บ้านทางสูงที่ดินของชาวบ้านจะมีเอกสารสิทธิ์ส่วนใหญ่เป็น น.ส.3ก. , น.ส. 3 และ ส.ค. 1 และเป็นหมู่บ้านชุมชนดั้งเดิมที่ตั้งอยู่ใกล้บริเวณเหมืองแม่เมาะเป็นเวลานานและเป็นหมู่บ้านที่ได้รับ

ผลกระทบโดยตรง ชาวบ้านส่วนหนึ่งมีความยินยอมอพยพออกมาเพื่อการพัฒนาประเทศของรัฐ แต่ชาวบ้านบางส่วนไม่ยอมให้มีการสำรวจเนื่องจากความรู้สึกผูกพันกับถิ่นฐานเดิม และบางส่วนไม่มีความมั่นใจในการโยกย้ายไปที่แห่งใหม่

พื้นที่ที่รองรับการอพยพ ทางกรมไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้ทำข้อตกลงกับกรมป่าไม้ ได้จัดสรรที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแม่เมาะ- ป่าแม่จาง ที่ได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้แล้ว บริเวณบ้านใหม่มาแฉม และบ้านเมาะหลวง ซึ่งการพิจารณาความช่วยเหลือในที่จัดสรร จำนวน 1,477 ไร่ เนื้อที่ 1,942-3-80 ไร่ ซึ่งได้รับที่จัดสรรที่ดินทำกิน พร้อมที่อยู่อาศัย เช่น ให้ที่ดินทำกิน 1 ไร่ ที่อยู่อาศัย 3 งาน เป็นต้น ซึ่งชุมชนจะเรียกกันว่าได้สิทธิ์ใหญ่ คือพื้นที่ที่จัดสรรจำนวนมากที่สุดจากที่มีการจัดสรรให้กลุ่มอพยพหลายกลุ่ม

รูป 3.13 รถของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตบริการขนย้ายกระเบื้อง
การอพยพ ครั้งที่ 3

เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2534 ตามมติคณะรัฐมนตรี ให้ดำเนินการตามโครงการขยายเหมืองแม่เมาะ เพื่อนำถ่านหินมาเป็นเชื้อเพลิงโรงไฟฟ้าแม่เมาะ เครื่องที่ 10-11 จึงได้ดำเนินการอพยพรายฎรออกจากพื้นที่หมู่บ้านเวียงสวรรค์(บ้านเหมืองบน) และบ้านเหมืองล่าง เมื่อปี พ.ศ. 2534-2536 ซึ่งมีราษฎรอาศัยอยู่ จำนวน 292 ครัวเรือน มีพื้นที่อยู่อาศัย ประมาณ 200 ไร่ โดยจัดสรรที่ดินที่อพยพใหม่สำหรับปลูกบ้าน ให้ประมาณ 1 -3 งาน

ราษฎรที่อาศัยในทั้งสองหมู่บ้านดังกล่าว ล้วนทำงานในเมืองแม่เมาะมาเป็นเวลานาน ซึ่งต่อมาเมืองแม่เมาะและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ จัดว่าเป็นหน่วยงานเดียวกัน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้จัดสรรที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่เมาะ-ป่าแม่จาง บริเวณเดียวกับที่อพยพไปครั้งที่ 1 บ้านใหม่มาแจม หมู่ที่ 7 ตำบลแม่เมาะ ตามหลักเกณฑ์การพิจารณาความช่วยเหลือในที่จัดสรร จำนวน 292 ราย เนื้อที่ 64-1-30 ไร่ ซึ่งได้รับการจัดสรรเฉพาะที่อยู่อาศัยเพราะที่ดินเดิมของบ้านเหมืองบนและบ้านเหมืองล่างเป็นที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ และเป็นครอบครัวของพนักงานที่ทำเหมืองลิกไนต์ ที่ทางการให้ปลูกบ้านอาศัยอยู่ได้แต่ต้องเป็นบ้านที่มีลักษณะไม่ถาวร เช่นการปลูกบ้านไม้ห้ามก่อปูน และการมุงหลังคาด้วยสังกะสีเพื่อสะดวกในการรื้อถอนเป็นต้น เพื่อที่ทางการจะได้รื้อถอนได้ตลอดเวลาถ้ามีความจำเป็นขยายพื้นที่ทำเหมือง สำหรับที่อยู่อาศัยพื้นที่รองรับการอพยพทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้จัดสรรไว้บริเวณต่อจากหมู่บ้านท่าปะดุน-มาแจมใหม่ ซึ่งหมู่บ้านใหม่ที่อพยพจะใกล้เคียงหมู่บ้านห้วยรากไม้และหมู่บ้านผาลาดเขตอำเภอเมืองลำปาง สำหรับที่ดินที่จัดสรรเหตุที่ได้น้อยเพราะ ที่ดินเดิมไม่มีเอกสารสิทธิ์

อพยพครั้งที่ 4

วันที่ 1 เมษายน 2523 ตามมติคณะรัฐมนตรี ให้ดำเนินการตามโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่จาง เพื่อกักเก็บน้ำมาใช้ประโยชน์สำหรับโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จึงอพยพรายกรออกจากพื้นที่หมู่บ้านสบหล่าง บ้านสบม้า บ้านสบจางบางส่วน ตำบลนาสัก ในปี พ.ศ. 2524-2526 มีราษฎรจำนวน 237 ครอบครัว พื้นที่ทำกินและพื้นที่อยู่อาศัย ประมาณ 3,500 ไร่ หมู่บ้านดังกล่าวมีที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ เช่น น.ส.3ก. , น.ส. 3 และ ส.ค. 1

สำหรับพื้นที่รองรับการอพยพนั้น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ จัดสรรที่ดินป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่จาง ใกล้กับหมู่บ้านใหม่รัตนโกสินทร์ ตำบลนาสัก อำเภอแม่เมาะ เนื้อที่ ในการจัดสรร จำนวน 1,682-2-00 ไร่ ซึ่งเป็นที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ที่ดินบริเวณนี้ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากร และเป็นที่ดินใกล้เคียงกับที่ดินเดิมที่อาศัยอยู่ จึงมีผลกระทบไม่มากนัก

การบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินกรณีการอพยพโยกย้ายราษฎร

3.2.2 การจัดสรรที่ดินทำกินและค่าตอบแทน

ในการอพยพรายกร มีการดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการประสานงานอพยพรายกรขึ้น เพื่อสำรวจ วางแผน ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะบ้านเรือน วางหลักเกณฑ์การช่วยเหลือ และจัดทำ

ข้อมูลการอพยพราษฎร โดยให้ทางเลือก 3 ทาง คือการให้ที่อยู่อาศัยพร้อมที่ทำกิน โดยไม่ได้รับเงินช่วยเหลือ การให้พื้นที่ที่อยู่ในเขตการค้าขายพร้อมเงินช่วยเหลือ หรือ ไม่ขอรับพื้นที่ทดแทนแต่รับเงินช่วยเหลือชดเชยแทน และได้กำหนดประมาณราคาให้

๑.การวางแผนการดำเนินงานการจัดสรรที่ดินทำกินและค่าทดแทน

ทรัพย์สินในที่นี้หมายถึง บ้าน ที่ดิน ตึกปลูกสร้างอื่นๆในบริเวณ และต้นไม้ยืนต้นหรือพืชชนิดอื่นๆ เมื่อสำรวจข้อมูลแล้วพบว่าบางท้องที่เป็นที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ เช่นบ้านเหมืองบน และบ้านเหมืองล่าง หรือหมู่บ้านเวียงสวรรค์

ส่วนที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านดั้งเดิม เช่นบ้านเกาะหลวง บ้านทุ่งกล้วย บ้านทางสูง บ้านท่าปะดุน-นาแหม สำหรับบ้านเกาะหลวงและบ้านทางสูงเป็นหมู่บ้านขนาดค่อนข้างใหญ่ประกอบด้วยหลายร้อยครัวเรือน การศึกษาข้อมูลและการจัดการค่อนข้างยากเพราะประสบปัญหาหลายๆด้าน เช่น ปัญหาความรักความผูกพันต่อถิ่นฐานเดิม ปัญหาความกังวลภัยที่รองรับการอพยพแห่งใหม่ที่อาจจะไม่มีที่ทำกินหรือมีความอุดมสมบูรณ์เท่าที่เดิมที่เคยอยู่ ปัญหาเหล่านี้ทำให้ความคิดเห็นต่อการอพยพโยกย้ายแบ่งเป็นหลายกลุ่ม บางกลุ่มไม่ต้องการอพยพ บางกลุ่มต้องการอพยพ บางกลุ่มถ้าได้รับการชดเชยที่ดินเพียงพอ ก็จะไปตั้งถิ่นฐานใหม่ที่ใกล้เคียงที่เดิมแต่ไม่ใช่ที่จัดสรรไว้รองรับการอพยพ เช่นกลุ่มชุมชนแม่เกาะเสรี

หลักฐานที่แสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่แตกต่างกัน เช่น โฉนดที่ดิน ใบ นส 3 , น.ส.3ก,ใน ส.ค.1 ,ใบ ภบท.5 แสดงการจับจองที่ดิน ปัญหาในที่ดินรองรับการอพยพใหม่ มีราษฎรบางกลุ่มและเอกชน เข้าบุกรุกเข้ามาทำประโยชน์เป็นพื้นที่ดินทำกิน และตั้งบ้านเรือนอาศัย ซึ่งยุ่งยากต่อการบริหารจัดการ โดยเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐก็มีความสงสารประชาชนที่ไม่มีที่ดินทำกิน ไม่สามารถจะทำการจับไล่ เพียงแต่เตือนให้โยกย้ายถ้ารัฐมีความต้องการใช้ที่ดินเท่านั้น อย่างไรก็ตามก็สามารถทำความเข้าใจกันได้ ปัญหาต่อมาคือหลังการอพยพโยกย้าย วิถีชีวิตชุมชนก็เปลี่ยนไปจากเดิมชุมชนมีอาชีพทางการเกษตรเกือบทั้งหมด ดันเข้ามาไปทำไร่ ทำนา ทำสวน เมื่ออพยพไปแล้วพื้นที่ใหม่ไม่มีที่ดินทำกินเพียงพอ ที่ดินยังโล่งไม่มีต้นไม้ใหญ่ ไม่มีพืชผักในป่าที่ให้เก็บหาของป่าตามชีวิตปกติ ดั้งเดิม ดันเข้ามาก็ไม่รู้จะไปไหน บ้างนั่งจับเ้าที่บ้าน บางคนก็เปลี่ยนวิถีชีวิต ไปเลย เช่นคุณแดง ทนันไชย จากที่เคยทำไร่ ทำนา ก็นั่งโต๊ะทำงานอยู่ที่ สำนักงาน อบต. แม่เกาะเป็นต้น ครอบครัวที่อพยพ ในช่วงแรก มีจำนวน 2,500 ครอบครัวคือบ้านท่าปะดุน-นาแหม หมู่ 1 หมู่ 3 และหมู่ 8 ย้ายไปอยู่หมู่ 7 ต.แม่เกาะ อ.แม่เกาะ ใน ปัจจุบัน

2. การจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินการอพยพ

เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2531 คณะรัฐมนตรีได้แต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน และคณะกรรมการประสานงานอพยพราษฎร เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ราษฎรโดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดลำปางเป็นประธานกรรมการ และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเป็นคณะกรรมการร่วม เพื่อดูแลราษฎรในเรื่องการประสานงานด้านต่างๆรวมทั้งการดำเนินการเกี่ยวกับค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน การส่งเสริมอาชีพเพื่อรองรับเมื่ออพยพเข้าสู่ที่แห่งใหม่

การดำเนินการอพยพ มีการจัดตั้งหน่วยงาน และคณะกรรมการที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานในการอพยพราษฎรและจัดกรรมสิทธิ์จ่ายค่าทดแทนทรัพย์สิน หลักเกณฑ์พิจารณาให้ความช่วยเหลือการจ่ายค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน การจัดพื้นที่ สาธารณูปโภค พร้อมจัดสรรสิ่งจำเป็น โดยมีโครงการจัดการส่งน้ำแม่เมาะ รับผิดชอบ ในการก่อสร้างแหล่งน้ำ หมู่บ้านที่อพยพครั้งแรกคือ หมู่ 1 บ้านม่อนและบ้านหัวทุ่ง ตำบลบ้านดง หมู่ 1 บ้านเมาะหลวง หมู่ 3 และหมู่ 8 ตำบลแม่เมาะ และบ้านห้วยเป็ดบางส่วนจำนวนเจ้าของทรัพย์สิน 4,847 ราย ในพื้นที่ 25,100 ไร่

3. การจ่ายค่าทดแทนทรัพย์สิน

การจ่ายค่าทดแทนทรัพย์สิน อันมี ค่าที่ดิน ค่าต้นไม้ ค่ารื้อถอนสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ โฉนด, นส.3, นส.3 ก. ตค.1 จ่ายตามเนื้อที่ที่ครอบครอง และจดทะเบียนสิทธิ ส่วนใบจับจองหรือใบ ภบ.ท.5 ,ภบ.ท.6 จะจ่ายไร่ละ 6,000 บาทเฉพาะที่มีใบเสียภาษีก่อนปี 2529 กรณีที่ดินที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ต้องเสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อการอนุมัติจึงจะจ่ายได้วันประกาศเริ่มการสำรวจทรัพย์สิน ประกาศวันเข้าสำรวจทรัพย์สินตั้งแต่วันที่ 10 พฤษภาคม 2531 นอกจากนี้ยังมีการทดแทนค่าต้นไม้

4. ปัญหาอุปสรรคการดำเนินงาน

ปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงาน ราษฎรบางส่วนมีข้อเรียกร้องในการจัดทดแทนทรัพย์สินและบางส่วนไม่ยอมอพยพ เนื่องจากเหตุผลบางประการ จึงมีการใช้ พรฎ.เวนคืน วันที่ 9 มิถุนายน 2532

5. การจัดการในพื้นที่ใหม่ที่รองรับการอพยพ

การดำเนินการเกี่ยวกับการปรับพื้นที่ใหม่เพื่อรองรับการอพยพ ด้วยการปรับโฉนดที่ดิน สร้างถนน วางระบบสาธารณูปโภค และก่อสร้างหน่วยของรัฐที่โยกย้ายด้วย

6. การจัดสรรพื้นที่สำหรับผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง

1. กลุ่มที่เลือกพื้นที่อยู่อาศัย 3 งาน และที่ทำกิน 1 ไร่ ในแปลงเดียวกัน ในที่จัดสรรบ้านท่าปะคุ่น – นาแหม จำนวน 1,416 ครอบครั้ว
 2. กลุ่มที่เลือกพื้นที่ที่เป็นศูนย์การค้า ขนาด 8x20 ม (40 ตารางวา) พร้อมเงินค่าทดแทนในลักษณะพิเศษ 46,200 บาท ในที่จัดสรรบ้านท่าปะคุ่น – นาแหมจำนวน 87 ครอบครั้ว
 3. กลุ่มที่ไม่ขอรับที่จัดสรร ให้เงินค่าทดแทนในลักษณะพิเศษ 120,000 บาท โดยจำนวน 372 ครอบครั้ว
- รวมทั้งหมด 1,875 ครอบครั้ว

การช่วยเหลือสำหรับกลุ่มที่ได้รับความเดือดร้อนจากการขยายพื้นที่สำหรับโรงไฟฟ้า 8 และ 9

กลุ่มที่ 1 ช่วยเหลือในพื้นที่ 100 ตารางวา

กลุ่มที่ 2 ช่วยเหลือ 40 ตารางวา พร้อมเงินค่าทดแทนในลักษณะพิเศษ 26,400 บาท

กลุ่มที่ 3 ไม่รับที่จัดสรร ให้เงินค่าทดแทนในลักษณะพิเศษ 68,571 บาท หรือ 17,143 บาทในการประชุมคณะกรรมการประสานงานอพยพราษฎร ครั้งที่ 2/2534 เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2534 ได้มีมติช่วยเหลือราษฎรที่มีคุณสมบัติไม่ครบโดยจัดสรร ให้ 80 ตารางวา

7. การดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพ

มี การจัดพื้นที่สาริตทางการเกษตร ได้จัดที่บริเวณปากทางเข้าอำเภอแม่เมาะ มีเนื้อที่ 1 ไร่ 3 งาน มีการปลูกพืชเช่นมะขามหวาน น้อยหน่า และในระยะแรกมีการเลี้ยงสัตว์พวกโคนมและนอกจากนี้มีการจัดสรรที่ดินสำหรับเป็นที่เลี้ยงสัตว์ ประมาณ 1,000 ไร่. และสร้างแหล่งน้ำขนาดเล็ก 4 แห่ง เพื่อส่งเสริมอาชีพด้านการประมง และเป็นแหล่งน้ำสาธารณะเพื่อใช้ประโยชน์ ซึ่งดำเนินการบริเวณด้านข้างตลาด ใกล้โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ และอีกแห่งใกล้กับโรงเรียนบ้านแหมปัจจุบัน

โดยวางแผนการดำเนินงานทั้งหมด ในช่วงปี 2531-2535 ใช้งบประมาณรวม ทั้งสิ้น ประมาณ 1,224,931 ล้านบาท เป็นงานสำรวจและจ่ายค่าทดแทนและประสานงานการอพยพ 48.93 % งานก่อสร้างหมู่บ้านและสถานที่ราชการและวางระบบสาธารณูปโภค 44.43 % และงานส่งเสริมอาชีพ 6.64%

การวิเคราะห์ปัญหาและความขัดแย้ง ผลกระทบจากการอพยพโยกย้ายราษฎร

1. การวิเคราะห์ในด้านกลุ่มคนที่อาศัยและพื้นที่รองรับ ชุมชนกลุ่มแรกท่าปะตุน-นาแฆม เมาะหลวง เป็นชุมชนดั้งเดิม มีความพร้อมเพรียง ให้ความร่วมมือกับรัฐในการวางแผนงานในการอพยพโยกย้าย อย่างดี มีความพร้อมในการสำรวจแต่ละครั้ง และมีความสามัคคีในหมู่คณะ การสำรวจแต่ละครั้งถึงจะมีอุปสรรคตอนแรกแต่ก็ผ่านเรียบร้อยไปด้วยดี ไม่สร้างความยุ่งยากต่อรัฐ การวางแผนในพื้นที่รองรับใหม่เป็นอย่างดี เนื่องจากยังไม่มีชุมชนอื่นใดอยู่ในพื้นที่ใหม่ การจัดสรรพื้นที่จึงเป็นไปได้ด้วยความสะดวก และชัดเจน พื้นที่รองรับของหมู่บ้านเมาะหลวงที่เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่สุดของอำเภอแม่เมาะ ก็ได้รับจัดสรรมีสภาพพื้นที่ที่ใกล้เคียงกับที่อยู่เดิม มีทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าจุดอื่นคือใกล้แหล่งน้ำ และภูเขา หมู่บ้านจะติดแนวภูเขาที่คั่นระหว่างอำเภอเมืองลำปางกับอำเภอแม่เมาะ จึงง่ายต่อการปรับตัวของชุมชน เพียงแต่สิ่งที่แตกต่างกันคือ เดิมชุมชนเมาะหลวง บ้านแต่ละหลังเจ้าของจะมีเนื้อที่มาก และมีพื้นที่ทำกินพวกไร่ สวน เรือกนาคนละหลายไร่ บางบ้านมีถึง 20-30 ไร่ เมื่อมาอยู่ที่ใหม่ ถูกจำกัดที่ทำกิน ที่ไร่นาก็ไม่มี ทำให้ช่วงแรกของการอพยพจะรู้สึกเคืองแค้น เกิดความกังวลใจในที่อยู่แห่งใหม่

การอพยพกลุ่มที่ 2 เป็นชุมชนกลุ่มน้อย จำนวนคนน้อย สามารถรวมกลุ่มกันได้ง่าย และจัดสรรในพื้นที่ใหม่ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ซึ่งง่ายต่อการโน้มน้าวความคิดและความร่วมมือในการวางแผนการอพยพโยกย้าย ปัญหาในการจัดการกับคนและพื้นที่จึงมีน้อย

การอพยพกลุ่มที่ 3 กลุ่มบ้านหางสูง และห้วยเป็ด เนื่องจากบ้านหางสูงเป็นหมู่บ้านที่ใหญ่และค่อนข้างเป็นชุมชนเมือง ความคิดเห็นของคนจึงมีความแตกต่างกัน พื้นที่ที่รองรับที่ใหม่มีน้อยลง ซึ่งรัฐได้ให้ข้อเสนอพื้นที่ 2 พื้นที่ที่อยู่ห่างกัน ทำให้ชุมชนไม่ประสงค์จะแยกจากกัน ไม่พอใจในพื้นที่รองรับใหม่ส่วนหนึ่ง และนอกจากนี้กลุ่มคนยังแสดงความคิดเห็นออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มหนึ่งต้องการอพยพ อีกกลุ่มไม่ต้องการอพยพ

การอพยพกลุ่มที่ 4 บ้านเวียงสวรรค์ และหมู่บ้านเหมืองล่าง กลุ่มนี้การโยกย้ายไม่มีปัญหาเลย ทั้งนี้เนื่องจาก ประการที่หนึ่งผู้คนที่อยู่ในชุมชน เป็นคนที่ทำงานในการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแทบทุกครัวเรือน การอพยพโยกย้ายง่าย ประการที่สองพื้นที่ที่อาศัยอยู่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ เป็นบ้านที่สร้างแบบชั่วคราวเพื่อให้ง่ายต่อการโยกย้ายในการวางแผนเดิมของรัฐ คือห้ามไม่ให้สร้างบ้านถาวรในบริเวณนี้คำว่าถาวรคือไม่ให้ก่อสร้างด้วยอิฐด้วยปูน หลังคาห้ามมุงกระเบื้องให้มุงด้วยสังกะสี เมื่อมีการอพยพหมู่บ้านนี้สามารถโยกย้ายได้ทันทีและด้วยความเต็มใจของชุมชนเพราะพื้นที่ใหม่ที่รองรับใกล้ในเมืองมากกว่าเดิม และสามารถสร้างบ้านแบบถาวรได้

2. การวิเคราะห์ในผลค่าตอบแทน การอพยพกลุ่มแรก หรือ การอพยพครั้งที่ 1 ปี 2521-2526 ทำ ประคุ่น-นาแฆม บ้านใหม่มาแฆม หมู่ที่ 7 บ้านแฆมาหลวง หมู่ที่ 8 ย้ายมาอยู่หมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 8 ปัจจุบัน เนื่องจากได้พื้นที่ทำประคุ่น-นาแฆมเป็นพื้นที่ที่มีถ่านหินลิกไนต์ ค่อนข้างมีคุณภาพดี ถ้าลงทุนจะได้ ผลตอบแทนสูงเพราะอยู่ในหลักเกณฑ์ที่ชุมชนได้รับผลกระทบโดยตรงจากการใช้พื้นที่ของภาครัฐ และที่อยู่ของชุมชนมีเอกสารสิทธิ์ ดังนั้นผลตอบแทนในการอพยพค่อนข้างดี เช่นการจัดสรรที่ดินทำ กิน ค่าต้นไม้ ค่าที่ดิน ค่าเรือดอน ค่าไรสวนเรือกนา จะได้ค่อนข้างมากต่อครอบครัว เพราะหมู่บ้าน เหล่านี้เป็นหมู่บ้านดั้งเดิม มีต้นไม้ยืนต้นมาก และแต่ละครัวเรือนมี ที่สวนที่นาจำนวนมาก บางครอบครัว ได้เงินหลักล้านขึ้นไป แม้แต่ที่ดินที่เป็นใบจับจอง ก็ได้ค่าตอบแทนด้วย ค่าตอบแทนที่สูง ทำ ให้ชุมชนสามารถสร้างบ้านใหม่ได้เสร็จเรียบร้อยโดยไม่มีหนี้สินค้างค้ำ ทำให้ชุมชนสบายใจไม่มีข้อ เรีขกร้องอย่างใดต่อรัฐ

เมื่อมีการอพยพครั้งที่ 2 พื้นที่หมู่บ้านสบม้า บ้านสบหลวง บ้านสบจาง(บางส่วน) ตำบลนา สัก ย้ายมาอยู่หมู่บ้านใหม่รัตนโกสินทร์ และบ้านนาสัก ซึ่งมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ อพยพในปี พ.ศ.2524-2526 เนื่องจากเป้าหมายการอพยพครั้งนี้ไม่ได้อยู่ที่การใช้เชื้อเพลิงได้แผ่นดินที่อาศัย แต่ เป็นการขยายโครงการทำที่กักเก็บน้ำ เมื่อได้ค่าตอบแทนที่ดีใกล้เคียงกับกลุ่มแรก ชาวบ้านจึงยินยอม และเห็นผลดีกับพื้นที่อาศัยใหม่ที่อยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่เดิม และชุมชนก็ยังไม่เห็นผลกระทบจากกลุ่ม อพยพกลุ่มแรก เนื่องจากระยะเวลาการอพยพใกล้เคียงกับกับการอพยพราษฎรกลุ่มแรกมาก

กลุ่มที่ 3 บ้านทางสูงและห้วยเป็ด เนื่องจากในช่วงหลังรัฐให้ผลตอบแทนในการอพยพโยก ย้ายน้อยลง การจัดสรรพื้นที่ ให้เนื้อที่น้อยลง ค่าต้นไม้ ค่าเรือดอนบ้าน ให้ราคาน้อยลง ดังนั้นกลุ่มคน จึงไม่พอใจ และต้องการ ได้ค่าตอบแทนเท่ากับกลุ่มแรก เนื่องจากหมู่บ้านทางสูงและห้วยเป็ด ยังไม่ พร้อมต่อการสำรวจ และชุมชนมีความคิดเห็นแบ่งออกเป็นสองฝ่าย ในเรื่องค่าตอบแทนที่ดินทำกิน และผลประโยชน์ที่จะได้รับ

กลุ่มที่ 4 กลุ่มบ้านเวียงสวรรค์หรือบ้านเหมืองบน และหมู่บ้านเหมืองล่าง แม้ค่าตอบแทน ในการจัดสรรที่ดินทำกินจะน้อยกว่ากลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 อยู่มาก แต่กลุ่มนี้ก็เต็มใจที่จะอพยพ โยก ย้าย เพราะที่ใหม่มีความเจริญ และมีความมั่นคงถาวร เพราะบ้านเดิมเป็นบ้านแบบไม่ถาวร หลังคา ส่วนใหญ่มุงด้วยสังกะสี และประกอบกับหน้าที่การงานของชุมชนนี้เป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจย่อมได้ รับความร่วมมือทุกครัวเรือน แต่พื้นที่รองรับใหม่ก็เป็นไปตามหลักเกณฑ์ พื้นที่จัดสรรส่วนใหญ่จะ ได้รับเพียง 1-2 งาน เพราะที่ดินเดิม ไม่มีเอกสารสิทธิ์

3. การวิเคราะห์ในด้านสังคมวัฒนธรรม และประสบการณ์ชุมชน

ชุมชนนี้เพิ่งมีประสบการณ์ในการอพยพ โยกย้ายหมู่บ้านเป็นชุมชนแรกของแม่เกาะประกอบกับยังไม่เคยมีชุมชนอื่นที่ที่ได้รับการอพยพ และเกิดปัญหามาก่อน จึงเป็นประสบการณ์แรกของชุมชนเกี่ยวกับการอพยพ เป็นความแปลกใหม่ในการเข้ามาอยู่พื้นที่ใหม่ ที่ได้จัดเตรียมสาธารณูปโภคไว้ให้พร้อมเพียง จึงไม่เกิดปัญหาในระยะแรก ซึ่งชุมชนกลุ่มที่ 2 ก็เช่นเดียวกัน เพราะเป็นการอพยพในเวลาไล่เรี่ยกัน

กลุ่มอพยพที่ 3 กลุ่มนี้มองเห็นปัญหาของกลุ่มที่ 1 เมื่อตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ใหม่ ที่ดินทำกินได้รับจัดสรรน้อย เนื่องจากชุมชนเป็นชุมชนพึ่งการเกษตรกรรม ต้องอาศัยที่ดินทำกิน การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ ชุมชนใหม่ไม่มีแหล่งน้ำ ที่ดินทำกินมีน้อย จึงเกิดปัญหาในเวลาต่อมา ความไม่คุ้นเคยกับการใช้ชีวิตแบบใหม่ ทำให้บางคนปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมใหม่ไม่ได้ เกิดความเครียดทำให้กลุ่มอพยพที่ 3 เกิดความไม่มั่นใจในการดำรงชีวิตในพื้นที่ใหม่ของคน จึงแบ่งความคิดเห็นออกเป็นสองฝ่าย

กลุ่มอพยพบ้านหางสูง กลุ่มนี้มีความผูกพันกับญาติพี่น้อง ครอบครัวเดิมในหมู่บ้านเดิม เพราะหมู่บ้านนี้ไม่ได้อพยพมาทั้งหมด มีการอพยพมาครั้งหมู่บ้าน ซึ่งปกติหมู่บ้านใหญ่มักจะมีความผูกพันเป็นเครือญาติกันทั้งหมู่บ้าน โดยสังเกตง่าย ๆ จากนามสกุลที่ใช้จะมีนามสกุลซ้ำๆกันทั้งหมู่บ้าน เช่น ปกแก้ว ชุมภูสืบ วงศ์เปี้ย ศาสืบ ชัดติยากุล บุญตันบุตร วงศ์นาค ฯลฯ

4. การวิเคราะห์ในด้านระบบการปกครอง

การอพยพกลุ่มที่ 1-2 ชุมชนเป็นชุมชนดั้งเดิม มีความเกรงกลัวในอำนาจรัฐ เมื่อมีอำนาจรัฐสั่งการ จะทำตามเงื่อนไข จะให้ความร่วมมือเต็มที่ อนึ่งการชดเชยก่อนข้างได้สูงและการจัดสรรที่รองรับใหม่ก่อนข้างเป็นที่พอใจเพราะใกล้ภูเขา ใกล้ป่า เช่นเมื่อรัฐออกสำรวจก็จะได้รับความร่วมมือในการสำรวจอย่างเต็มที่ ใครที่มีฐานะอะไรในช่วงเวลานั้นต้องจด อำนาจของรัฐถ่ายทอดผ่านกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายชุมชน และชุมชนมีความเชื่อถือในผู้นำชุมชนของคนมาก ถึงแม้บางกลุ่มไม่เห็นด้วยกับการอพยพ เพราะเคยอยู่จนผูกพันกับสถานที่เดิมมากก็ตาม ซึ่งจะนับว่ากำนัน และผู้ใหญ่บ้านผู้นำชุมชนสมัยเดิมจะเป็นผู้มีอิทธิพลในด้านความคิดต่อประชาชน ในสมัยนั้น เพราะผู้นำจะเลือกมาจากผู้ที่มีลักษณะดี มีความสามารถสูงและครอบครัวมีฐานะทางสังคมดีเป็นคนซื่อสัตย์ มีการศึกษาดี

3.2.3 พลวัต สิทธิอำนาจของรัฐ และการเคลื่อนไหวของชุมชน

ความต้องการใช้พื้นที่ของรัฐในการดำเนินงานด้านการใช้พลังงานในโครงการต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อทางตรงและทางอ้อมแก่ชุมชน กรณีผลกระทบโดยตรงคือพื้นที่ที่ต้องการใช้ยู่บริเวณที่ดินทำกินของชุมชน ทางอ้อม ที่บางแห่งรัฐไม่ต้องการใช้ แต่ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นมีผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจ สังคม และปัญหาการจัดการเรื่องการทดแทน ค่าทรัพย์สิน ที่ดินทำกิน ต่างๆ ที่ประชาชนบางกลุ่มคิดว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม จึงได้เกิดความขัดแย้งมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิของตนเองในกลุ่มชนที่ได้รับผลกระทบเหล่านั้น ซึ่งการเคลื่อนไหวนี้จะมี 3 ลักษณะคือ

1. กลุ่มเคลื่อนไหวที่เกิดจากการรวมตัวของชุมชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรง โดยมีแกนนำ หรือผู้นำหมู่บ้าน เป็นผู้นำลูกบ้านของคนออกมาเรียกร้องสิทธิ เกิดจากแรงกดดันจากชุมชน
2. กลุ่มที่เคลื่อนไหวโดยอาศัยกลุ่ม องค์กรเอกชนต่างๆเป็นผู้นำการเรียกร้องสิทธิ โดยองค์กรเอกชนที่สนับสนุน เป็นองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่ในการช่วยเหลือ ค่รองอำนาจของรัฐ แก่ชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม
3. กลุ่มเคลื่อนไหวที่อาศัยหน่วยงานของรัฐในชุมชนของคนเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอ องค์กรบริหารส่วนตำบล เป็นแกนนำช่วยค่รองอำนาจรัฐ เพื่อช่วยเหลือราษฎรที่อยู่ในเขตพื้นที่ของตนเอง

1.กรณีราษฎรบ้านหางสูง หมู่ที่ 3 ตำบลแม่เมาะ ขอบพพ.ศ. 2531

บ้านหางสูง เป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้บริเวณเหมืองแม่เมาะ รองจากกลุ่มหมู่บ้านเมาะหลวง ทำปะดุนและนาแหม มีจำนวนครัวเรือนเดิมทั้งหมดประมาณ 800 กว่าครัวเรือน ประชากรมีอาชีพเกษตรกรรม ค้าขาย และทำงานรัฐวิสาหกิจ ในปัจจุบันเป็นพื้นที่ที่รัฐไม่ได้ใช้ประโยชน์เพื่อเปิดหน้าดินทำการเหมืองโดยตรง แต่เกี่ยวกับการใช้พื้นที่ในการปรับปรุงเป็นเส้นทางคมนาคม ซึ่งพื้นที่นี้ไม่ได้เป็นส่วนทั้งหมดของหมู่บ้าน(หมู่บ้านหางสูงเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ จึงเป็นหมู่บ้านค่อนข้างใหญ่) แต่เดิม พื้นที่ที่รัฐต้องการใช้เป็นเพียง 424 ครอบครั้ว คงเหลือราษฎรอยู่ในหมู่บ้านเดิม จำนวน 414 ครัวเรือน จำนวน 983 คน เดิมการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ต้องการพื้นที่นี้เพื่อการขยายเหมือง แต่ในปี พ.ศ.2539 แต่ได้ยกเลิกแผนการดำเนินงานไป ความคิดเห็นและความต้องการอพยพของราษฎรในหมู่บ้าน ไม่ตรงกัน กลุ่มหนึ่งไม่ต้องการอพยพ เนื่องจากที่ดินทำกิน

ของคนปัจจุบันมีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนบางกลุ่มไม่ต้องการอพยพเพราะที่แหล่งนี้เหมาะสำหรับ เศรษฐกิจการค้าขายเพราะพื้นที่ใกล้แหล่งที่มีคนทำงานจำนวนมาก ออกมาใช้บริการต่างๆในหมู่บ้านที่อยู่ติดถนนใหญ่ อีกส่วนหนึ่งของหมู่บ้านก็ต้องการอพยพเพื่อให้ความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้นเพราะพื้นที่รองรับแห่งใหม่ใกล้ตัวเมืองลำปางมากกว่า และมีระบบสาธารณูปโภค เส้นทางการคมนาคมดีกว่า

ตามโครงการขยายเหมืองแม่เมาะ สำหรับโรงไฟฟ้าแม่เมาะ เครื่องที่ 8-9 การไฟฟ้าฝ่ายผลิต ได้อพยพรายกรบ้านทางสูง หมู่ที่ 3 ตำบลแม่เมาะ ออกพื้นที่ จำนวน 424 ครัวเรือน ประมาณครึ่งหนึ่งของหมู่บ้าน โดย กฟผ. ได้จ่ายทดแทนที่ดินและทรัพย์สินให้แก่ราษฎรทุกรายการแปลงและได้อพยพรายกรไปอยู่บริเวณที่จัดสรรบ้านท่าปะดุน- นาแจม หมู่ที่ 7 ตำบลแม่เมาะอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2535 จากปัญหาก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ จากโรงไฟฟ้าแม่เมาะ ซึ่งมีจำนวนมากกว่าทุกปี ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของราษฎร พืช สัตว์ และนิเวศวิทยา โดยประชาชนเกิดการเจ็บป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจอย่างเฉียบพลัน พืช มีลักษณะใบเป็นสีน้ำตาล ซึ่งไม่ได้ตรวจอย่างชัดเจนว่าเกิดจากผลกระทบการปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ของโรงไฟฟ้าหรือไม่ หลังจากนั้น ราษฎรโดยรอบโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จึงได้เรียกร้องอพยพออกจากพื้นที่ สำนักนายกรัฐมนตรีจึงมีคำสั่งที่ 206/2536 ลงวันที่ 15 ธันวาคม 2536 แต่งตั้งคณะกรรมการมาเยี่ยมเยียน ศึกษาข้อมูล และพิจารณาช่วยเหลือราษฎรผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการขยายเหมืองแม่เมาะ สำหรับโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง เป็นประธาน

ในปี พ.ศ.2539 ได้มีการทำบันทึกข้อตกลงระหว่างราษฎรและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ โดยมีราษฎรเรียกร้องขออพยพออกจากพื้นที่ รวม 16 หมู่บ้าน

พ.ศ. 2532-2542 ราษฎรบ้านทางสูงเคลื่อนไหวเรียกร้องต่อ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ ขออพยพออกจากพื้นที่

ปี พ.ศ.2541 ที่ประชุมคณะกรรมการฯมีความเห็นว่าในขั้นแรก ควรอพยพ 3 หมู่บ้านก่อน คือ บ้านห้วยเป็ด หมู่ที่ 1 บ้านทางสูง หมู่ที่ 3 ตำบลแม่เมาะ และบ้านหัวฝาย หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านดง ซึ่งต่อมา

วันที่ 23 ธันวาคม 2541 รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี นายสาวิตรี โพธิวิหค ได้ประชุมร่วมกับกลุ่มตัวแทนราษฎรที่อาคารวุฒิสภา โดยที่ประชุมมีมติเกี่ยวกับการอพยพ ดังนี้

1. เมื่อการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้ดำเนินการติดตั้งเครื่องดักกรองก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์เสร็จให้ควรพิจารณาผลจากการติดตั้ง ว่าปัญหาได้บรรเทาเบาบางลงหรือไม่
2. การตรวจสุขภาพอนามัย ของประชาชนในอำเภอแม่เมาะ ที่กรมอนามัยกำลังดำเนินการ ขอให้จริงเป็นอย่างไร เกิดจากผลกระทบจากซัลเฟอร์ไดออกไซด์โดยตรงหรือไม่

3. คณะกรรมการมีมติให้ตั้งกองทุนพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรอำเภอแม่เมาะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือ ราษฎร และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่ท้องถิ่นทั้งด้าน การเกษตร และสุขภาพอนามัยให้ดีขึ้น

เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2543 มี 3 หมู่บ้าน คือ บ้านหางสูง บ้านหัวฝายและบ้านห้วยเป็ด ได้ออกมาเคลื่อนไหวขอพหพ ซึ่งระยะแรก แกนนนำทั้ง 3 หมู่บ้านได้อาศัยองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นแกนนำในการเรียกร้องขอพหพ แต่ต่อมา บ้านหางสูงได้มีการตั้งคณะกรรมการศึกษาปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ดำเนินการโดยผ่านส่วนราชการของอำเภอและจังหวัด โดยราษฎรเรียกร้องขอพหพเนื่องจากปัญหาด้านสังคม เพราะญาติพี่น้องเดิมได้อพยพไปแล้วส่วนหนึ่ง อำเภอได้ส่งผลการศึกษาไปยังจังหวัดและส่วนกลาง รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ส่วนบ้านหัวฝายและบ้านห้วยเป็ด ได้ดำเนินการโดยผ่านสหพันธ์กลุ่มเกษตรกรภาคเหนือและเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ

วันที่ 21 กันยายน พ.ศ.2543

รัฐมนตรี นายสชาติ โภธิวิท มีบันทึกให้ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปางพิจารณาเรื่องการอพยพหมู่บ้านหางสูง

วันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ.2543 จังหวัดได้ตั้งคณะกรรมการเพื่อศึกษาข้อมูล

วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2544 กลุ่มแกนนำราษฎร ได้เปิดเวทีชาวบ้าน เพื่อลงคะแนนเสียงการอพยพครอบครัว มีผู้ต้องการอพยพ จำนวน 339 รายไม่อพยพ 13 ราย

วันที่ 17 ธันวาคม 2544 นายจาตุรนต์ ฉายแสง รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ได้เดินทางมาประชุมร่วมกับราษฎรหางสูง และนำเสนอข้อมูลต่อ ครม.

สรุปปัญหาของราษฎรบ้านหางสูง แบ่งได้เป็น 2 ด้านคือ ด้านมลภาวะถึงแวดล้อม และด้านสังคม

- คณะกรรมการจังหวัดลำปาง ได้ส่งรายงานดังกล่าว ให้ นายจาตุรนต์ ฉายแสง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี มีความเห็นว่า แม้จะมีการอพยพหรือไม่ก็ตาม กฟผ. ควรจะมีการดำเนินการเพื่อให้ราษฎรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยดำเนินการดังนี้

1. ให้มีการประเมินคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าถ้ามีการขยายโครงการของเหมืองแล้วไม่เกิดผลกระทบ
2. ต้องมีการสร้างเสริมอาชีพแก่ราษฎร
3. ต้องมีการส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม
4. ต้องพัฒนาระบบสาธารณสุขภาค

วันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2544

มีการจัดประชุมกับราษฎรบ้านหางสูง ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน โดยนายจาตุรงค์ ฉายแสง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี และคณะ ซึ่งประกอบด้วย นายพีระ มานะทัศน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง นายสวัสดิ์ ศรีสุวรรณคี รองผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง นายวิทยา คชรักษ์ ผู้ว่าการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ผลการประชุม มีมติให้มีการขอความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีให้อพยพราษฎรไปอยู่ ณ บ้านใหม่มาแจม หมู่ที่ 7 ตำบลแม่เมาะ และให้กันพื้นที่ว่างที่เหลือจากมตคคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2543

วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2544

วันที่ 25 ธันวาคม 2544 คณะรัฐมนตรีมีมติให้อพยพราษฎรบ้านหางสูง และมีการตั้งคณะกรรมการเกี่ยวกับการอพยพราษฎรบ้านหางสูง มีปลัดจังหวัดลำปางเป็นประธาน

- คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้อพยพราษฎรบ้านหางสูง หมู่ที่ 3 ตำบลแม่เมาะ ไปอยู่ ณ บริเวณบ้านใหม่มาแจม หมู่ที่ 7 ตำบลแม่เมาะ โดยให้กันพื้นที่จำนวน 800 ไร่ ที่เหลือจากมตคคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2543 เป็นที่รองรับผู้อพยพ และให้มีการตั้งคณะกรรมการ เกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการอพยพ

กรณีบ้านหางสูง มีปัญหาเกี่ยวกับการทดแทนทรัพย์สิน โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตจะจ่ายค่ารื้อถอน ค่าปลูกสร้างขนย้าย และจัดสรรที่ดินแห่งใหม่ แต่ราษฎรต้องการค่าชดเชยเรื่องต้นไม้ ที่ดิน เหมือนกับกลุ่มแรกที่ได้รับการอพยพ

เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2544 ครม. ได้มีมติเห็นชอบให้อพยพราษฎรบ้านหางสูงออกจากพื้นที่ และให้ดำเนินการศึกษาปัญหาผลกระทบตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหาของหมู่บ้านหัวฝายและบ้านห้วยเป็ด สรุปผลการประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ.2544

วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2544 เวลา 08.30 น. ณ ห้องประชุม ชั้น 2 ตึกสำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรีหลังใหม่ พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี เป็นประธานการประชุมคณะรัฐมนตรี นายองยุทธ คิยะไพรัช โฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี นางสาวฉัททัย ทิวไผ่งาม รองโฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ได้ร่วมกันแถลงผลการประชุมคณะรัฐมนตรี ณ ห้องประชุม 301 ชั้น 3 ตึกบัญชาการ ดังนี้

1. การแก้ไขปัญหาราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินการของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

คณะรัฐมนตรีพิจารณาการแก้ไขปัญหาราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินการของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ตามที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยเสนอ แล้วมีมติเห็นชอบในหลักการดังนี้

1.1 ให้อพยพราษฎรบ้านหางสูง หมู่ที่ 3 ตำบลแม่เมาะ ออกจากพื้นที่เดิม และให้ดำเนินการกันพื้นที่ว่างบริเวณแปลงจัดสรรที่เหลือจากการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2543 เรื่อง แนวทางแก้ไขปัญหาการออกเอกสารสิทธิ์ให้แก่ราษฎรในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เนื้อที่ประมาณ 800 ไร่ เพื่อรองรับราษฎรที่จะอพยพต่อไป

1.2 ให้มีการสำรวจ ตรวจสอบ ปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินการของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ ในบ้านหัวฝาย หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านคง และบ้านหัวยเปิด หมู่ที่ 1 ตำบลแม่เมาะ ซึ่งอยู่ใกล้บริเวณโรงไฟฟ้าแม่เมาะ และเคยอยู่ในแผนการอพยพราษฎรของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยมาก่อน โดยให้ได้ข้อสรุปแนวทางและแผนงานสำหรับการแก้ไขปัญหาย่างถาวร

1.3 ให้แต่งตั้งคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อดำเนินการสำรวจ ตรวจสอบ และดำเนินการในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอพยพราษฎรตามข้อ 1.1 และการดำเนินการในข้อ 1.2

1.4 ให้ถือเป็นนโยบายให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และหน่วยงานจะต้องสำรวจ ตรวจสอบ และแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของราษฎรที่ได้รับหรือเคยได้รับผลกระทบจากการดำเนินการของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม

1.5 มอบหมายให้นายจาตุรงค์ ฉายแสง รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ในฐานะรัฐมนตรีเจ้าสังกัด ซึ่งรับผิดชอบงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการตามข้อ 1.1-1.4

ในการแก้ไขปัญหาข้อเรียกร้องดังกล่าว รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี โดย นายจาตุรงค์ ฉายแสง ในฐานะรัฐมนตรีเจ้าสังกัดซึ่งรับผิดชอบงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และคณะ ได้เดินทางไปร่วมปรึกษาราชการกับผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง ผู้ว่าการการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งได้จัดให้มีการประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของราษฎรที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2544 ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งผลการประชุมฯ ได้ข้อสรุปตามที่คณะรัฐมนตรี เห็นชอบดังกล่าว

21 มกราคม 2545 จังหวัดลำปาง แจ้งคำสั่ง สร.ที่ 4/2545 ลงวันที่ 7 มกราคม 2545 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหา กรณีราษฎรได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดลำปางเป็นประธาน และมีนายอำเภอแม่เมาะเป็นเลขานุการ

คณะกรรมการแก้ไขปัญหาราษฎรได้รับผลกระทบจากการดำเนินการของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการเกี่ยวกับการอพยพรายกรบ้านทางสูง โดยมีปลัด จังหวัดลำปาง เป็นประธาน ขณะนี้อยู่ระหว่างการสำรวจ ตรวจสอบที่ดินและทรัพย์สินของราษฎรบ้านทางสูง

วันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2546

- นายพินิจ จันทรสุรินทร์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดลำปาง เขต 4 นำตัวแทนราษฎรบ้านทางสูง และตัวแทนอำเภอแม่เมาะ พร้อมด้วย นายพิสุทธิ จันทรสุรินทร์ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วน จังหวัดลำปาง เขตอำเภอแม่เมาะ เข้าเยี่ยมคารวะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงาน นายแพทย์ พนมมินทร์ เลิศสุริย์เดช โดย กลุ่มราษฎรมีวัตถุประสงค์เพื่อขอความช่วยเหลือเกี่ยวกับการจ่ายค่าชดเชยและการดำเนินงานของ กฟผ.

วันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2546

คณะกรรมการดำเนินการเกี่ยวกับการอพยพรายกรบ้านทางสูง ได้จัดการประชุมเพื่อติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานผลสรุปดังนี้

พื้นที่การรองรับการอพยพ เมื่อศูนย์จัดการส่งน้ำแม่เมาะ กฟผ.แม่เมาะได้ ดำเนินการปรับพื้นที่ปรากฏว่า บางส่วนมีการบุกรุก ครอบครองทำประโยชน์ ตัวอย่างเช่นบริเวณบ้านเมาะหลวง หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เมาะ มีพื้นที่ประมาณ 452 ไร่ ปรับพื้นที่แล้วประมาณ 305 ไร่ มีผู้บุกรุกประมาณ 25 ไร่ ที่เหลือเป็นร่องน้ำและพื้นที่สูงชันไม่เหมาะเป็นที่อยู่อาศัย สำหรับบริเวณพื้นที่รองรับการอพยพ บ้านใหม่มงคล หมู่ที่ 10 ตำบลแม่เมาะ มีผู้บุกรุกอยู่เป็นจำนวนมาก และยังมีได้มีการปรับพื้นที่แต่อย่างไร จึงต้องแก้ปัญหาโดยใช้การประนีประนอมเพื่อให้ราษฎรย้ายออก เพื่อเห็นแก่การทำงานของส่วนราชการ ซึ่งในการนี้ต้องใช้เวลาในการเจรจา จนสุดท้ายบางรายที่เจรจาไม่ได้ ต้องใช้กฎหมายระเบียบข้อบังคับมาใช้ ดังนั้นที่ประชุมมีมติ ให้จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ขนาดใหญ่ เพื่อให้บุคคลทั่วไปทราบว่าเป็นพื้นที่สำหรับการรองรับการอพยพของราษฎรบ้านทางสูง ตามมติคณะรัฐมนตรี เพื่อป้องกันการบุกรุกต่อไป และเป็นการกันผู้บุกรุกให้ออกจากพื้นที่

19 มกราคม 2547

ผู้ใหญ่บ้าน บ้านทางสูง นางรุ่งลาวัลย์ ชูณะนันท์ ได้ ยื่นหนังสือต่อ พณฯท่าน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงาน ในโอกาสที่เดินทางมาตรวจราชการ ในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ ขอทราบผลการพิจารณาเกี่ยวกับกรณีค่าทดแทนทรัพย์สินของราษฎร

วันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2547

นางรุ่งลาวัลย์ ชูณหะนันท์ ผู้ใหญ่บ้าน ยื่นหนังสือต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงาน นายแพทย์พรหมินทร์ เลิศสุริย์เดช เพื่อขอให้เร่งรัดการดำเนินการอพยพราษฎรและขอให้ กฟผ. พิจารณาจ่ายค่าชดเชยที่ดินและต้นไม้

วันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2547

กฟผ. มีหนังสือแจ้งกระทรวงพลังงานว่าไม่สามารถจ่ายค่าทดแทนทรัพย์สินให้กับราษฎรบ้านหางสูงได้ เนื่องจาก ผิดระเบียบ กฟผ. ซึ่ง กฟผ. ได้ยกเลิกโครงการขยายเหมืองบริเวณหมู่บ้านหางสูง และการจ่ายค่าทดแทนทรัพย์สินต่างๆ ต้องได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี ซึ่งค่าใช้จ่ายทั้งหมดถือว่าเป็นการงบประมาณของ กฟผ.

ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการและความต้องการของราษฎร

1. ค่าทดแทนทรัพย์สิน

กฟผ. แม่เมาะ ยืนยันว่าสามารถจ่ายได้เฉพาะค่ารั้นดอน ค่าขนย้ายและค่าแรงในการปลูกสร้างบ้านใหม่ โดยไม่จ่ายค่าชดเชยที่ดินและต้นไม้ เนื่องจาก การอพยพครั้งนี้ ราษฎรเป็นผู้ขออพยพเอง ซึ่ง กฟผ. ไม่ต้องการใช้พื้นที่ แต่ราษฎรไม่สามารถรับได้เนื่องจากราษฎรคิดว่าไม่ยุติธรรม เพราะในการอพยพทุกครั้งราษฎรทุกหมู่บ้านที่อพยพไปแล้วล้วนแต่ได้ค่าทดแทนทรัพย์สินเพียงพอ โดยเฉพาะค่าต้นไม้ ค่าที่ดิน และผู้ใหญ่บ้านหางสูงเคยมีหนังสือขอความเป็นธรรมไปยัง รมต..นายจาตุรนต์ ฉายแสง เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2545

2. กรณีพื้นที่รองรับการอพยพ

ตามมติ ครม.ที่ให้พื้นที่รองรับการอพยพ จำนวน 800 ไร่ จากการดำเนินการในพื้นที่ พบว่าไม่เพียงพอต่อราษฎรใช้เป็นพื้นที่อยู่อาศัยได้ ดังนั้น ราษฎรบ้านหางสูง จึงใคร่ขอใช้พื้นที่แปลงจัดสรรที่ว่างของ กฟผ. แม่เมาะ เป็นพื้นที่รองรับการอพยพอีกส่วนหนึ่ง

3. กรณีราษฎรที่ไม่ขอรับการอพยพ

จากการประชาคมมีราษฎรส่วนหนึ่งที่ไม่ขออพยพจำนวน 22 ครัวเรือน ซึ่งราษฎรยืนยันว่าขณะนี้ไม่ขออพยพ เพราะไม่ได้รับความเดือดร้อน จากผลกระทบและส่วนหนึ่งต้องการทำการค้าและการบริการ เพราะบริเวณนี้มีคนทำงานทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนจำนวนมาก ทำ

ให้ศรษฐกิจดี เดินทางไปมาสะดวก และข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับการจ่ายค่าชดเชยและพื้นที่รองรับ ยังไม่แน่นอน คณะกรรมการดำเนินการแก้ไขปัญหารายการเห็นว่ารายการทั้งหมดควรอพยพ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาตามมาภายหลังซึ่งอาจจะเกิดความยุ่งยากต่อการแก้ไข

2 กรณีบ้านหัวฝายและบ้านห้วยเป็ด

วันที่ 1 ธันวาคม 2546 คณะกรรมการติดตามการแก้ไขปัญหากลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือและเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ โดยมี พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นประธาน มีมติเห็นชอบให้อพยพ แต่ยังไม่ผ่านการพิจารณาของ คณะรัฐมนตรี และยังไม่มียพื้นที่จัดสรรรองรับ และไม่ได้ออกแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับค่าทดแทน ทรัพย์สินแต่อย่างใด

กรณีบ้านหัวฝาย หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านคง และบ้านห้วยเป็ด หมู่ที่ 1 ตำบลแม่เมาะ ซึ่งได้ทำการศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาเสร็จเรียบร้อยแล้ว

วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2547 นายแพทย์พรหมมินทร์ เลิศสุริย์เดช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงาน ได้เดินทางตรวจราชการในพื้นที่ และให้แต่งตั้งคณะทำงาน โดยมีรายการร่วมกับส่วนราชการและกฟผ. ตรวจสอบปัญหาความต้องการของราษฎร ซึ่งปรากฏว่า บ้านหัวฝาย ขอใช้ข้อมูลการสำรวจเดิมที่ทำไว้แล้ว

3 กรณีหมู่บ้านห้วยคิง หมู่ที่ 6

หมู่บ้านห้วยคิงที่ตั้งห่างจากพื้นที่ทำการเหมืองแม่เมาะ และการไฟฟ้าฝายผลิตแม่เมาะเพียง 500 เมตร ห้วยคิงมีผลกระทบจากการขยายโครงการของ กฟผ. โดยตรงในเรื่อง เสียงดังจากแรงระเบิดจากโครงการขยายเหมืองของ กฟผ. ผู้คนละอองจากรถขุดดิน และรถที่วิ่งเข้าออกบริเวณหมู่บ้านของคนเข้ามาทำงานรับเหมารของหน่วยงานเอกชน แรงสั่นสะเทือนจากแรงระเบิดมีบ้านราษฎรหลายหลังที่เจ้าของบ้านแจ้งว่ามีรอยแตกร้าว ซึ่งไม่ได้ตรวจสอบแน่ชัดว่าสาเหตุเกิดจากแรงสั่นสะเทือนจากแรงระเบิดหรือไม่ ทาง กฟผ. ไม่ได้คำนึงสนใจได้ดำเนินการแก้ไขควบคุมการระเบิดเปิดหน้าดิน เป็นช่วงเวลา การติคมันน้ำเพื่อลดฝุ่นละออง แต่ก็ยังไม่สามารถลดปัญหาได้ทั้งหมดจึงมีผลกระทบอยู่

เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2535 จังหวัดลำปางจึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานสำรวจข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ราษฎร บ้านห้วยคิง เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2547 ซึ่งมีสถาบันราชภัฏลำปาง เป็นผู้ดำเนินการ

เมื่อ ประมาณปี 2544 กฟผ. แม่เมาะ ได้มีการ โครงการขยายเหมืองแม่เมาะ ซึ่งอยู่บริเวณใกล้ หมู่บ้านห้วยคิง หมู่ที่ 6 ตำบลแม่เมาะ ซึ่งอยู่ห่างประมาณ 260 เมตร โดยมีบริษัทอิตาเลียนไทย ดีเวลลอปเม้นต์ เป็นผู้ดำเนินการเปิดหน้าดิน

เมื่อปี 2545 ราษฎรบ้านห้วยคิงได้ร้องเรียนว่าได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของเหมืองแม่เมาะดังนี้

1. ผลกระทบด้านฝุ่น มีฝุ่นปริมาณมากบริเวณหมู่บ้านซึ่งเกิดจากการสัณจร และรถที่ขนดินและอื่นๆ การระเบิดหน้าดิน และใช้สายพานลำเลียงดินตลอดจนการใช้ยานพาหนะขนถ่ายดิน เกิดปัญหาฝุ่นละออง ส่งผลกระทบต่อราษฎร คือ โรคทางเดินหายใจโรคมุมิแพ้ บ้านเรือนสกปรก ราษฎรจึงเรียกร้องให้กฟผ. หาวิธีการแก้ไขปัญหาด้านฝุ่นอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งทาง กฟผ.ก็แก้ปัญหาได้ระดับหนึ่งคือแอมวาม่น้ำริมขอบถนนกันพื้นที่ทำการและหมู่บ้าน
2. ผลกระทบด้านเสียง
เสียงจากการระเบิดหน้าดิน ซึ่งเดิมมีการระเบิดตลอดเวลา ทำให้รบกวนชุมชนมาก สายพานที่ลำเลียง ยานพาหนะที่ใช้ในการทำงาน การใช้เครื่องมือซุดเจาะมีผลอย่างมาก ต่อสุขภาพราษฎร เรื่องนี้มีการปรึกษาหารือและดำเนินการปฏิบัติโดยมีการควบคุมเวลาการระเบิดหน้าดิน และกำหนดจำนวนระเบิด ความถี่การระเบิดซึ่งสร้างความรำคาญ และทำให้ราษฎรไม่ได้รับการพักผ่อนอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะช่วงเวลา 21.00-06.00 น.
3. ผลกระทบด้านพื้นที่ทำกิน
แต่เดิมพื้นที่บริเวณรอบๆหมู่บ้านราษฎรจะใช้เป็นป่าชุมชน เช่นหาหน่อไม้ เห็ด สัตว์ป่าเพื่อนำมากิน และเหลือไว้ขายเพื่อยังชีพนั้น เมื่อ กฟผ. แม่เมาะใช้พื้นที่ นำพื้นที่ป่าที่ราษฎรเคยหาของป่า ไปเป็นที่ทิ้งดินและราษฎรไม่มีที่ทำกิน ประกอบกับหมู่บ้านราษฎรมีการศึกษาน้อย จึงเกิดปัญหาคนว่างงาน
4. ผลกระทบด้านแรงสั่นสะเทือน
ผลกระทบจากการใช้ดินระเบิดในการซุดเหมือง ราษฎรบางครัวเรือนได้แจ้งว่าบ้านเรือนมีการแตกร้าว และบางแห่งพื้นที่มีการยุบตัวลง จึงขอให้ควบคุมเวลาการระเบิด และจำนวนการระเบิด

4. ผลกระทบด้านกลิ่น

การเผาไหม้ตามธรรมชาติของถิกไนต์ ทำให้เกิดกลิ่นและควัน ตัวแทนราษฎรขอให้ กฟผ. แม่เมาะ ดำเนินการแก้ไข ซึ่งต่อมา อำเภอแม่เมาะ เป็นประธานและตัวแทนราษฎร ตัวแทน กฟผ.แม่เมาะ ได้ร่วมประชุมปรึกษาแนวทางแก้ปัญหา

ในส่วนของกลุ่มราษฎร มีนายวิวัฒน์ ปินตา เป็นแกนนำ ซึ่งเรียกร้องให้มีการแก้ไข ปัญหาแต่หากแก้ไขไม่ได้ จะขออพยพออกจากพื้นที่ และให้ เหมืองแม่เมาะ หยุดการ ทำงานช่วงเวลา 21.00-6.00 น. ซึ่ง กฟผ.แม่เมาะ ก็ได้หยุดการทำงานของ บึงก็ซูด และสายพาน ลำเลียงถ่าน

ในเวลาต่อมา เครือข่ายกลุ่ม NGO ในพื้นที่แม่เมาะ โดย มีนายเฉลียว ธิสาระ และนาง มะลิวรรณ นาควิโรจน์ เป็นแกนนำ ได้มีบทบาทเรียกร้องให้แก้ปัญหาแก่ประชาชนโดยการอพยพ ออกจากพื้นที่ และมีราษฎรบ้านห้วยคิง ในกลุ่มของนายวิวัฒน์ ปินตา ได้แยกตัวออกมา ร่วมกับ เรียกร้องขออพยพ โดยไม่ต้องการให้แก้ไขอย่างไรทั้งสิ้น โดยแจ้งว่าอย่างไรก็ตามถึง กฟผ.จะ พยายามแก้ปัญหา ก็สามารถแก้ปัญหาได้ส่วนหนึ่งเท่านั้น ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมดและ ปัจจุบันมีราษฎรบางคนจากการวินิจฉัยของแพทย์ได้เจ็บป่วยด้วยโรคฝุ่นจับปอด นิวโมโคไนโอซิส ซึ่งต่อมากลุ่มนี้ ได้นำราษฎรที่มีความต้องการจะอพยพเข้าร่วมการประชุมของคณะกรรมการ แก้ไขปัญหาราษฎรได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของ กฟผ.

วันที่ 21 สิงหาคม 2545

คณะกรรมการแก้ไขปัญหาราษฎร โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดลำปางเป็นประธาน และยัง เดินทางไปร่วมรับฟังประชุมคณะกรรมการแก้ไขปัญหาราษฎรของสมาพันธ์กลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ที่ รองนายกรัฐมนตรี พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นประธาน เมื่อรองนายกรัฐมนตรี พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ได้เดินทางมาเยี่ยมเยียนราษฎรบ้านห้วยคิง ได้ขอให้ กฟผ.แม่เมาะ ชัยบ่อเหมืองออกไปชั่วคราว โดยให้ปลูกต้นไม้และแก้ไขปัญหามาให้เสร็จเรียบร้อยก่อน จึงต่อดำเนินการต่อ กฟผ.แม่เมาะ จึงได้ชัยบ่อเหมืองออกไปอีกประมาณ 1 กิโลเมตร ซึ่งในวันดังกล่าว นางจินดา นิยมพาณิชย์ ราษฎร บ้านห้วยคิง ได้ร้องเรียนว่า ในพื้นที่บ้านห้วยคิง มีน้ำไหลซึมอยู่ตลอดซึ่งเข้าใจว่าเป็นน้ำเน่า ไหลซึมมาจากอ่างเก็บน้ำห้วยทรายที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน รอง นายกรัฐมนตรี จึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะ ทำงานแก้ไขปัญหาน้ำไหลซึมในหมู่บ้านห้วยคิง และคณะทำงานแพทย์ เพื่อตรวจวินิจฉัยและรักษา ผู้ป่วยในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ

วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2546

ตัวแทนราษฎรกลุ่มที่เรียกร้องขออพยพ เรียกร้องให้อำเภอจัดประชุมประชาคมหมู่บ้าน เพื่อรับความเห็นของราษฎรบ้านห้วยคิง เกี่ยวกับการอพยพออกจากพื้นที่ โดยให้ดำเนินการลงคะแนน ผลปรากฏ ดังนี้

1. จำนวนทะเบียนบ้านทั้งหมด	733	หลัง
2. จำนวนผู้พักอาศัยในพื้นที่	328	หลัง
3. จำนวนผู้มีได้พักอาศัยในพื้นที่	234	หลัง
4. จำนวนบ้านว่าง (ไม่มีรายชื่อบุคคล)	172	หลัง
5. จำนวนผู้มีความเห็น"อพยพ"	238	หลัง
(มีผู้ลงความเห็นที่อยู่ในบ้านว่าง 1 คน)		
6. จำนวนผู้มีความเห็นไม่อพยพ	38	หลัง
7. จำนวนผู้ไม่มีความคิดเห็น	53	หลัง
(มีผู้ลงความเห็นที่อยู่ในบ้านว่าง 2 คน)		
8. จำนวนผู้ไม่มาใช้สิทธิ	234	หลัง
(มีผู้ลงความเห็นที่อยู่ในบ้านว่าง 2 คน)		

ดังนั้น ความคิดเห็นของคนในชุมชนจึงมี 3 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 ไม่ต้องการอพยพ มีคน 2 กลุ่มในกลุ่มนี้คือส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิมและอายุมาก ซึ่งติดอยู่กับพื้นที่ และอีกกลุ่มที่บ้านมีร้านค้า ร้านอาหาร หรือห้องให้เช่าบริเวณนี้ใกล้พื้นที่ เหมือนมีคนทำงานมากที่มาใช้บริการเป็นผลดีทางเศรษฐกิจ การทำมาหากินของคนกลุ่มนี้ขึ้นอยู่กับพื้นที่และผู้มาใช้บริการ ถ้าไปตั้งร้านที่อื่นไม่สามารถทำรายได้เท่าจุดนี้เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 มีความเห็นว่า การไฟฟ้าฝ่ายผลิตน่าจะแก้ปัญหาได้เบ็ดเสร็จในที่สุด จึงรอให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตทำการแก้ปัญหา และรอเวลา ถ้าแก้ปัญหาไม่ได้จึงจะขออพยพ เพราะส่วนหนึ่งเป็นคนทำงาน กฟผ. บริเวณที่อยู่ใกล้ที่ทำงานทำให้ไปมาสะดวก

กลุ่มที่ 3 มีความเห็นต้องอพยพ เพราะกลุ่มนี้ไม่ได้รับประโยชน์หรือผลกระทบจากการย้าย และเป็นกลุ่มที่กังวลใจกับสุขภาพบุตรหลานตนเองที่อยู่บริเวณนี้เป็นอย่างมากจึงพยายามต่อสู้เรียกร้องให้มีการอพยพ

วันที่ 19 มกราคม 2547

นายแพทย์พรหมมินทร์ เลิศสุริย์เดช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงาน ได้เดินทางมาเยี่ยมเยียนราษฎรบ้านห้วยคิง ณ วัดห้วยคิง และให้แต่งตั้งคณะทำงานสำรวจตรวจสอบความคิดเห็น

ของราษฎรบ้านห้วยคิงที่มีต่อการปฏิบัติงานของ กฟผ.แม่เมาะ โดยผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง นายอมรทัต นิรัศัยกุล ได้ มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงาน มีปลัดจังหวัดลำปาง นายเกษม แจ่มซ้อย เป็นประธาน และดำเนินการสำรวจข้อมูลของราษฎรด้วยวิธีการสัมภาษณ์ โดยสถาบันราชภัฏลำปาง เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2547 ปรากฏผล ดังนี้

1. มีผู้ให้ข้อมูล จำนวน 388 ราย/ครัวเรือน จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด (ฐานข้อมูลทะเบียนราษฎร) 1,374 ครัวเรือน (บ้านห้วยคิง บ้านห้วยทราย บ้านไร่ = 1,077 ครัวเรือน)
2. ผู้แสดงความเห็น “อพยพ” จำนวน 247 ราย
3. ผู้แสดงความเห็น “ไม่อพยพ” จำนวน 85 ราย
4. ผู้แสดงความเห็น “ไม่แน่ใจ” จำนวน 52 ราย
5. ไม่แสดงความเห็น จำนวน 4 ราย

วันที่ 21 มิถุนายน 2547

กฟผ. มีหนังสือขอคัดค้านการอพยพโยกย้าย 3 หมู่บ้าน บ้านห้วยเป็ด บ้านหัวฝ้าย และบ้านห้วยคิง โดยอ้างเหตุผลว่าได้ดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อมและสามารถควบคุมมลภาวะต่างๆ ได้ ซึ่งหากรัฐบาลตัดสินใจให้มีการอพยพ รัฐคงต้องดำเนินการจัดหาพื้นที่รองรับการอพยพ รวมทั้งจัดหางบประมาณเองทั้งหมด กรณีบ้านห้วยคิง ซึ่งอยู่นอกเหนือมติ ครม. เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2544

วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2546

จังหวัดลำปางจึงมีหนังสือหารือไปยังรองนายกรัฐมนตรี พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เกี่ยวกับอำนาจ และขอบเขตการทำงานของคณะกรรมการดำเนินการแก้ไขปัญหาราษฎร ว่ามีสิทธิอำนาจในการจัดการหรือไม่ถ้า กฟผ.มีมติไม่เห็นด้วยในการอพยพ ซึ่งขณะนี้ไม่มีความชัดเจนในการจ่ายค่าชดเชยในการอพยพ ซึ่งเคมihak กฟผ.แม่เมาะต้องการใช้พื้นที่ เมื่อมีการอพยพราษฎรจะได้รับค่าชดเชย/ค่าทดแทน ด้านที่ดิน ต้นไม้ ค่าเรือขนย้าย ค่าปลูกสร้างบ้านใหม่ และได้รับการจัดสรรที่ดินเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน แต่ในปัจจุบัน กฟผ.แม่เมาะ คัดค้านการอพยพและไม่มีพื้นที่รองรับการอพยพ

ดังนั้นเมื่อปัญหาไม่มีความชัดเจนที่ทำการแก้ไข และปัญหาการจัดระเบียบต่างๆที่วางไว้เดิมทำให้ไม่มีความชัดเจน จึงมีผลต่อความคิดเห็น การลงมติของราษฎรที่จะเห็นด้วยว่าควรมีการอพยพหรือไม่ จึงมีความคิดเห็นแบ่งแยกกันหลายกลุ่ม

และกรณีหมู่บ้านห้วยคิงและหมู่บ้านที่เคยมีมติให้อพยพ เมื่อปี 2539 รวมทั้งสิ้น 20 หมู่บ้าน ได้คัดเลือกตัวแทน จำนวนหมู่บ้านละ 5 คน เพื่อเป็นตัวแทนในการติดต่อประสานงานในด้านต่างๆ ระหว่างหมู่บ้าน ส่วนราชการและ กฟผ. โดยมีการจัดสัมมนาโครงการชาวบ้าน เพื่อรับทราบปัญหาความต้องการของแต่ละหมู่บ้าน เมื่อวันที่ 26-28 สิงหาคม 2546 ณ เขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก

ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง นายเฉลิมพล ประทีปวนิช ได้มีหนังสือถึงรองนายกรัฐมนตรี พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ขอให้เสนอ คณะรัฐมนตรี เพื่อขอเห็นชอบให้คณะกรรมการฯ มีอำนาจใน

การศึกษาและพิจารณาดำเนินการเกี่ยวกับหมู่บ้านที่ขออพยพและอยู่นอกเหนือจากมติ ครม. เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2544 ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ทั้งสิ้น 19 หมู่บ้าน

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานทั้งของรัฐและองค์กรเอกชนจำนวนมากที่ได้ไปสำรวจ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านห้วยคิง เช่นหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมอื่นๆ กลุ่มนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ที่ศึกษาด้านข้อมูลสิ่งแวดล้อม หมู่บ้านก่อนการอพยพ และหมู่บ้านที่อพยพเช่นบ้านใหม่มงคลที่ตั้งในพื้นที่การรองรับอพยพใหม่

วันที่ 13 สิงหาคม 2546

คณะกรรมการแก้ไขปัญหากลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ และ เครือข่ายองค์กรประชาชนในภาคเหนือ มีมติเห็นชอบให้อพยพราษฎรบ้านหัวฝาย หมู่ที่ 1 บ้านหัวฝายหลายทุ่ง หมู่ที่ 8 บ้านหัวฝายเดิม ตำบลบ้านดง บ้านห้วยเป็ด หมู่ที่ 1 บ้านห้วยคิง หมู่ที่ 6 ตำบลแม่เมาะ

วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2546 คณะกรรมการติดตามการแก้ไขปัญหากลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือและเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นประธาน)มีมติเห็นชอบให้อพยพราษฎรตามข้อเสนอของคณะกรรมการฯ

วันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2547

คณะกรรมการแก้ไขปัญหาราษฎรได้รับผลกระทบจากการดำเนินการของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง จัดประชุมคณะกรรมการฯ ครั้งที่ 1/2547 โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง เป็นประธานที่ประชุมมีมติ ดังนี้

1. การทำหนังสือราชการเกี่ยวกับการอพยพ/ไม่ขออพยพที่ยื่นต่อ รมต.กระทรวงพลังงาน ควรจะผ่านการประชาคมหมู่บ้าน เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และควรเป็นหลักฐานชัดเจนว่ามีการประชุมหรือการลงมติในที่ประชุม โดยนางสาวมณฑาทิพย์ คงอินทร์ ตัวแทนบ้านห้วยเป็ด แจ้งว่าจะให้ ผู้ใหญ่บ้าน จัดประชุมราษฎรเพื่อความถูกต้อง

2. คณะกรรมการมีมติแต่งตั้งนายพิสุทธิ์ จันทรสุนทร เป็นคณะอนุกรรมการดำเนินการเกี่ยวกับการอพยพราษฎรบ้านหางสูง
3. กรณีผังบริเวณพื้นที่รองรับการอพยพราษฎรบ้านหางสูง ให้ผ่านการเห็นชอบของราษฎรบ้านหางสูง ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้จัดทำแบบกรอกข้อมูลแก่หมู่บ้านให้ดำเนินการ
4. ค่าทดแทนทรัพย์สิน ค่าที่ดิน ค่าต้นไม้ และการตัดสินใจของราษฎร ที่ส่วนหนึ่งขออพยพและส่วนหนึ่งไม่ขออพยพ ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง จะนำเรียนปรึกษา ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ในโอกาสที่เดินทางมาตรวจราชการในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ

3.3 ยุคปัจจุบัน (ปี พ.ศ.2536-ปัจจุบัน)

3.3.1 การแก้ปัญหาผลกระทบจากการโยกย้าย

1. ปัญหาและความเคลื่อนไหวเพื่อขอออกเอกสารสิทธิ

การประชุมเรียกร้องเพื่อขอเอกสารสิทธิ ปี พ.ศ. 2536

หลังการอพยพราษฎรต่างมีการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ การก่อสร้างบ้านเรือน การปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ซึ่งในการนี้ต้องใช้เงินจำนวนมาก เงินที่ได้จากการรื้อถอนไม่เพียงพอเพราะบางครั้งเรือนต้องคอยจนเจอลูกหลานที่เคยมีบ้านปลูกอาศัยในบริเวณเดียวกันหลายหลัง จึงเห็นความสำคัญของเอกสารสิทธิที่จำเป็นต้องใช้ในการค้าประกันกับธนาคารเพื่อนำเงินมาใช้จ่าย บางครอบครัวที่แหล่งใหม่การทำมาหากินระยะทางไกลกว่าเดิมต้องใช้รถ จึงมีการซื้อรถกันเป็นจำนวนมากเมื่อเงินไม่พอจ่าย ปกติจะนำบ้านไปจำนอง จึงได้เริ่มเรียกร้องเอกสารสิทธิ ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้นำข้อเรียกร้อง เข้าที่ประชุมในรูปคณะกรรมการ แต่ไม่สามารถแก้ไขได้เนื่องจากพื้นที่จัดสรรยังเป็นของเขตป่าสงวนแห่งชาติ ถ้ายอมให้เอกสารสิทธิ จะเกิดปัญหาความไม่เป็นธรรมต่อราษฎรอื่นๆที่เข้ามาอยู่ในเขตป่าสงวนในลักษณะเดียวกัน และผลที่ตามมาอาจจะมีการบุกรุกป่าสงวนเพิ่มขึ้น เป็นต้น ในเวลาต่อมาเมื่อราษฎรมีการเรียกร้องมากยิ่งขึ้นรัฐบาลจึงตั้งคณะกรรมการพิจารณาสำหรับเรื่องนี้เป็นพิเศษ

ในพื้นที่อพยพบ้านใหม่รัตนโกสินทร์ ชุมชนที่อพยพไปมีอาชีพเกษตรกรรม การออกเอกสารสิทธิอาจช่วยเหลือได้เพราะต้องอาศัยเป็นที่ดินทำกิน สามารถปฏิรูปที่ดินตามพระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดินได้ แต่กรณีพื้นที่บ้านใหม่มงคล ทำปะดุน-นาแจ่มใหม่ไม่สามารถทำได้ง่ายเพราะชุมชนที่อพยพมาไม่ได้มีอาชีพทางเกษตรกรรม

ตามที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้ขออนุญาตใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจากกรมป่าไม้ เพื่อจัดสรรให้แก่ราษฎรดังกล่าว แนวทางดำเนินการแก้ไขได้พิจารณาแนวทาง ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการถอนสภาพจากป่าสงวนแห่งชาติแล้วนำมาขึ้นทะเบียนเป็นที่ราชพัสดุ เพื่อใช้ประโยชน์ในทางราชการต่อไป

วันที่ 3-4 สิงหาคม 2543

กลุ่มราษฎรที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้ดำเนินการอพยพมาจากโครงการการขยายเหมืองแม่เมาะ สำหรับโรงไฟฟ้าแม่เมาะ เครื่องที่ 4-11 ระหว่างปี 2526-2536 และโครงการแม่เมาะ ซึ่งราษฎรที่อพยพส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิในที่ดินเดิมก่อน ได้เรียกร้องขอเอกสารสิทธิ

คณะกรรมการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ (กบร.) ได้พิจารณาถึงสิทธิในการดำเนินการคือถ้าเป็นกลุ่มราษฎรที่อพยพเนื่องจากรัฐขยายโครงการชลประทานโครงการแม่เมาะ และได้อพยพรายกรกลุ่มหนึ่ง กรณีที่ดินที่จะจัดสรรรองรับการอพยพเป็นป่าสงวนแห่งชาติหรือป่าเตรียมการสงวนควรใช้วิธีให้สิทธิทำกิน โดยไม่ให้กรรมสิทธิ์ โดยอาศัยมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2527 กำหนดไว้ว่าในส่วนพื้นที่จัดสรรแก่ราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการขยายโครงการชลประทาน และรัฐได้จ่ายค่าทดแทนทรัพย์สิน จัดสรรที่ดินทำกินแล้วจะไม่มีกรออกเอกสารสิทธิ แต่ในข้อเท็จจริงการขยายโครงการชลประทานนั้นเป็นโครงการกักเก็บน้ำของ กฟผ.เพื่อใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้า การออกเอกสารสิทธิน่าจะทำได้

กรณีราษฎรที่ขอเอกสารสิทธิที่ได้รับผลกระทบจากโครงการขยายเหมืองแม่เมาะ โดยตรง และพื้นที่เดิมที่ราษฎรย้ายมาเป็นพื้นที่มีเอกสารสิทธิ เมื่อย้ายมาอยู่ที่แห่งใหม่ ในที่จัดสรรที่เดิมเป็นป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรมแล้ว ระยะเวลาที่ผ่านมา การพัฒนาสังคมหมู่บ้านจนทำให้เป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท จึงสามารถปฏิรูปที่ดินออกเอกสารสิทธิ สปก.4-01 ให้ได้ เพราะราษฎรกลุ่มนี้มีความชอบธรรมที่จะได้รับเอกสารสิทธิเพราะเป็นผู้เสียสละเพื่อประโยชน์ของรัฐ

ดังนั้นการไฟฟ้าฝ่ายผลิตจึงดำเนินการขออนุญาตจากกรมป่าไม้ ให้หมู่บ้านอพยพในพื้นที่ท่าปะดุน-นาแหม ,บ้านเมาะหลวง บ้านใหม่รัตนโกสินทร์ เมื่อได้รับอนุญาตจึงให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ออกกฎกระทรวงเพิกถอนป่าสงวนแห่งชาติ และให้คณะกรรมการจัดจำแนกที่ดินเพื่อเป็นที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยให้กรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย ดำเนินการออกเอกสารสิทธิให้แก่ราษฎรตามบัญชีรายชื่อผู้ได้รับความช่วยเหลือให้ได้รับที่จัดสรร

สำหรับในส่วนของสถานที่ราชการ ให้กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง ดำเนินการขึ้นทะเบียนเป็นที่ราชพัสดุ

เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2543 คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาและลงมติว่าเห็นชอบในแนวทางและขั้นตอนการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน เกี่ยวกับการออกเอกสารสิทธิในพื้นที่อพยพจากโครงการขยายเหมืองแม่เมาะและโครงการแม่จาง และอนุมัติให้ดำเนินการตามที่สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย) เสนอ ในส่วนที่ดินทำกิน ให้แก่ราษฎรตามบัญชีรายชื่อผู้ได้รับความช่วยเหลือให้ได้รับที่จัดสรร ทั้งนี้ เนื่องจากราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากโครงการทั้งสอง เป็นผู้เสียสละเพื่อโครงการพัฒนาของรัฐ และเคยอยู่ในพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่เคยมีเอกสารสิทธิในพื้นที่เดิมก่อนอพยพ และเห็นชอบให้ดำเนินการตามข้อสังเกตของกรมป่าไม้

วันที่ 11 กันยายน พ.ศ.2543 ได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 129/2543 แต่งตั้งคณะกรรมการติดตามผลการดำเนินการแก้ไขปัญหาออกเอกสารสิทธิ โดยมอบหมายให้ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปางเป็นรองประธานกรรมการ ผู้แทนจากหน่วยงานต่างๆ จำนวน 7 หน่วยงานเป็นกรรมการ ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นกรรมการและเลขานุการ และได้มีการประชุมคณะกรรมการติดตามผลการดำเนินการ มีการจัดทำและปรับปรุงแก้ไขแผนการปฏิบัติ รวม 12 ขั้นตอน จำนวน 50 กิจกรรม ระยะเวลาปฏิบัติกิจกรรมตามแผน ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ.2543-พฤศจิกายน พ.ศ.2545 ใช้งบประมาณ 7,213,018 บาทโดยการสนับสนุนงบประมาณของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

นายสมศักดิ์ พรหมวิชัย ประธานสภาวัฒนธรรมแม่เมาะ และราษฎรอำเภอแม่เมาะ ได้มีหนังสือขอความเป็นธรรมในการออกเอกสารสิทธิ ตามที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้กำหนดเกณฑ์การจัดสรรที่ดินห้ามมิให้จำหน่ายที่ดินเว้นแต่การตกทอดทางมรดก และตามคำสั่งจังหวัดลำปางที่ 2/2543 เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ.2543 ที่กำหนดให้ออกเอกสารสิทธิเฉพาะที่อยู่อาศัยตามบัญชีรายชื่อแต่เดิมนั้น ขอให้พิจารณาออกเอกสารสิทธิตามผู้ที่ครอบครองอยู่จริงเพราะมีฉะนั้นถ้าทำตามหลักเกณฑ์ข้างต้นอาจเกิดปัญหาการชุมนุมต่อต้านจากชุมชนได้ เพราะระยะเวลาที่ผ่านมาหลายปี ชุมชนมีการดำเนินชีวิตที่เป็นปกติย่อมมีการ ซื้อขาย แลกเปลี่ยนผู้ครอบครองจำนวนมาก เมื่อสำรวจข้อมูลปรากฏว่ามีการเปลี่ยนแปลงผู้ครอบครองจำนวน 943 ราย มีผู้มาแสดงตนสิทธิการครอบครอง จำนวน 881 ราย

อย่างไรก็ตามเรื่องเอกสารสิทธิ เป็นเรื่องที่มีความเคลื่อนไหวของหมู่บ้านทุกแห่งที่มืออพยพ ความเคลื่อนไหวในเรื่องเดียวกันทำให้ชุมชนเกิดความรักสามัคคีกัน และรวมพลังกายพลังใจให้ความร่วมมือกันทุกหมู่บ้านอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่จะต่อสู้กับรัฐ อย่างสันติวิธี

3.3.2 การจัดตั้งกองทุนพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรอำเภอแม่เมาะ

ปี พ.ศ.2535 ปัญหาการปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์เกินปริมาณ และอาจเป็นอันตรายต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยาและสุขภาพอนามัยประชาชน ในช่วงเวลานั้นประชาชนมีอาการเจ็บป่วยด้วยระบบทางเดินหายใจอย่างเฉียบพลัน เกิดการชุมนุมเรียกร้องการได้รับผลกระทบในครั้งนี้เป็นจำนวนมาก

วันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ.2536 จึงมีคำสั่งจากสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 206/2536 ให้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาช่วยเหลือราษฎรที่ได้รับผลกระทบ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดลำปางเป็นประธาน และมีคณะกรรมการจากหน่วยงานต่างๆคือ กรมวิชาการเกษตร กรมอนามัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมมลพิษ กฟผ.แม่เมาะ และตัวแทนราษฎร 3 หมู่บ้านคือ บ้านหางสูง บ้านหัวฝาย และบ้านหัวยเป็ด

คณะกรรมการได้พิจารณาเห็นสมควรให้มีการอพยพราษฎรออกจากพื้นที่บริเวณที่ได้รับผลกระทบทั้งหมด และให้มีการแก้ไขมลพิษทางอากาศ รวมทั้งการตั้งกองทุนที่มีการบริหารจัดการ โดยองค์กรท้องถิ่น งบประมาณจากการหักค่ากระแสไฟฟ้าโรงไฟฟ้าแม่เมาะ

คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ โดยมีนายสาวิตรี โพธิวิหค รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ได้กำหนดมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญห โดยให้ กฟผ.ติดตั้งเครื่องกำจัดก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ โรงไฟฟ้า 4-7 ลดกำลังการผลิตลง และใช้น้ำมันดีเซลช่วยในการผลิตแทนการใช้ถ่านหิน ถ่านลิกไนต์ที่ใช้ในการผลิตต้องมีกำมะถันปนอยู่ไม่เกิน 2 % นอกจากนี้ให้ติดตั้งระบบตรวจวัดคุณภาพอากาศที่สามารถอ่านค่าได้ 24 ชั่วโมง ตามสถานีวัดต่างๆ

วันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ.2541 จึงเห็นชอบในแนวคิดการจัดตั้งกองทุนพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรอำเภอแม่เมาะ

วันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2543 จึงมีระเบียบการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยให้จัดตั้งกองทุนพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรอำเภอแม่เมาะ โดยมีการคัดเลือกประธานกองทุนฯจากองค์กรท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งในปัจจุบันกองทุนนี้ได้เปลี่ยนเป็นสมาคมพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรอำเภอแม่เมาะ โดยมีนางสาวพนิดา ทักษิณาพิมุขเป็นประธาน

กองทุนพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรอำเภอแม่เมาะ ได้จัดตั้งตามระเบียบของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ฉบับที่ 18 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2543 เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตราษฎรอำเภอแม่เมาะ ในด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ ด้านสาธารณสุข ด้านสาธารณสุข และอื่นๆ โดยการสนับสนุนงบประมาณจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ซึ่งงบประมาณปีแรก จำนวน 50 ล้านบาท ปีต่อไปปีละ 30 ล้านบาท ตามลำดับความสำคัญของงานคือ ด้านการ

ศึกษา การส่งเสริมอาชีพ ด้านสุขภาพอนามัย การพัฒนาแหล่งน้ำ การสาธารณสุขปโภค สร้างศักยภาพชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันปัญหาเสพติด การเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และกิจการอื่นโดยความเห็นชอบคณะกรรมการฯ

คณะกรรมการกองทุนฯประกอบด้วยกรรมการจากหน่วยงานต่างๆ 3 หน่วยงานคือ ฝ่ายส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ และฝ่ายสาธารณสุขอนามัย สิ่งแวดล้อมและยาเสพติด

3. การสร้างเครือข่ายสิ่งแวดล้อม

เครือข่ายสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ ได้เกิดขึ้นอย่างมากมาย ทั้งหน่วยงานของรับและองค์กรเอกชนที่ให้การสนับสนุน บทบาทของเครือข่าย เหล่านี้ทั้งเป็นการเฝ้าระวังภาวะมลภาวะ และการตรวจสอบติดตามเกี่ยวกับมลภาวะ การรณรงค์ การเผยแพร่ข่าวสารให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน รวมทั้งการศึกษาดูงาน

แกนนำด้านสิ่งแวดล้อม นายสีอชาย ยารังษี และราษฎรบ้านหางสูงส่วนหนึ่ง ได้รณรงค์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ในส่วนของกรมควบคุมมลพิษ และสถาบันส่งเสริมการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมไทย ได้มีโครงการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการติดตาม ตรวจสอบ และเฝ้าระวังปัญหามลพิษ แลการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า โดยผู้อำนวยการวิภาสันติ พานิชกุล ผู้จัดการโครงการ มีคณะทำงานจากส่วนกลาง นักวิชาการสิ่งแวดล้อม แกนนำชุมชน 15 หมู่บ้าน ความร่วมมือระหว่างองค์กรท้องถิ่น โรงเรียนมัธยมประจำอำเภอ โรงเรียนแม่เมาะวิทยา โรงเรียนขยายโอกาส โรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาลำปางเขต 1 อำเภอแม่เมาะเป็นเครือข่ายเฝ้าระวัง โดยคณะทำงานได้มอบอุปกรณ์ในการตรวจคุณภาพสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ยังมีองค์กรเอกชน สมาคม PDA ดั่งศูนย์พัฒนาชุมชนแบบผสมผสานแม่เมาะ ในปี พ.ศ.2547 และจัดตั้งในรูปแบบสมาคมพัฒนาประชาสังคมแม่เมาะในปีต่อมา ซึ่งโครงการจัดตั้งเพื่อพัฒนา และดูแลสังคมแม่เมาะตลอดระยะเวลาของโครงการ 9 ปี การทำงานของโครงการมีทั้งด้านการส่งเสริมอาชีพ การเผยแพร่ความรู้ ด้านสิ่งแวดล้อม การพัฒนาความเป็นอยู่ของสังคม ตลอดจนให้งบประมาณช่วยเหลือโครงการต่างๆในเครือข่ายสิ่งแวดล้อมระดับโรงเรียน มีอุปกรณ์ส่งเสริมในการจัดค่ายสิ่งแวดล้อม และการนำนักเรียนในเครือข่ายไปศึกษาดูงานสิ่งแวดล้อม และสร้างความร่วมมือในการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

บทที่ 4

ระบบคุณค่า ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ในบทบาทการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

ระบบคุณค่า ความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ทรัพยากรธรรมชาติกับมนุษย์ ความสัมพันธ์มนุษย์กับมนุษย์ ซึ่งระบบคุณค่าที่มีร่วมกันทำให้ลดความขัดแย้งของสังคม ทำให้เกิดความสามัคคีกันในหมู่คณะ ความมีอุดมการณ์ร่วมกันในการจัดการต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ทำให้มนุษย์ลดทิวที่มีต่อกัน นอกจากนี้ยังลดช่องว่างระหว่างสังคมคนมีกับคนจนทำให้มีงานทำงานร่วมกันเกิดสัมพันธ์อันดีงามต่อกันด้วยยึดอุดมการณ์เดียวกัน กฎ ระเบียบข้อบังคับต่างๆมาจากพื้นฐานความเชื่อที่มีร่วมกัน สิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนต้องการจะมีความเหมือนกันคือ มีความต้องการ การยอมรับจากผู้อื่น มีความต้องการที่จะเป็นคนดีของสังคมอยากแสดงตนเป็นคนดี ระบบคุณค่าจะเป็นศูนย์รวมที่สร้างจิตสำนึกทุกคนให้ดำเนินไปในทางเดียวกัน และสะท้อนแนวคิดที่ตีร่วมกัน

ความเชื่อเรื่องผิต้นน้ำ เทพอารักษ์ เจ้าป่า เจ้าเขา ผีนางตะเคียน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามต้นไม้ทำให้ชุมชนเกิดความเกรงกลัว และไม่กล้ากระทำผิดต่อต้นไม้ หรือพื้นที่บริเวณนั้น หรือจะมีการระมัดระวังไม่ให้มีการทำผิดประเพณีวัฒนธรรมในพื้นที่ สถานที่แห่งนั้น ดังนั้นความเชื่อเรื่องเหล่านี้จะทำให้ป่าคงสภาพอยู่ได้แบบยั่งยืน ป่าบริเวณที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็จะได้รับการอนุรักษ์โดยชุมชนส่วนรวมที่จะต้องปกป้องรักษา ช่วยกันดูแล ป่าต้นน้ำแม่เอาะ ส่วนใหญ่เป็นชุมชนบ้านคงจะช่วยกันดูแลอนุรักษ์ เพราะเป็นพื้นที่ชุมชนบ้านคงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และแหล่งน้ำ แต่ปัญหาอุปสรรคของคนต้นน้ำจากการประชุมปรึกษาร่วมกันระหว่างคนต้นน้ำ และคนปลายน้ำ พบว่าปัญหาเกิดจาก

๑. ขนาดพื้นที่ของป่าเป็นภูเขาและที่ราบขนาดกว้าง จำนวนคนดูแลไม่เพียงพอ
๒. ชุมชนที่อาศัยกับป่า จะเป็นชุมชนที่อยู่กันแบบกระจาย และระยะทางอยู่ห่างกันไกลต่อครัวเรือน

๓. ความเห็นแก่ตัวของคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ข้างเคียง ไม่คิดไว้ในที่ของชุมชนตนเอง แต่มาตัดไม้บริเวณชุมชนข้างเคียง สะท้อนให้เห็นความคิดว่าป่าเป็นเพียงให้ผลผลิตจากทรัพยากร แต่ไม่ได้มองภาพกว้าง ในบทบาทของป่าที่เป็นต้นน้ำลำธาร ไม่ว่าป่าใดถูกทำลายในบริเวณใดต้นน้ำย่อมถูกทำลายไปด้วย

ภูมิปัญญาของคนรุ่นหลังที่ตกทอดให้ลูกหลานคือระบบคุณค่า ทำให้มีความเชื่อถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายรุ่น สะท้อนให้เห็นความคิดในการปกป้องรักษาป่า ให้คงอยู่เพื่อรุ่นลูกรุ่นหลานจะได้มีทรัพยากรจากป่าหมุนเวียนมาใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เช่น เมื่อเข้าไปในป่าต้องได้อาหาร หรือยารักษาโรค เข้าไปเมื่อใด หรือต้องการสิ่งใดป่าก็จะคงมีให้ตลอดอย่างยั่งยืน เป็นหลักแห่งความยั่งยืน หลักของถาวรภาพ

การบวชป่าในปัจจุบัน เป็นวิธีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ที่เกิดครั้งแล้วครั้งเล่า เพื่อเตือนใจให้คนรุ่นต่อต่อมาได้มีจิตสำนึกร่วมกันในการดูแล และอนุรักษ์ป่า ดันไม้ใหญ่เป็นสื่อกลาง มีผู้คนมากราบไหว้ นำข้าวตอกคอกไม้มาขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศิวแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์คือดันไม้

เมื่อเดินทางเข้าไปในป่า หรือสองข้างทางที่มีดันไม้ เรามักจะมองเห็นพวงมาลัยที่มีผู้นำมากราบไหว้ แขนงตามดันไม้ หรือในหลายๆดันจะมีผู้นำศาลพระภูมิ หรือบ้านหลังเล็กๆที่สร้างมาวางไว้ใต้ดันไม้ ลักษณะเช่นนี้ส่วนใหญ่ เป็นความเชื่อที่ผ่านจากคนทรงเจ้า เช่นคนเดินทางผ่านบริเวณนั้นเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย ก็จะมีการผ่านร่างทรงว่าอาจจะเกิดจากการลบลู่ หรือทำอะไรที่ไม่เคารพต่อดันไม้ใหญ่บริเวณที่เราผ่านไป คนทรงจะบอกวิธีแก้ไข โดยการนำของเช่น ไหว้เจ้าป่า เจ้าเขา หรือนำศาลพระภูมิเจ้าที่ให้เป็นที่อยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จะใช้ระบบความเชื่อ ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ของผีที่อยู่ตามดันไม้ ถ้ามีใครที่ตัดไม้ทำลายป่า ดันไม้ใหญ่ ก็จะทำให้มีอันเป็นไปต่างๆ เชื่อว่าเกิดจากการคลั่งคลั่งของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น

การดูแลป่า ทรัพยากรธรรมชาติจะมีเพียงกฎข้อห้าม ห้ามตัดดันไม้ใหญ่ ห้ามถ่วงเงินแม่พระธรณี พระแม่โพสพที่ดูแลข้าวในนา เวลารับประทานอาหารก็อย่างให้อาหารตกหล่น ห้ามเหยียบข้าวเปลือก ข้าวสาร เวลาตัดข้าวในทุ่งห้ามทำเสียงดัง ห้ามทำข้าวหล่น หากหล่นต้องเก็บทุกเมล็ด ห้ามนำไม้ที่ทำยุ่งข้าวมาสร้างบ้านเพราะจะทำให้มีอันเป็นไป

บทบาทการใช้ทรัพยากรธรรมชาติแม่เมาะ จะมีหลายลักษณะเช่น การใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ การครอบครอง บทบาทในวิธีการผลิต และบทบาทของการอนุรักษ์ ระบบคุณค่า วัฒนธรรม ความเชื่อ ในบทบาทการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ มีวัฒนธรรม ประเพณีมากมายที่การประกอบพิธีกรรม การจัดประเพณีที่ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

ยังมีหลายชุมชนระบบการผลิต ได้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคม มีวัฒนธรรม ประเพณีที่ยึดถือต่อเนื่องกันมาเช่นประเพณีไหว้เจ้าพ่อลิกไนต์ หรือเจ้าพ่อถ่านหิน เจ้าพ่อขุนโค ประเพณีไหว้แม่พระโพสพ ประเพณีไหว้ผิขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อนา การเลี้ยงผีฝ่าย พิธีการบวช ป่า

รูปที่ 4.1 ความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้

เจ้าพ่อลิกไนต์

คำบอกเล่าที่สืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน เรื่องเจ้าพ่อลิกไนต์ก็มีมานานับ 100 ปี รุ่นหลังๆ ที่พอจำได้ มีพ่ออุ้ยอี่ ชุมภูสืบ และแม่อุ้ยก่อง เบี้ยสืบที่ได้ล่วงลับไปแล้ว บอกเล่าผ่านลูกหลาน ว่าเจ้าพ่อลิกไนต์ เดิมคือเจ้าพ่อถ่านหิน เป็นเจ้าพ่อที่ไม่ได้เข้าทรง จึงไม่ได้มีใครบวงสรวงมากเท่ากับเจ้าพ่ออื่นๆในแม่เมาะ เดิมเจ้าพ่อเป็นบุคคลธรรมดาเมื่อตายเป็นผี ก็เข้าไปอยู่บนพื้นที่ และดูแลอาณาเขต แถวบ่อเหมืองลิกไนต์ ต่อมาได้เสนอชื่อตนเองเป็นเจ้าพ่อดำ ผ่านคนทรงว่าได้มาอารักข์ บริเวณนั้นมาเป็นเวลานาน ซึ่งได้ฟื้นฟูศาลเจ้าพ่อและมีประเพณีไหว้โดย กฟผ.แม่เมาะ ได้ฟื้นฟู โดยทุกรอบปี ช่วงสงกรานต์ จะมีพิธีไหว้เจ้าพ่อลิกไนต์ ตามความเชื่อจะเซ่นด้วยหมูเป็นตัว และเชิญบุคคลสำคัญต่างๆในอำเภอแม่เมาะเข้าร่วมพิธีด้วย

เจ้าพ่อสะพานฟ้า

เจ้าพ่อสะพานฟ้า เป็นความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในป่าของหมู่บ้านหางสูง อำเภอแม่เมาะ ผู้คนในชุมชนให้ความเคารพยำเกรง เพราะมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อช่วยปกปักรักษา ให้ลูกหลานอยู่ดี กินดี และช่วยอารักขหมู่บ้าน ป่าชุมชนของหมู่บ้าน ซึ่งในหมู่บ้านหางสูงนั้นก็จะมีผีประจำคง(คง ความหมายของคนท้องถิ่นในภาคเหนือ ใช้เรียกป่า) อยู่ 2 คงที่ดูแลป่าอยู่

เจ้าพ่อนาหมื่น

เจ้าพ่อนาหมื่น ชื่อนี้ได้รับการเรียกขานผ่านจากร่างทรงนายโพรสตันท์ เปี้ยต๊ิบ ซึ่งเป็นร่างทรงที่มีบ้านเดิมอยู่ที่หางสูง เดิมศาลเจ้าพ่อนาหมื่นอยู่ที่ใต้ต้นพุดกษ ที่เป็นไม้ใหญ่บริเวณนั้น ในบริเวณตรงกันข้ามหมู่บ้านหางสูง ใกล้ที่เลี้ยงวัว เจ้าพ่อจะผ่านร่างทรง เด็กนักเรียนโรงเรียนแม่เมาะวิทยา บ่อยมากและจะมีการทำนายบ้านเมือง หรือดวงชะตาผู้คนผ่านร่างทรง ของเช่นไหว้ก็จะมีแตกต่างกันตามความชอบของเจ้าพ่อที่ร่างทรงได้บอกไว้ ต่อมาเมื่อมีการอพยพหมู่บ้าน ศาลเจ้าพ่อนาหมื่นจะถูกย้ายตามมา

เจ้าพ่อขุนโต

เจ้าพ่อขุนโต เป็นเจ้าพ่อที่มีความเชื่อกันมานานมาก และอยู่บริเวณป่าชุมชนที่มีต้นไม้ใหญ่บริเวณบ้านสบเมาะฝั่งตรงกันข้ามกับสถานีรถไฟแม่เมาะ ตามความเชื่อเจ้าพ่อจะดูแลป่าบริเวณนั้น และอารักขดูแลผู้คนบริเวณนั้น แต่ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้ไม่ได้จำกัดแค่คนในชุมชนเดียว เพราะมีผู้คนในชุมชนอื่นๆทั่วทั้งอำเภอแม่เมาะที่ให้ความเคารพนับถือกัน และนำสิ่งของไปเช่นไหว้กันเป็นประจำ ความเชื่อที่เคยมีผู้ลบลู่จำนวนมากที่มักจะมีอันเป็นไปเสมอเมื่อมีการลบลู่จะมีการขอขมา แม้กระทั่งการบนบานเพื่อให้มีผลสำเร็จในสิ่งที่ต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ เจ้าพ่อขุนโตก็เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชนได้เป็นอย่างดี

การบนบานผีเสื้อไร้ ผีเสื้อนา

ในอดีตก่อนการทำนาทุกครั้งแต่ละบ้านจะมีการบนบานกับเจ้าที่เจ้าทางก่อน ซึ่งทางภาคเหนือจะเรียกว่า ผีเสื้อไร้ ผีเสื้อนา สิ่งของที่จะนำมาเช่น ไหว้ จะ ประกอบด้วย ไก่ ก้อย ข้าว น้ำ เหล้าขาว ข้าวคอกดอกไม้ เมื่อเสร็จการบน จึงจะเริ่มทำนาได้ การบนบาน จะขอให้ข้าวไร่ ข้าวนามีผลผลิตดี ไม่มีศัตรูมารบกวน ให้เสียหาย ไม่มีภัยต่างๆเกิดขึ้นให้มีความอุดมสมบูรณ์แห่งน้ำท่าตลอดปี เป็นความเชื่อที่ปฏิบัติต่อกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ตาทวด มาจนถึงลูกหลาน เหลน โหลน

กตติความเชื่อ การล้อมรั้วที่นาขณะหว่านต้นกล้า ล้อมฮั่วบตีคำวู้ คำควาย ตีฝายบตีคำน้ำ

การทำนาของชุมชนเริ่มในเดือนมิถุนายน จะเริ่มล้อมรั้วในพื้นที่ จำนวน 1 งาน เพื่อหว่านต้นกล้ากันวัวควายกินต้นกล้าที่ยังอ่อน จึงมีคำกล่าววู้ ล้อมฮั่วบตี คำวู้ คำควาย ตีฝายบตี คำน้ำ ความหมายคือ เวลาล้อมรั้วนา ขณะล้อมรั้วห้ามกล่าวคำ เป็นคำทำวู้ ทำควาย ขณะทำฝายท่อน้ำซึ่งฝายสมัยก่อนจะใช้ไม้ไผ่ ตีตอกตามแนวคั้งและसानไม้ไผ่ในแนวขวางกันลำน้ำ ขณะทำห้ามกล่าวคำทำทายน้ำเพราะอาจเกิดน้ำหลากจนฝายพังทลายได้

พิธีกรรมเลี้ยงผีฝาย

ปกติการทำไร่ทำนาบางครั้งการอาศัยน้ำฝนอย่างเดียวอาจมีปัญหาเมื่อฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล จึงมีการรวมกลุ่มผู้ใช้น้ำ คือในที่นาบริเวณใกล้เคียงกันจะรวมกลุ่มกันจัดระบบเหมืองฝาย กลุ่มผู้ใช้น้ำจะช่วยกันตั้งแต่เริ่มการขุดลำเหมือง เพื่อเชื่อมต่อกับฝายน้ำล้น ถ้าใกล้ฤดูทำนาจะมีการซ่อมแซมเหมืองฝาย ก่อนการซ่อมแซมจะทำพิธีเลี้ยงผีฝาย เครื่องต่างๆที่ใช้ในพิธีได้แก่ เหล้า บุหรี่ ไข่ เหมียง รูปเทียน ข้าวตอก ดอกไม้ เมื่อเลี้ยงผีฝายเสร็จจะตั้งหัวหน้าฝายกันหรือที่เรียกว่าแก่งฝาย บางพื้นที่ก็จะเปลี่ยนกันเป็นแก่งฝายคนละปีในกลุ่มผู้ใช้น้ำ บางที่ก็ใช้วิธีตกลงกันในกลุ่ม ผู้ที่เป็นแก่งฝายจะเป็นผู้ดูแลการแบ่งปันน้ำเข้านา การแบ่งเขตรับผิดชอบการดูแลซ่อมแซม การจัดการปัญหาการแย่งชิงน้ำ ซึ่งที่ผ่านมามีการใช้ระบบการดูแลนี้จะไม่มีปัญหาเพราะส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน ที่เคยมีเป็นเรื่องเล็กน้อยก็สามารถแก้ไขปัญหากันเองได้

พิธีการบวชป่า

การบวชป่ามีวัตถุประสงค์เพื่อ ไน้มน้ำวจิตใจผู้คนให้เห็นความสำคัญของป่าไม้ และไม่ให้มีการตัดไม้ทำลายป่า โดยเฉพาะในการทำพิธีมักจะทำต่อต้นไม้ใหญ่ๆ โดยนำผ้าเหลืองของสงฆ์ ผูกรอบต้นไม้ และมีผ้าแพรสีต่างๆ พร้อมกับเครื่องไหว้ เช่น ข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน ส่วนใหญ่จะทำกันแทบทุกปี อาจจะไม่อยู่ในบริเวณเดียวกัน เมื่อทำพิธีครั้งหนึ่ง สามารถอยู่ได้ตลอดไป เพราะในเวลาต่อเนื่องกันชุมชนจะช่วยกันดูแลรักษาสืบประเพณีกันเอง

ประเพณีสืบทอด

การสืบทอดเป็นอีกประเพณีพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นตามความเชื่อของชาวล้านนาไทย ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นการต่ออายุให้ยืดยาวออกไป เป็นการเพิ่มความเข้มแข็งให้กับตนเอง เป็นการสร้างเกราะกำบังให้กับคนทำให้เรื่องร้ายกลายเป็นดี การสืบทอดมีหลายประเภท เช่น สืบทอดคน สืบทอดบ้าน สืบทอดเมือง เป็นต้น ซึ่งการสืบทอดจะใช้ทรัพยากรธรรมชาติพวกพืช ผัก ผลไม้เข้าเป็นเครื่องประกอบในการทำพิธี

สืบทอดคน จัดทำ เนื่องในโอกาสได้รับยศตำแหน่งใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ หรือการเจ็บป่วย ไม่สบายใจ โดยมีพระสงฆ์และอาจารย์เป็นผู้ประกอบพิธี อุปกรณ์ประกอบในพิธีก็จะมีหลายอย่าง เช่น กล้วย อ้อย กล้ามะพร้าว เสือ หมอน หมากพลู ธง ค้าย สายสิญจน์ สะพาน ลวดเงิน ลวดทอง บาตรน้ำมันต์ ฯลฯ ซึ่งจะกระทำพิธีที่บ้านหรือที่วัดก็ได้ เชื่อกันว่าทำพิธีแล้วจะช่วยขจัดปัดเป่าความเป็นเสนียดจัญไรต่างๆ ให้หายไป

สืบทอดบ้าน เป็นการสืบทอดของคนทั้งบ้านหรือทั้งหมู่บ้าน มีการเตรียมการที่สลับซับซ้อนกว่า การสืบทอดคน จะต้องร่วมมือกันหลายฝ่าย มีพระสงฆ์และอาจารย์ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเช่นกัน นิยมทำกันในวันหลังพิธีสงกรานต์ คือตั้งแต่วันปากปีเป็นต้นไป หรือทำกันในตอนที่มีการเข้ากรรม หรือเข้ารุกขมูลในหมู่บ้าน

การสืบทอดบ้าน ถือเป็นงานประเพณีสังคมของคนทั้งหมู่บ้านซึ่งจะต้องให้ความร่วมมือช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี เป็นการสร้างความสามัคคี สร้างขวัญและกำลังใจให้กับคนในหมู่บ้าน เปรียบเป็นยานานหนึ่งที่จะช่วยให้คนเกิดความมั่นใจ พร้อมทั้งจะต่อสู้กับชีวิตต่อไป

สืบทอดเมือง การสืบทอดเมือง เป็นพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่ จะต้องอาศัยความร่วมมือจากคนทั้งเมือง ปัจจุบันไม่ค่อยเห็นหรือเห็นได้ยาก กระทำพิธีกันเมื่อดวงเมืองไม่ค่อยดีหรือดวงเมืองขาด เชื่อว่าจะเป็นเหตุให้เกิดเภทภัยต่างๆ ขึ้นในบ้านเมืองได้ ประชาชน พลเมือง ก็จะเดือดร้อน เช่น เกิดโรคระบาด เกิดศึกสงคราม และเกิดภัยพิบัติต่างๆ ผู้ที่เป็นใหญ่ในบ้านเมืองก็จะร่วมกันทำพิธีสืบทอดเมือง มีขั้นตอนและพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์และสลับซับซ้อนมากขึ้น เพราะจะต้องอาศัยพระสงฆ์เป็นจำนวนมากทำพิธีตามที่ปู่อาจารย์ใหญ่ หรือ โหราจารย์ประจำเมือง เป็นผู้กำหนด

บทที่ 5

บทสรุปประวัติศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่เมาะ

1. บทสรุป

การศึกษาวิจัยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กับวัฒนธรรมอำเภอแม่เมาะนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับวัฒนธรรมอำเภอแม่เมาะ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มีความหมายต่อการดำรงชีวิตของชุมชน ชุมชนผู้ซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติและเป็นผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้เช่น แหล่งที่ดินทำกิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ฯ ในบทบาทการยังชีพ วิธีการผลิต บทบาทของการอนุรักษ์ การบริหารการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของแม่เมาะจะมีสองระบบ คือการจัดการโดยรัฐ และการจัดการโดยชุมชน ในพื้นที่ที่แตกต่างกัน การจัดการทรัพยากรโดยรัฐ จะจัดการโดยการกำหนดนโยบาย ออกกฎหมาย มีการลงโทษเมื่อไม่ปฏิบัติตามกลไกการขับเคลื่อนมีข้าราชการ ผู้นำเป็นตัวแทน ส่วนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน ใช้คุณธรรม ข้อตกลง ความร่วมมือกัน ใช้ระบบคุณค่า เรื่องความเชื่อ อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ของผี แทนเจ้าของทรัพยากร ซึ่งปัญหาของชุมชนอำเภอแม่เมาะที่เกิดจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไม่ได้เกิดจากการบริหารด้วยตนเองส่วนใหญ่เกิดจากผลกระทบในการจัดทรัพยากรของรัฐ เช่นการอพยพโยกย้ายราษฎร การขาดที่ดินทำกิน ปัญหารัฐสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าทำให้ขาดแหล่งน้ำ ในการจัดการป่าไม้มีหน่วยงานของรัฐถึง 3 หน่วยงานมาบริหารจัดการ ทำให้ชุมชนขาดพื้นที่การเรียนรู้ในการจัดการ ในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน บทเรียนจากประสบการณ์การจัดการทรัพยากรของ ชุมชน กระบวนการบริหารการจัดการทรัพยากรโดยรัฐ จึงมี ประเด็นความขัดแย้งการจัดการทรัพยากร การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้นซึ่งเป็นเอกสารการปกครองของตำบล หน่วยงานราชการ คำบอกเล่าของผู้ร่วมสมัย และหลักฐานชั้นรองจากการสัมภาษณ์ การให้คำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้นำชุมชน บุคลากรเครือข่ายการจัดการทรัพยากร และใช้รวบรวมข้อมูล โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมเครือข่ายชุมชน การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

คณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลบริบททั่วไปของชุมชน แหล่งทรัพยากรที่สำคัญในอำเภอแม่เมาะ และลักษณะการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ

ในการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นอำเภอแม่เมาะมีประวัติยาวนานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ซึ่งไม่มีหลักฐานปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร มีแต่หลักฐานทางโบราณคดี เช่นภาพเขียนสีประคูด้าซึ่งเป็นภาพเกี่ยวกับพิธีกรรม และภาพเกี่ยวกับธรรมชาติ ในสมัยนั้น และสมัยต่อมาการค้นพบถ้ำหิน

โลกในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นแร่เชื้อเพลิงที่สำคัญ จึงมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่โดดเด่นอันดับแรกคือการจัดการทรัพยากรแร่ธาตุพลังงาน และซากดึกดำบรรพ์ เป็นกลไกการบริหารจัดการทรัพยากรของรัฐ เพื่อคนทั้งประเทศจากความต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการอพยพโยกย้ายราษฎร เกิดผลกระทบปัญหาการจัดสรรที่ดินทำกิน การจัดหาแหล่งน้ำ การประกอบอาชีพดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ การสะท้อนความคิดแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกันแล้วแต่มุมมองของแต่ละคนเช่นถ้าเป็นครอบครัวของรัฐวิสาหกิจก็จะได้รับความพึงพอใจสูงกว่าครอบครัวเกษตรกร รวมทั้งสภาพสังคมและเศรษฐกิจ เกิดประเด็นการขัดแย้งต่างๆมากมายในสมัยปัจจุบัน ในอดีตในเรื่องปัจเจกบุคคล ผู้นำชุมชนยังมีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการ การเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆในสังคมพอสมควร ในการจัดการทรัพยากรในอดีตจากการศึกษาบางส่วนมีการเรียนรู้การปรับตัวกับสังคม สิ่งแวดล้อมในบางกิจกรรม มีลักษณะที่เป็นแก่นวัฒนธรรม แต่บางส่วนไม่ได้มีความคงที่ของแบบการจัดการในเชิงบทบาทโครงสร้างหน้าที่ ยังมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจแฝงอยู่ เช่นในการจัดการอาชีพหลักของชุมชนยังมีการพึ่งพาจากสังคมภายนอก มีการเช่าที่ทำการเกษตรกรรม มีการเช่ากระบือในการทำนา ซึ่งวัฒนธรรมอาจมีวิวัฒนาการการปรับตัวได้หลายรูปแบบ

สำหรับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เนื่องจากอำเภอแม่เมาะมีป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยพรรณไม้นานาชนิด รัฐจึงเข้ามามีบทบาทในการจัดทรัพยากรป่า โดยกำหนดพื้นที่ป่าสงวนได้ออกกฎระเบียบเกี่ยวกับการห้ามตัดไม้หวงห้ามเช่นไม้สัก และมีการบริหารจัดการในรูปแบบหมู่บ้านป่าไม้ จำนวน 2 แห่ง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 เป็นต้นมา สำหรับชุมชนมีการนำพิธีกรรม ระบบความเชื่อ ระบบภูมิปัญญามาใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ในปีปัจจุบัน ชุมชนบางแห่งจะมีการสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากร และมีกลุ่มพลังต่างๆขึ้นมากมาย การศึกษาหน่วยย่อยของสังคม จะมองเห็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงได้บทเรียนจากอดีตทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้นำมาใช้แก้ปัญหาของชุมชนในปัจจุบัน

มนุษย์ทุกคนมีธรรมชาติที่มีความอยากไม่มีที่สิ้นสุด มีความต้องการครอบครอง มีความต้องการผลประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่อยู่อย่างจำกัดจึงเกิดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร ต้องมีระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ดี มาจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิด โดยใช้หลักการที่เป็นสมบัติพื้นฐานการจัดการเช่นหลักแห่งถาวรภาพ การกระจายเท่าเทียมกัน ความเป็นเอกเทศ และมีความเป็นเอกภาพ มีความแตกต่างที่หลากหลาย และมีการปรับตัว

เมื่อรัฐมีบทบาทในการจัดทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนเกิดความขัดแย้งใช้สิทธิในการเรียกร้องให้มีการจัดการด้วยความเป็นธรรม รัฐกระทำได้ภายใต้กฎหมาย ระเบียบ ข้อกำหนดที่วางไว้ การแก้ไขปัญหาต่างๆ ต้องอิงกับกฎระเบียบ ถ้าไม่เป็นไปตามกฎหมายก็กลับมาตั้งต้นแก้ไขใหม่

ข้อสรุปผลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐเกี่ยวกับการอพยพโยกย้ายราษฎร

การเปิดทำเหมืองลิกไนต์แม่เมาะตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2497 จากความต้องการใช้กระแสไฟฟ้าของประเทศเพิ่มขึ้น จึงต้องขยายการทำเหมืองลิกไนต์แม่เมาะ เพื่อนำเชื้อเพลิงมาใช้สำหรับผลิตกระแสไฟฟ้า จึงมีโครงการอพยพราษฎรเพื่อขยายเหมือง และปัญหาจากมลภาวะ รวมทั้งสิ้น 2,500 หลังคาเรือน ปัญหาการอพยพราษฎร เป็นปัญหาใหญ่เพราะ เกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก

ปี พ.ศ. 2525 ได้มีการอพยพบ้านท่าปะดุน - นาแหมมาอยู่ที่รองรับพื้นที่การอพยพใหม่ ชื่อ บ้านใหม่นาแหม

ปี พ.ศ. 2533 มีการอพยพตามมาอีก 3 หมู่บ้าน คือ บ้านเมาะหลวง บ้านหางสูง และบ้านห้วยเป็ด มาตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับ บ้านใหม่นาแหม

การอพยพครั้งนี้ มีประชาชนจากบ้านเมาะหลวงบางส่วน ได้อพยพออกไปอยู่ในเขตอำเภอเมืองลำปาง ก่อตั้งหมู่บ้านใหม่เรียกว่าบ้านแม่เมาะเสรี

การอพยพครั้งใหญ่นี้ ชุมชนเจอปัญหามากมายทั้งทางด้านสภาพแวดล้อมใหม่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม โครงสร้างครอบครัวเพื่อนบ้าน เครือญาติ มีผลต่อสุขภาพกาย และสุขภาพจิต เกิดปัญหามากมาย ซึ่งพอจะสรุปปัญหาได้ดังนี้

1. ปัญหาการไม่ให้เข้าสำรวจทรัพย์สิน
2. ปัญหาการไม่พอใจในค่าทดแทนทรัพย์สิน
3. ปัญหาที่ดินทำกินในพื้นที่จัดสรรแห่งใหม่
4. ปัญหาแหล่งน้ำทำการเกษตรในที่แห่งใหม่
5. ปัญหาการโครงการส่งเสริมอาชีพใหม่ไม่ถาวร
6. ปัญหาการแสวงผลประโยชน์จากชุมชนด้านต่างๆ
7. ปัญหาการเดินขบวน ชุมนุม เรียกร้องสิทธิ
8. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
9. ปัญหาจากการแทรกแซงโดยองค์กรภายนอก

สำหรับการแก้ไขปัญหการอพยพราษฎรแต่ละ โครงการมีปัญหาและอุปสรรคแตกต่างกันไปตามลักษณะของชุมชนและการรวมกลุ่มของสังคม

2. ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

1. การเก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุบางคนก็ไม่สามารถจำสิ่งต่างๆ ได้ทั้งหมด ต้องอาศัยหลักฐานจากเอกสารประกอบ
2. การนัดหมาย กลุ่มผู้สูงอายุให้มารวมกลุ่มกันทำได้ยาก เพราะ ผู้สูงอายุมีปัญหาเรื่องสุขภาพ เช่น ปวดเข่า การทรงตัวไม่ดี ได้ใช้วิธี ไปเก็บข้อมูลตามบ้าน
3. ความแตกต่างของชุมชนมีมาก เพราะบางชุมชนเกิดจากคนหลายแห่งมารวมกันมีความแตกต่างของชุมชน แบ่งกลุ่มตามความคิดเห็นที่แตกต่างกัน วิธีการเสนอแนะการสร้างข้อตกลงร่วมกันในการปัญหา

บรรณานุกรม

- ชัยยันต์ วรรณระภูติ, ชารินทร์ พันธุ์ชัย. *นิเวศวิทยาและประวัติศาสตร์*. วนิดาเพรส, เชียงใหม่, 2548.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. "ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร" ในสังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง. *จดรงค์ บุญรัตนสุนทร บรรณาธิการ*. กรุงเทพฯ, 2539
- ประเวศ วะสี. *พุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรม* กรุงเทพฯ: หอมข้าวบ้าน, 2541
- พรพิไล เลิศวิชา. *ชุมชนหมู่บ้านลุ่มน้ำขาน*. กรุงเทพฯ, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.
- พิเชษฐ์ เดชผิว, ปิยะบุตร หล่อไกรเลิศ. *ชุมชนกับธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ แม็คจำกัด, 2548.
- ยศ สมบัติ. *ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548.
- สีลาภรณ์ บัวสาย. *พลังท้องถิ่น*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.), กรุงเทพฯ, 2547.
- สุรียา สมุทรคุปต์, พัฒนา กิติอาษา, และคณะ. *จากยอช่วยถึงบุญบึง: สิทธิอำนาจและระบบการจัดการทรัพยากรพื้นบ้านของชุมชนชาวนาลุ่มน้ำชี*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, นครราชสีมา, 2536.
- สุวิทย์ วีระศาสตร์. *ประวัติศาสตร์เทคโนโลยีการเกษตร*. กรุงเทพฯ, มติชนจำกัด(มหาชน), กรุงเทพฯ, 2548.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. *อยู่ชายขอบ มองลวดความรู้*. มติชนจำกัด (มหาชน), กรุงเทพฯ, 2549.
- สมุดบันทึก เป้ง คำเครื่อง. 2484
- เอกสารการปกครองอำเภอแม่เมาะ. 2547

ภาคผนวก

น. 070

โรงพยาบาลราชวิถี
กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข

2114-4
เล่มที่ 279

ใบรับรองแพทย์

เลขที่ 1

แพทย์ผู้ตรวจ

แพทย์หญิง อรพรรณ เมธาภิบาล

กษ.แพทย์-แพทย์หญิง

(ชื่อ-นามสกุล-อภิไธย)

ประกอบวิชาชีพเวชกรรมใบอนุญาต เลขที่ ๗๕๓๒

สถานที่ประกอบวิชาชีพเวชกรรม หรือสถานที่ปฏิบัติงานประจำ คัดค้านอาชีพเวชศาสตร์

หนังสือรับรองฉบับนี้ ขอรับรองว่า

แพทย์ผู้ตรวจผู้มีชื่อข้างต้นนี้ ได้ทำการตรวจร่างกายบุคคลต่อไปนี้

นามสกุล นาง นวเนติช อายุ ๖๗

สถานที่อยู่ (ที่สามารถติดต่อได้) 160 น. 1 อ. บางนา จ. บางนา ส. กรุงเทพฯ

ประจำตัวเลขที่ (ระบุประเภทของบัตรด้วย) HN 043108-45

สถานที่ตรวจ คัดค้านอาชีพเวชศาสตร์

วันที่ 7 เดือน ๑ พ.ศ. ๒๕๓๕

จากการตรวจร่างกายของผู้มีชื่อข้างต้นแล้ว ขอให้ความเห็นดังต่อไปนี้

พบโรค (ควรบอกชื่อโรค บริเวณที่เป็นโรค และระยะของโรค) โรคประจำตัว เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง

พบโรค ไข้หวัดใหญ่

ความเห็น (ควรหยุดงานกี่วัน-เพราะเหตุใด) ให้หยุดงาน ๓ วัน เพราะเหตุใด

ใบรับรองฉบับนี้ออกเมื่อวันที่ 7 เดือน ๑ พ.ศ. ๒๕๓๕

ขอรับรองข้อความข้างต้นเป็นความจริง

ลงชื่อแพทย์ผู้ตรวจ

ลายมือชื่อผู้รับการตรวจ

ศิริโรจน์

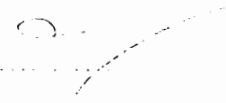
ใบรับรองแพทย์

วันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2545

ข้าพเจ้า แพทย์หญิงอรพรรณ เมธาธิลกุล เลขที่ ๑๘๘๑๓ ได้นำการตรวจ
วินิจฉัย นาย/นาง วราศน์ เวียงวิมล
อายุ 47 ปี ที่อยู่เลขที่ 433 หมู่ 6 ตำบล แม่เมาะ อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2545 แล้ว

พบว่าป่วยด้วย โรคโควิด-19 ร่วมกับเชื้อซัลเฟอร์ไดออกไซด์เรื้อรัง
จากมลพิษในสิ่งแวดล้อมของพื้นที่

ให้ผู้ป่วย ระวังจากการได้รับฝุ่นและก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์โดยเคร่งครัด
ให้ออกพื้นที่ลาดับ บริหารการหายใจตามระบบ ปฏิบัติตนตามแพทย์สั่ง และเข้ารับการ
ตรวจติดตามต่อไป

ลงชื่อ
(แพทย์หญิงอรพรรณ เมธาธิลกุล)

ลงชื่อ เดชา ธรรมใจ เวียงวิมล
และลายนิ้วมือแม่มือขวาของ
(ผู้รับการตรวจ)

ตรวจพบเชื้อโควิด-19 รอบหัวใจแนว ๑๐๐๑/๒๕๔๕

ประวัติผู้วิจัย

1. หัวหน้าโครงการวิจัย

นางอุรา โสภะบุญ ครู ค.ศ. 2 คุณวุฒิ ศษ.บ.(เอกวิทยาศาสตร์)
 ที่อยู่ติดต่อสะดวก โรงเรียนแม่เมาะวิทยา อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง
 ที่อยู่ปัจจุบัน 437/1 หมู่ 9 ซอยราชภัฏ 11 ถนนลำปาง-แม่ทะ ค.ทมพู อ.เมืองจ.ลำปาง
 52100 โทร 09-7000598 E-mail : WUNG2501@hotmail.com
 หรือ โรงเรียนแม่เมาะวิทยา อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง 52220
 โทร 054-266031 โทรสาร 054-266031

2. รายชื่อผู้ร่วมวิจัย

- 2.1 นางจันทร์ฉาย สุขยิ่ง ครู ค.ศ. 2 โรงเรียนแม่เมาะวิทยา อ.แม่เมาะ
 จ.ลำปาง คุณวุฒิ วท.บ.(กัญชาวิทยา)
 ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านพักครู โรงเรียนแม่เมาะวิทยา อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง ๕๒๒๒๐
 โทร 054-266031 โทรสาร 054-266031
- 2.2 นางพิมพ์ทอง มหาแก้ว ครู ค.ศ. 2 โรงเรียนแม่เมาะวิทยา อ.แม่เมาะ
 จ.ลำปาง โทร 054-289133 คุณวุฒิ ศษ.บ.ภาษาไทย
 ที่อยู่ปัจจุบัน 125/218 หมู่ที่ 6 หมู่บ้านจิตต์อารีวิลเลจ ถนนลำปาง-แม่ทะ
 ค.พระบาท อ.เมือง จ.ลำปาง โทร.07-1905175

3. ชื่อที่ปรึกษาโครงการ

รศ.สมโชติ อ๋องสกุล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่